

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА”

СТАШКО Андрій Іванович

УДК 356.169:355.1[(477)]

**Аеромобільні війська України в історичному контексті: передумови
виникнення, становлення та розвиток**

20.02.22 – військова історія

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник
кандидат історичних наук
доцент Харук А.І.

Львів - 2009

ЗМІСТ

	Список умовних скорочень	3
	Вступ	5
Розділ 1.	Історіографія та джерельна база досліджуваної проблеми	8
Розділ 2.	Зародження, становлення та бойове використання ПДВ СРСР	22
2.1.	Розбудова організаційно-штатної структури ПДВ СРСР	22
2.2.	Досвід бойового застосування ПДВ Радянської армії	36
2.3.	Розвиток авіації і парашутно-десантної техніки як військово-технічної бази ПДВ	65
2.4.	Військова підготовка особового складу ПДВ	82
	Висновки до розділу	
Розділ 3.	Організаційні структури, бойова підготовка та бойове застосування повітряно-десантних (аеромобільних) військ України (1991-2008 рр.)	98
3.1.	Особливості розбудови організаційних структур повітряно-десантних (аеромобільних) військ України	98
3.2.	Стратегія і тактика повітрянодесантних (аеромобільних) військ України	117
3.3.	Розвиток і модернізація озброєння та військової техніки для аеромобільних військ	126
3.4.	Освітня та наукова діяльність у сфері аеромобільних військ	130
3.5.	Професіоналізація аеромобільних військ	138
	Висновки до розділу	
	Висновки	151
	Список використаних джерел	156
	Додатки	

Умовні скорочення

АДБРОП	
АДЗ	
АДП	
АМЗ	
АМДЗ	
БВО	
ВО	
ВПС	
ВТА	
ДКБ	
ДСФ	
ЗАБВО	
ЗАКВО	
ЗАХОВО	Західний особливий військовий округ
КОВО	
ЛВО	Ленінградський військовий округ
МВО	Московський військовий округ
НТЗ	Навчально-тренувальний загін
НДІ ВПС	Науково-дослідний інститут Військово-повітряних сил
ОВО	
ОКДСА	Окрема далеко-східна армія
ОПДБр	Окрема повітрянодесантна бригада
ТСОАВІАХІМ (ОСОАВИАХИМ)	Товариство сприяння обороні, авіації і хімічній промисловості
ОСШР	Об'єднані сили швидкого реагування

ПДА	Повітрянодесантна армія
ПДБ	повітрянодесантний батальйон
ПДБр	повітрянодесантна бригада
ПДВ	повітрянодесантні війська
ПДЗ	
ПДК	повітрянодесантний корпус
ПДП	повітрянодесантний полк
ПРОВО	Прибалтійський особливий військовий округ
ПРВО	Приволжський військовий округ
РВР СРСР	Революційна військова Рада СРСР, Реввійськрада
РНК	Рада народних комісарів
РСЧА	Робітничо-селянська Червона Армія
СШР	Сили швидкого реагування
УВО	Український військовий округ

Вступ

Актуальність проблеми. Досвід останніх десятиліть, за час яких у світі трапилося кілька десятків воєнних конфліктів, переконливо свідчить, що мобільні дії військ у ході сучасної війни стають однією із головних умов успіху. Історія переконливо свідчить, що той, хто своєчасно не помічає нову важливу тенденцію у воєнному мистецтві, багато втрачає і прирікає свою країну на поразку. Питання впровадження мобільних дій у бойову практику має державне значення, оскільки нерозривно пов'язане із вирішенням проблеми забезпечення національної безпеки держави [54, с.8].

В епоху сучасних воєн, де майже повністю відсутня чітка лінія фронту та переважають довготривалі локальні конфлікти між ворожими сторонами, збільшується роль високомобільних військ. Опираючись на досвід багатьох сучасних військових протистоянь, з розвитком військово-технічних засобів масового знищення живої сили противника, військові спеціалісти вважають,

що війни нового покоління будуть ставити перед собою завдання не в знищенні ворога у глобальних війнах, а в підриві його військової потуги зсередини [54, с.7]. Головна роль в цьому належить військам швидкого реагування з високими організаційними можливостями, сучасною військовою технікою та підвищеним бойовим вишколом. Роль спеціальних підрозділів колосальна, оскільки вони завдяки своїй універсальності у застосуванні не схожі на традиційні армії [81, с.42]. Цьому сприяє кілька факторів. По-перше, з розпадом у ХХ ст. великих колоніальних імперій, а також табору соціалістичних країн виникла значна кількість локальних конфліктів з партизанськими методами боротьби. По-друге, велика армія потребує значних фінансових витрат, що за умови постійних криз є згубним для економіки країни. Навіть великим та розвинутим державам не вигідно утримувати величезні експедиційні корпуси далеко за межами своїх кордонів. По-третє, моральний фактор. Ще у Першу світову війну будь-який солдат знав, що ворог може з'явитися лише з фронту, а тому бути заздалегідь поміченим та знищеним. Це заспокоювало та надавало впевненості у власних силах. З появою високомобільних підрозділів, які діяли в тилу, деморалізація сягала найвищого рівня, поняття „перепочити в тилу” втрачало сенс. Одним з факторів успішних бойових дій в тилу противника є непомітне проникнення диверсійних підрозділів. Із появою авіації стало можливим здійснювати парашутні десанти в тил противника з метою виконання бойових завдань через лінію фронту повітрям [81, с.52]. Відповідно було створено новий рід військ – повітрянодесантні війська (ПДВ). Діючи в тилу ворога, десантники знищують командні пункти, порушують комунікації, виводять з ладу важливі стратегічні об'єкти та роблять неефективним управління військами, відтягують на себе значні сили регулярних військ та деморалізують ворога. Складаючи, як правило, не більше 5% від усього особового складу Збройних сил, повітрянодесантні війська є елітою будь-якої армії світу та серйозним стримувальним фактором для ворога. Повітрянодесантним військам властиві

такі риси, як невеликий кількісний склад, швидкість, ініціативність, раптовість, зухвалість, узгодженість дій, вдале використання ударних та маневрених можливостей, часу доби та погодних умов. Історія знає приклади, коли ПДВ, здійснюючи випереджувальний удар по певних об'єктах на території ворога, зупиняли ймовірний напад.

Об'єктом дослідження є аеромобільні (повітрянодесантні) війська України.

Предметом дослідження є історичний розвиток повітрянодесантних (аеромобільних) військ, еволюція їх організаційної структури, озброєння, поглядів на бойову підготовку та бойове застосування.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють час від формування перших повітрянодесантних підрозділів (30-ті рр. ХХ ст.) до початку ХХІ ст.

Територіальні рамки дослідження обмежені, в основному, територією України. Однак в низці випадків автору доводилось виходити за ці рамки для більш докладного й наочного аналізу особливостей формування та бойового застосування ПДВ.

Мета і завдання дослідження. Зважаючи на актуальність і недостатнє вивчення проблеми автор поставив **за мету** дослідити основні тенденції світового досвіду використання повітрянодесантних (аеромобільних) військ та специфіки розбудови національних формувань в ретроспективному та перспективному аспектах, виконання національними військами завдань оперативно-стратегічного та оперативного характеру, що забезпечить набуття аеромобільними (повітрянодесантними) військами статусу основних бойових військових формувань Сухопутних військ Збройних Сил України.

Досягненню мети дослідження буде сприяти реалізація таких **завдань**:

- висвітлення історичних передумов створення ПДВ;
- розкриття основних етапів розвитку ПДВ СРСР як попередника повітрянодесантних (аеромобільних) військ України;

- всебічний аналіз організаційних структур, поглядів на бойову підготовку та бойове застосування аеромобільних військ України.

Методологічна основа дисертаційної роботи побудована з використанням як суто історичних, так і загальнонаукових методів. Методологічну основу дослідження становлять загальноновизнані принципи об'єктивності, фахової відповідальності, логіко-системний і порівняльний аналіз. Широко застосовується проблемно-хронологічний підхід, а також методи синтезу, аналогій, систематизації, узагальнення, опрацювання джерел.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному вивченні проблеми, яка досі не була предметом спеціального дослідження. Автор вперше у вітчизняній історіографії здійснив дослідження історичного розвитку аеромобільних (повітрянодесантних) військ від часу їх зародження до початку XXI ст. Комплексно досліджено основні аспекти організаційних структур аеромобільних (повітрянодесантних) військ, висвітлено особливості їх бойової підготовки та проаналізовано досвід бойового застосування.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих матеріалів для проведення компаративного аналізу розвитку вітчизняних і зарубіжних формувань аеромобільного роду військ.

Розділ 1.

Історіографія та джерельна база досліджуваної проблеми

Аналіз стану наукових досліджень історії воєнного мистецтва, історії війн у радянській, вітчизняній та зарубіжній історіографії, архівних та документальних матеріалах свідчить про досить обмежене висвітлення історії формування та розвитку ПДВ та їх участі у воєнних діях.

Концептуальні підвалини дослідження ґрунтуються на фундаментальних основах всесвітньої, воєнної, вітчизняної історії, конфліктології, джерелознавства та міжнародних відносин.

Комплексні наукові праці з історії радянських ПДВ не публікувалися, оскільки тема була закритою і засекреченою, як і стосовно інших видів збройних сил [36, с. 6].

Дослідження свідчить, що у фундаментальних працях з військової історії радянського періоду питання формування і розбудови ПДВ, висвітлено неповно, без акцентуації на значенні досвіду використання повітряних десантів у бойових діях радянсько-німецької війни і перспективності для розвитку воєнного мистецтва [73]. У книзі “История военного искусства”, призначеній слухачам військових академій Радянських Збройних Сил, засвідчено нехтування здобутків воєнно-теоретичних досліджень щодо використання ПДВ як вагомого і перспективного роду військ у виборі стратегії і тактики ведення бойових дій, ігнорування розвитку передових воєнних теорій ведення бою, розроблених видатними вітчизняними воєначальниками у 30-х роках, консервативність і стереотипність воєнно-теоретичної думки воєнних істориків 80-х років. Висвітлюючи теорію глибокої наступальної операції, що розроблялася у 20-30 рр., ще відзначалося, що повітрянодесантні війська призначалися для захоплення важливих об’єктів в глибині ворожої оборони. Однак роль ПДВ під час радянсько-німецької війни висвітлено фрагментарно, а у висновках щодо розвитку воєнного мистецтва тільки вказано, що повітрянодесантні війська належали до Сухопутних військ, які отримали найбільший розвиток у роки війни. На противагу участь кавалерійських корпусів відзначалася в усіх бойових операціях Радянської Армії, навіть на завершальному етапі Другої світової війни. Даючи оцінку дій німецьких і союзницьких ПДВ під час Другої світової війни, ПДВ іноземних держав у локальних конфліктах 1950-1970 рр., вітчизняні воєнні теоретики відзначали, що мобільні дії є обов’язковим компонентом сучасної операції, бойових дій та

бою, а здатність їх вести – ознакою високого рівня науково-технічного розвитку, всебічного забезпечення повітрянодесантних військ і доказом професійної майстерності органів управління та військ [72, с. 521]. Водночас дії ПДВ зарубіжних армій висвітлювалася тенденційно, ідеологічне нашарування в оцінці воєнних операцій повітрянодесантних військ займало чільне місце. Не акцентувалася увага, що ПДВ зарубіжних армій значною мірою забезпечували і розвивали цілком новий рівень воєнного мистецтва уже під час захоплення і визволення багатьох країн Західної Європи у роки Другої світової війни, в локальних війнах у повоєнні роки, а Радянська Армія виграла Другу світову війну ціною величезних людських втрат, не використавши своїх здобутків як першої в світі держави, яка створила боєздатні і мобільні ПДВ.

Наукові дослідження військово-організаційної та воєнно-теоретичної діяльності видатних воєначальників дають багатий матеріал щодо ролі особи в історії формування ПДВ. У монографії В.М.Іванова документально засвідчено велику роль Маршала Радянського Союзу М.М.Тухачевського, з ім'ям якого пов'язано розробку найсучасніших для того часу воєнних теорій і, зокрема теорії бойового використання повітряних десантів, в зародженні і розбудові ПДВ як військ, що відповідали характеру майбутньої війни [71].

У довоєнні роки наукові історіографічні праці про зародження і розбудову ПДВ в СРСР були відсутні. Репресія М.М.Тухачевського, автора численних новаторських воєнно-теоретичних праць, одного з розробників Польового Статуту РСЧА, в якому було закладено основи застосування повітрянодесантних частин, співавтора реферату “Дії повітряного десанту в наступальній операції”, наклало негативний відбиток на процеси формування самих ПДВ, усі праці вченого було заборонено [71, с.295]. Політико-правові, ідеологічні умови, що існували в СРСР в 1930-х роках, унеможлилювали створення історіографічних праць про ПДВ із посиланням на ім'я теоретика і одного із засновників ПДВ М.М.Тухачевського.

З ім'ям М.М.Тухачевського пов'язують успіхи радянської воєнної науки, що випередила в 1930-ті роки науку найрозвиненіших країн світу. Уся його воєнно-теоретична діяльність була спрямована на вирішення невідкладних практичних завдань будівництва і підготовки Червоної Армії. М.М.Тухачевському належить близько 130 праць, кожна з яких становить стрижень передової воєнно-теоретичної думки свого часу [27]. Теорія бойового застосування ПДВ, запропонована М.М.Тухачевським, стала вагомим компонентом у створенні радянської воєнної доктрини і стратегії. Однак репресії стосовно особи полководця поширилися і на сферу його наукової і практичної діяльності. Опинилися в забутті або під забороною багато його ідей і передбачень щодо майбутньої війни, загальмувалося розроблення теорії глибокої наступальної операції. У розвитку радянської воєнної теорії з'явилися догматизм, боязкість і скованість [71, с.314.]. Повернення в науковий обіг праць визначного теоретика військової справи, фундатора ПДВ створює передумови для об'єктивного дослідження стану готовності СРСР до майбутньої війни, неупередженого встановлення причин поразок упродовж першого періоду радянсько-німецької війни, оскільки офіційна радянська, російська історіографія до наших днів використовує тези на зразок про несподіваність нападу. Аналогічно як і встановлення історичної правди, навіть в період гласності, щодо персональної відповідальності за розправу над Тухачевським, за масові репресії стосовно командних кадрів, яке, натикнувшись на активний спротив, робилося боязко, пом'якшуючи факти та очевидні висновки [71, с. 312].

Дослідження радянських авторів про застосування радянських ПДВ у воєнних конфліктах у повоєнні роки відсутні.

Історія формування ПДВ висвітлювалася оглядово в нечисленних навчальних посібниках з повітрянодесантної справи, зокрема в працях за редакцією І.І.Лісова [23; 52].

Опубліковано низку навчальних посібників, статей, які засвідчують теоретичний, практичний, морально-психологічний аспект діяльності ПДВ. Серед них праці Овсяннікова К.А., Маргелова В.Ф., Малоপুরіна І.І. [24; 89; 101].

У повоєнні роки виходили в світ популярні видання авторства Гримака Л.П., Дмитрієва Г.Н., Жорника Д.Т., які мали, здебільшого пропагандистський характер і призначалися молодому поколінню [60; 63; 66].

У СРСР було видано низку праць, в яких автори Глазунов Н.К., Масленников П.Е., Нікітін Н.С., Бабич В., Поповкін В., Артамонов С., Злобов В., Белов М. аналізували склад та озброєння, досвід застосування аеромобільних військ та інших окремих, зокрема близькоспоріднених, видів збройних сил іноземних держав у воєнних конфліктах [34; 35; 37; 58; 69; 99; 101; 108].

Значний інтерес становлять праці українських, російських та інших зарубіжних воєнних істориків, що з'явилися після 1991 р. і дозволяють поповнити історіографію формування та розвитку ПДВ, спрогнозувати їх подальшу еволюцію.

Оскільки українська національна компонента в розвитку радянських ПДВ нівелювалася, тому згадки про власне український внесок у розбудову повітрянодесантної справи в публікаціях радянського періоду віднайти складно. Тому джерелами інформації можуть бути твори, підготовлені в діаспорі або видані за часів незалежності України. Так, фактичний матеріал про перші кроки повітряних сил України можна почерпнути в “Енциклопедії українознавства” за редакцією В. Кубійовича. Розвиток ПДВ України в останні роки висвітлено в окремих працях Стрижевського В.В., Овчиннікова В.В., Брагінського М.М., в публікаціях Стеценка О., Ступака І. в спеціальних періодичних виданнях [64; 124; 127; 130; 131].

Зважаючи на актуалізацію необхідності підготовки висококваліфікованих військових фахівців у галузі повітрянодесантної справи, забезпечувати

навчальний процес з дисциплін аеромобільного циклу щодо проведення високоманеврених, мобільних бойових дій, випередження противника в нанесенні вогневих ударів, дій у разі відсутності чіткого визначення лінії фронту, широкого застосування десантно-штурмових підрозділів, рейдових дій та проведення спеціальних операцій на території противника, особливу увагу привертають навчальні видання. Значний внесок у створення навчальної, навчально-методичної літератури робить Національна академія оборони України, зокрема кафедра аеромобільних військ. Науково-педагогічний колектив кафедри склав низку навчальних посібників, в яких висвітлено як історію формування та розвитку повітрянодесантних (аеромобільних) військ, так і питання повітрянодесантної підготовки, застосування повітрянодесантної техніки [30; 45; 48; 50].

У Львові вийшов друком навчально-методичний посібник з парашутизму В.П.Новікова, начальника Першої Української спортивно-парашутної школи, голови Федерації авіаційних видів спорту Львівської області, судді всесоюзної категорії, ветерана ПДВ і парашутного спорту, випускник Львівського вищого загальновійськового командного училища, в якому побіжно висвітлюються деякі питання історії ПДВ [100].

Праці українських дослідників торкаються аналізу засад та складників Воєнної доктрини України, з якого випливає, що до характерних рис сучасної збройної боротьби належить:

- поширення застосування новітніх систем озброєння та військової техніки, високоточної зброї, засобів повітряного нападу, розвідки та РЕБ, новітніх інформаційних технологій;
- ураження військ (сил), об'єктів тилу, економіки, комунікацій на всій території протидіючих сторін;
- високоманевренні (мобільні) дії військ (сил) на розрізнених напрямках з широким застосуванням сил швидкого реагування, аеромобільних та

повітрянодесантних військ, десантів та військ спеціального призначення [82, с.4].

У воєнно-історичному збірнику за редакцією російського воєнного історика В.Гончарова вперше було зроблено спробу зібрати інформацію про всі основні десанти радянсько-німецької війни (повітряні і морські, радянські і німецькі), що мали стратегічне значення і вирішували тактичні завдання [61].

Роль і місце повітрянодесантних військ в ретроспективному і сучасному аспектах висвітлено в працях російських дослідників Ненахова Ю., Шпака А., Комарової І. [81; 97;146; 147].

В останні роки вийшли друком книги українських дослідників Коржа Г., Мосейченка І., Криворучка М., російських – Марковского В., Рунова В. про історію війни СРСР в Афганістані. В останній із вказаних розкрито особливості бойового застосування в гірській війні повітряно-десантних військ у взаємодії з авіацією, бронетехнікою, артилерією, інженерними військами [82; 91; 94;112].

Дослідники Дудинський Д.Н., Ардашев А.Н. уклали спеціальні довідкові твори із сфери повітрянодесантної справи: енциклопедію воєнного мистецтва військ спеціального призначення, ілюстрований словник вогнеметно-запальної зброї, які як довідкову базу можна використовувати для з'ясування питань розвитку, структури, підготовки, озброєння та оснащення десантних військ [33; 54].

У низці публікацій, що виходили в світ у різні роки, зарубіжні автори Амстронг Дж., Гальдер Ф., Карель П., Рейнгардт К. висловлюють свій погляд на перебіг воєнних дій на Східному фронті під час Другої світової війни [31; 56; 76; 109].

Багатий фактичний матеріал містять твори західних авторів Міллера Д., Макнаба К., Смітта К., перекладених російською мовою, про дії іноземних ПДВ у Другій світовій війні [88; 93; 117].

Спеціальних кандидатських і докторських дисертацій про будівництво повітрянодесантних (аеромобільних) військ України та їх застосування у сучасних воєнних конфліктах немає.

Серед відкритих дисертацій, в яких досліджувалося застосування зарубіжних ПДВ у воєнних конфліктах з 1945 до 1991 рік можна назвати кандидатську дисертацію Парткевича Ч. [105].

У дисертаційних працях вітчизняних дослідників питання застосування ПДВ у часи Другої світової війни висвітлено фрагментарно. У кандидатській дисертації Сала А.Я. згадується участь повітрянодесантних дивізій у Корсунь-Шевченківській операції 1944 року [114].

Значно ширше досліджуються історичні аспекти ведення локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ ст. і, зокрема участі в них вітчизняних та зарубіжних повітрянодесантних та аеромобільних військ.

У дисертаційному дослідженні “Боротьба з повітряними (аеромобільними) десантами за досвідом локальних війн другої половини ХХ століття” В.Дівень узагальнив досвід протидії повітряним (аеромобільним) десантам за досвідом локальних війн у вказаний період, однак поза межами дослідження залишилися форми і способи бойового застосування ПДВ [62].

Було захищено дві кандидатські дисертації (Стасюк В.В., Блінов О.А.), які стосуються проблем формування емоційної стійкості військовослужбовців аеромобільних військ під час повітрянодесантної підготовки та в умовах сучасного бою [39; 126].

У дисертаційних роботах Вилко В.М., Шумка А.В. досліджено інформаційно-психологічне забезпечення збройних сил США в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ ст., однак не зроблено акцент на особливості інформаційно-психологічного

забезпечення аеромобільних підрозділів під час безпосереднього бойового застосування [49; 147].

У дисертаційному дослідженні Слюсаренка А. на тлі висвітлення різних аспектів сучасних воєнних конфліктів, що проходили у зоні Перської затоки, на Балканах з 1990 до 2003 р., визначено особливості застосування повітрянодесантних та аеромобільних військ в контексті розвитку форм і способів збройної боротьби у сучасних війнах [116]. Водночас автори низки дисертацій, об'єктом дослідження яких були локальні війни вказаного періоду, в своїх працях висвітлювали, не торкаючись питань застосування аеромобільних військ, механізми формування системи залучення збройних сил України до врегулювання воєнних конфліктів 1992-2002 рр. (Луник О.О.) [87], бойового застосування та розвитку засобів збройної боротьби у війнах в зоні Перської затоки і на Балканах (Трояновський В.Є.) [133].

Джерельну базу дослідження становлять класичні воєнно-теоретичні праці, мемуари, навчальні, програмно-нормативні матеріали з десантної справи, що належать до певного історичного періоду, архівні документи.

Відповідно до ухвали РВР СРСР від 5 січня 1932 р. Штаб РСЧА розробив “Положення з оперативно-тактичного використання АДЗ”. Положення унормувало поняттєво-термінологічний апарат нової галузі. Так, десантування визначалося як новий вид бойового застосування авіації, а авіамотодесантні загони як армійський засіб оперативно-тактичного призначення. Відповідно до Положення авіадесанти поділялися на три види:

– парашутний, при якому особовий склад розміщений у фюзеляжі літака або підвішаний під нижніми площинами літака в спеціальних коробах, викидається на парашутах за командою командира корабля; матеріальна частина, оснащена парашутами, підвішується під площинами і під фюзеляжем літака, скидається льотчиком-спостерігачем механічно за сигналом командира корабля; скидання особового складу і вантажів проводять з висоти 600-800 м;

– бриючий, при якому особовий склад і матеріальна частина розміщується в “авіанамістах”, тобто спеціальних візках з хорошою амортизацією, взимку – в санках, що підвішуються під фюзеляжем, скидаються на “бриючому” польоті командиром корабля механічним способом; для цього виду десанту вибирають рівний майданчик з відкритими підходами до нього;

– комбінований (змішаний), який є поєднанням усіх видів десанту; десантування проводиться в такому порядку: викидається парашутний десант – загін забезпечення, який захоплює майданчик перед висадженням бриючого і забезпечує це висадження; після висадження “бриючого десанту”, створюється надійне наземне забезпечення для висадження посадкового десанту; комбінований десант повинен прикривати винищувачі і штурмовики.

Цей документ довгі роки не втрачав свого значення, був єдиним унікальним навчально-практичним документом, його положення багато в чому відповідають сучасній тактиці ВТА і ПДВ.

Незадовго до війни було опубліковано кілька посібників інструктивно-методичного змісту з повітрянодесантної підготовки: “Керівництво щодо застосування повітрянодесантних військ”, “Інструкція з транспортування вантажів і бійців на літаках ВПС Червоної Армії і Цивільного Флоту”. Видання з тактики дій підрозділів ПДВ практично були відсутні, хоча на той час уже було накопичено унікальний практичний досвід будівництва та використання повітрянодесантних військ.

Принципове значення для будівництва повітрянодесантних військ мали директивні документи перших місяців радянсько-німецької війни.

Відповідно до наказу “Про поліпшення керівництва повітрянодесантними військами Червоної Армії” № 0329 від 29 серпня 1941 р. було створено апарат командування повітрянодесантними військами, який було підпорядковано безпосередньо командувачеві повітрянодесантними

військами Червоної Армії, вилучивши їх з підпорядкування фронтам діючих армій.

29 серпня 1941 р. було затверджено “Положення про повітрянодесантні війська Червоної Армії”, в якому визначено, що повітрянодесантні війська Червоної Армії є спеціальним родом військ, які складаються з парашутних, посадкових та авіаційний-планерних частин. На початку радянсько-німецької війни ПДВ складали самостійний рід військ Червоної Армії. Вони розглядалися як засоби вищого командування і призначалися для вирішення оперативно-тактичних завдань в тилу противника і забезпечення неперервних дій на всю глибину його оборони [72, с. 89]. ПДВ знаходилися у розпорядженні Народного комісара оборони СРСР і лише з його дозволу могли бути використані в операції для вирішення таких завдань:

- сприяти наземним військам в оточенні і знищенні противника;
- дезорганізувати управління військами противника і роботу його тилу;
- захоплювати та утримувати важливі рубежі, переправи і пункти тилу противника;
- захоплювати і руйнувати аеродроми та авіаційні бази противника;
- забезпечувати висадку морського десанта шляхом захоплення прибережного району.

Очолював ПДВ Червоної Армії командувач повітрянодесантних військ. Нормування, комплектування і постачання повітрянодесантних військ здійснювало Головне управління ПДВ Червоної Армії, створене 12 червня 1941 р. Начальник Головного управління ПДВ був одночасно першим заступником командувача ПДВ Червоної Армії. Головне управління ПДВ організовувалося у складі:

- управління формування і комплектування, на яке покладалося завдання: комплектування повітрянодесантних частин командним складом, молодшими командирами і червоноармійцями, визначення придатності

кожного за фізичними і політико-моральними ознаками для служби в повітрянодесантних військах;

– управління озброєння, постачання та експлуатації, на яке покладалося завдання: складання розрахунків і розподіл озброєння, спорядження, парашутно-десантного та авіаційного майна, контроль за виконанням замовлень на озброєння, спорядження та авіаційний-десантне майно, перевірка зберігання та експлуатації його в частинах і складах поточного постачання; складання планів і здійснення контролю за використанням дослідного повітрянодесантного майна; організація і контроль за правильністю експлуатації матеріальної частини літаків, планерів і десантного устаткування;

– відділу вищих навчальних закладів, на який покладалися завдання: керування навчальними закладами і курсами, розроблення методичних вказівок і програм підготовки курсантів і слухачів, контроль за виконанням термінів та якості проходження програм в школах і на курсах удосконалення;

– канцелярії.

Головне управління повітрянодесантних військ зобов'язане було виконувати завдання і вказівки Військової ради ПДВ Червоної Армії, при якій створювалися:

– штаб, на який покладалися завдання: керівництво оперативною підготовкою штабів повітрянодесантних з'єднань; розроблення навчань, інструкцій і вказівок щодо бойового застосування і матеріального забезпечення повітряних десантів; вивчення та узагальнення досвіду бойового застосування повітряних десантів Червоної Армії та іноземних армій; підготовка і проведення повітрянодесантних операцій під керуванням командувача ПДВ;

– інспекція, на яку покладалися завдання: розроблення вказівок і програм з бойової підготовки наземних і льотних частин ПДВ; інспекція ходу

бойової підготовки і перевірка бойової готовності наземних і льотних частин ПДВ;

- політичний відділ;
- авіаескадрилья управління і зв'язку.

ПДВ укомплектовувалися: начскладом ПДВ за рахунок Головного управління кадрів Червоної Армії; начскладом для авіаційних та авіаційно-планерних частин за рахунок Управління кадрів ВПС Червоної Армії; молодшим начскладом за рахунок випусків з повітрянодесантних шкіл молодшого начальницького складу; рядовим складом з кращих червоноармійців наземних військ і призовників.

Авіаційне забезпечення повітрянодесантних операцій повинне було здійснюватися ВПС Червоної Армії, на які покладалося:

- забезпечення бойовою і розвідувальною авіацією бойових дій повітряних десантів;
- додаткове (до тих, що є у складі ПДВ) виділення транспортних літаків і літаків бойової авіації, що можуть бути використаними для перекидання особового складу і вантажів повітряних десантів.

Третій документ – наказ “Про розгортання повітрянодесантних військ Червоної Армії” № 0083 від 4 вересня 1941 р. затверджував план розгортання ПДВ Червоної Армії, містив вказівки щодо комплектування ПДВ за спеціальним відбором рядовим і начальницьким складом з військових частин і з'єднань сухопутних і повітряних сил Червоної Армії, а також за рахунок прозову молоді народження 1922 року і добровольців. Відповідно до цього наказу було здійснено формування десяти повітрянодесантних корпусів, п'яти маневрених повітрянодесантних бригад, п'яти запасних повітрянодесантних полків.

Для підготовки кадрів начальницького складу повітрянодесантних військ Червоної Армії створювалися:

– курси удосконалення старшого і середнього командного складу з кількістю слухачів в 500 чоловік; курси дислокувалися в м. Саратов;

– повітрянодесантне училище для підготовки командирів взводів всіх спеціальностей з числом курсантів в 1000 чоловік; училище формувалося на базі Куйбишевського піхотного училища;

– планерна школа ПДВ для підготовки планеристів чисельністю змінного складу в 400 чоловік; школу формувалася на базі Саратовської школи пілотів первинного навчання ВПС Червоної Армії.

Цінним джерелом первинної інформації щодо ведення бойових дій ПДВ у роки радянсько-німецької війни є збірники воєнно-історичних матеріалів [18; 19]. Так, у виданні “Сборник материалов по изучению опыта войны” (1943р.) надруковано “Инструкцию по боевому применению воздушно-десантных войск Красной Армии”, в якій на основі узагальнення воєнного досвіду було розкрито питання організації і проведення повітрянодесантної операції, управління повітряним десантом під час його дій в тилу противника, об’єднання повітряного десанту зі своїми військами. У вказаних збірниках проаналізовано дії 4-го повітрянодесантного корпусу в оперативному тилу противника під час Вяземської повітрянодесантної операції, дії 52-ї армії під час форсування Дніпра (листопад-грудень 1943 р.) [12; 28].

Малоінформативними були брошури ДОСААФ або книжка А.А.Белоусова “Повітряні десанти і боротьба з ними”, випущена в 1942 році., що вийшли в світ. Літератури про ПДВ було недостатньо.

У повоєнні роки розгортання повітрянодесантних військ, насичення їх складною технікою зумовлювало необхідність узагальнити досвід бойового використання повітряних десантів, створивши комплекс навчальної літератури з єдиними підходами до навчально-методичного забезпечення діяльності десантних частин. До десантної бібліотеки того часу, зокрема, увійшли: “Підручник сержанта ПДВ”, “Керівництво з повітрянодесантної

підготовки”, “Стрибки з парашутом з військово-транспортних літаків”, “Допомога командирові відділення і бійцеві ПДВ”.

Дослідження розвитку повітрянодесантної техніки та її роль у розбудові ПДВ дають підготовлені в Міністерстві оборони СРСР збірники навчальних, програмно-нормативних матеріалів, в яких сформульовано настанови щодо повітрянодесантної підготовки, висвітлено тактико-технічні характеристики десантного озброєння [10; 11; 15; 16; 17; 20].

Вагомими внеском у розроблення теми участі ПДВ у радянсько-німецькій війні є мемуари професіоналів-десантників, учасників війни: командувача ПДВ генерал-полковника Д.С.Сухорукова, начальника штабу ПДВ генерал-лейтенанта В.П.Павленка, начальника Рязанського вищого повітрянодесантного командного училища генерал-лейтенанта А.В.Чікрізова, легендарного десантника І.Г.Старчака, генерала П.А.Белова, генерал-лейтенанта І.І.Лісова, Малахова М.М., Софронова Г.П., Б.М.Шапошнікова [21; 23; 26; 29; 47; 123].

Дослідження сучасних процесів реформування Збройних сил України і, зокрема, ПДВ в аспекті впровадження засад професійності армії ґрунтується на віковому досвіді військового будівництва та його осмислення в працях видатних воєначальників. Передбачення Ш. Голля актуальні і сьогодні щодо професіоналізації ПДВ [22].

Джерельною базою були і архівні документи, що зберігаються у Галузевому державному архіві Міністерства оборони України, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України.

Загалом аналіз широкого комплексу таких джерел, як дисертації, монографії, статті в наукових журналах, збірниках, матеріали наукових конференцій, брошури, мемуари, публіцистика, підручники, навчальні посібники, архіви, періодичні видання, довідкова література створили інформаційне поле для реалізації поставлених у дисертації завдань. Поряд з

тим, поза увагою авторів вказаних досліджень залишилась ціла низка важливих питань історії ПДВ, які потребують докладного аналізу й висвітлення.

Розділ 2.

Зародження, становлення та бойове використання ПДВ СРСР

2.1. Розбудова організаційно-штатної структури ПДВ СРСР

У своєму розвитку організаційно-штатна структура ПДВ СРСР пройшла кілька етапів. У 1930-х рр. відбулося створення спеціальних формувань, що стали першими частинами військової транспортної авіації (ВТА) і Повітрянодесантних військ. Одночасно з технічним переозброєнням армії вдосконалювалася її організаційна структура. Відповідно до вимог глибокого бою збільшувалася вогнева та ударна міць і мобільність стрілецьких і кавалерійських з'єднань, створювалися великі механізовані та авіаційні з'єднання та повітрянодесантні війська.

М.М.Тухачевський виявляв значний інтерес до народжуваних нових військ, вивчав радянські і зарубіжні матеріали щодо повітряних десантів [59, с. 25] Ще в середині 1928 р., зразу ж після призначення на посаду командувача військами ЛВО, він дав доручення оперативному відділу штабу ЛВО розробити реферат на тему “Дії повітряного десанту в наступальній операції”, провів штабне навчання щодо десантування бригади та її дій в оперативній глибині оборони противника [57; 71, с. 242].

За директивою Штабу РСЧА №1/013295 від 18 березня 1931 р. з грифом "Сов. секретно" необхідно було у 1931 р. у складі військ Ленінградського військового округу створити дослідні військові частини: механізовані, стрілецькі, кавалерійські, а також дослідний повітрянодесантний загін.

У 1931 р. наказом Наркома оборони в ЛВО у складі 11-ї стрілецької дивізії було створено перший в Червоній Армії Дослідний

повітрянодесантний загін (ПДЗ) у складі трьох стрілецьких рот, посаджених на автомобілі ГАЗ-АА, мотоцикли з колясками і велосипеди, а також роти парашутистів, змішаної роти танкеток Т-27 і бронеавтомобілів і взводу дослідних динамореактивних гармат, що перевозилися на мотоциклах. Крім Дослідного повітрянодесантного загону, в ЛВО почали формувати і десантний загін парашутистів-червоноармійців в ініціативному порядку [52, с.17; 71, с. 243]. Різні за організацією і складом, вони створювалися на основі однієї спільної для них ідеї і склали єдину організаційну структуру авіадесантної справи.

Для Дослідного ПДЗ ставилися чотири основні завдання: руйнування політичного тилу противника, одночасно із захопленням окремих пунктів організація вогнищ повстання і розповсюдження їх у зв'язку з нашою наступальною операцією; руйнування військового тилу противника (знищення його складів, вивантажувальних станцій, руйнування залізниць і шосейних шляхів, порушення зв'язку між штабами і частинами); захоплення окремих рубежів і пунктів в тилу противника і утримання їх до підходу наших наступаючих частин; порушення плану оперативних перевезень в період мобілізації, порушення залізничного руху на найважливіших магістралях. Відповідно до з цих основних завдань десантна авіація Дослідного загону повинна виконувати політ в глибокий тил противника, в район великих політико-адміністративних центрів, транспортних вузлів, в райони збору мобілізаційних резервів.

За рішенням командування ЛВО Дослідному ПДЗ передавалася 57-а ескадрилья 3-ї авіабригади, яка мала досвід десантування посадковим способом. Місцем базування ПДЗ на літній період 1931 р. було визначено Красногвардійський табір. У разі оголошення мобілізації частин округу ПДЗ підлягав розформуванню, весь особовий склад, матеріальна частина і майно – поверненню на місця колишньої належності.

У літній період 1931 р. навчально-тренувальним процесом з льотної справи (зліт-посадка з вантажем) керував начальник ВПС округу Межерауп за участю командирів важкої авіації А.А.Житова і П.Г.Алексєєва. На аеродромі Д.М.Нікішев та В.І.Бекаурі, який очолював "Остехбюро" (Особливе технічне бюро з військових винаходів спеціального призначення), займалися вдосконаленням десантного устаткування загону. Тухачевський визнавав готовність авіації до висадження десанту лише тоді, коли вона навчиться надійно забезпечувати викидання парашутного ешелону, якому належить захопити аеродроми і посадкові майданчики, і коли вона буде в змозі забезпечувати дії повітряного десанту в глибині оперативної оборони противника [92, с. 214].

Створення Дослідного ПДЗ завершилося у встановлений термін – 1 червня 1931 р. Дослідний ПДЗ поклав початок зародженню і розвитку авіатранспортно-десантної справи, підтвердив правильність теоретичних поглядів на нові форми збройної боротьби в глибокому бою і глибокій операції. На його досвіді були визначені основні підходи до організаційної структури, до систем озброєння десантної авіації і десантних військ, знайдені перші рішення в тактиці бойового застосування і в техніці десантування.

До складу Дослідного ПДЗ входила рота парашутистів, яку підготували на базі 1-ої авіабригади ВПС ЛВО. До її складу увійшли 55 червоноармійців займатися парашутно-десантною справою. Із 15 червня до 15 серпня 1931 р. тривали навчання і тренування на Красногвардійському аеродромі. На прохання командувача ЛВО Тухачевського, управління ВПС РСЧА направили в 1-у авіабригаду відомого фахівця парашутної справи Л.Г.Мінова для прискореної підготовки парашутистів. З 15 червня до 28 липня 1931 р. екіпаж АНТ-9 з складу 1-ої авіабригади ЛВО провів 85 викидань. Стрибали в основному індивідуально, але виконувалися і групові стрибки по 8, 10 і 12 парашутистів. У Красногвардійську також відпрацьовували посадку і висадку десанту, вантаження та вивантаження зброї і боєприпасів. За відносно

короткий термін перший парашутно-десантний загін він став дієвим, підготовленим до навчань[75].

Дослідний ПДЗ активно розвивався, ставав базою для нових формувань, однак загін парашутистів-червоноармійців не був узаконений адміністративно, хоча і брав участь в окружних маневрах ЛВО та УВО.

Отже, влітку 1931 р. в ЛВО було створено два нових формування, які в історичному значенні були першими: 1 червня 1931 р. – Дослідний повітрянодесантний загін, 15 червня – перший парашутно-десантний загін, що покляло фактичний початок організації ПДВ.

Зважаючи на підсумки бойової підготовки і результати науково-дослідної роботи у 1931 р., що проводилися в авіадесантному і парашутно-десантному загонах, здатність десантів порушувати роботу ворожого тилу, затримувати на тривалий час оперативні перевезення, дезорганізувати роботу штабів, знищувати тиліві аеродроми і морські бази, командувач ЛВО І.П.Белов пропонував сформувати на базі існуючих загонів дивізію у складі авіамотодесантної та авіаційної бригад, парашутного загону і спеціальних підрозділів. Чинник тактичної раптовості, наочно продемонстрований під час проведених навчань, визначався як найістотніша особливість і перевага повітряного десанту. Досліди, що проводилися в РСЧА в 1930-1931 рр. в ЛВО та Українському ВО щодо висадження і дій озброєних десантів засвідчили, що навіть при обмежених та імпровізованих засобах повітряні десанти є цілком реальним способом боротьби в майбутніх бойових діях [75].

РВР СРСР прийняла рішення про створення до липня 1932 р. чотирьох авіамотодесантних загонів (АДЗ) в ЛВО, УВО, МВО, БВО.

НДІ ВПС розробив і доповів 4 квітня 1932 р. в управлінні ВПС РСЧА про проект загальних вимог до системи озброєння, який передбачав два варіанти АДЗ. Перший варіант передбачав виділити для АДЗ на літаках ТБ-1 особовий склад (командири, бійці-кулеметники з озброєнням, спорядженням з 7

предметів, включаючи десантний парашут) – 101 людину; артилерійський розрахунок з водіями автомобілів – 43 людини, а також артилерійський автомобіль з озброєнням і вантажний автомобіль під боєприпаси, для управління – автомобіль з рацією, 7 мотоциклів типу "Харлей" з колясками, 96 самокатів. Час підвіски техніки під літаки – 20-30 хвилин. Усі парашути з автоматичним відчепленням. Скидання автомобілів на парашутах, без вантажу. Другий варіант для АДЗ на літаках Р-5 передбачав мати таке десантне навантаження: коробки восьми типів і тару під озброєння, боєприпаси, підривне майно, шанцевий інструмент, продовольство, медичне майно. Загалом 26 одиниць. Скидання на парашутах. Десантне навантаження АДЗ повинне складати на літаках ТБ-1: особового складу – 150 чоловік, автотехніки – 5 одиниць, мотоциклів – 7 загальною вагою близько 8200 кг; на Р-5 десантне навантаження повинне складати 4100 кг. Обговорювалися вагові параметри парашутів: для вантажу до 20 кг – 3-4 кг, до 100 кг – 9 кг (також для людського), до 1000 кг – 150-200 кг і до 1300 кг – не більше 250 кг.

Початок створення масових повітряно-десантних військ поклала постанова Реввійськради СРСР, прийнята 11 грудня 1932 року. У вказаному документі відзначалося, що розвиток авіаційної техніки, а також досягнуті результати в конструюванні та скиданні з літаків бійців, вантажів і бойових машин вимагають організації нових бойових підрозділів і з'єднань РСЧА.

Фактично на 1932 р. повністю був сформований тільки АДЗ ЛВО, в Українському військовому окрузі був сформований тільки позаштатний парашутно-десантний взвод (30 чоловік), в решті округів такі загони створені не були через відсутність підготовлених кадрів. Для створення АДЗ в ЛВО частково використали сили, засоби і кадри, що входили до складу Дослідного ПДЗ і парашутно-десантного загону. Йому було присвоєно 3-й номер. До авіаційної частини 3-го АДЗ входили: три ескадрильї (1-а – 6 АНТ-9, 2-а – 6 Р-5, 3-а – 3 ТБ-1) і навчально-тренувальний загін з трьох У-2 для підготовки парашутистів. Авіаційний парк загалом складав 18 літаків. Десантна частина –

114 чоловік. Озброєння і спорядження: гармат 76-мм (6 од.); ручних кулеметів (18од.); автомобілів вантажних (5од.); радіостанцій на автомашині (1); мотоциклів з колясками (8 од.); самокатів (36 од.). 3-й АДЗ знаходився в підпорядкуванні ВПС ЛВО. Сформований загін в ЛВО не був забезпечений льотно-технічними засобами, кадрами, приміщеннями. У 1932 р. загін не мав можливості повністю відпрацювати оперативно-тактичні і технічні питання.

З метою розбудови авіадесантної справи в РСЧА, підготовки кваліфікованих кадрів, формування військових підрозділів Реввоєнрада ухвалила розвивати АДЗ ЛВО як навчально-дослідний центр (з назвою "Особлива бригада") для підготування інструкторів для РСЧА у авіадесантній справі, відпрацювання оперативно-тактичних норм і прийомів дій, обслуговування Дослідно-конструкторських бюро. До лютого 1933 р. передбачалося сформувати в БВО, УВО, МВО, ПРВО і ОКДСА по одному авіамотодесантному загону (під назвою "Загін особливого призначення"). Усі АДЗ і навчально-дослідний центр повністю підпорядковувалися командувачам округів, начальникові ВПС РСЧА – лише в спеціальному (льотному, інженерно-авіаційному) відношенні.

У "Вказівках НКО з оперативно-тактичної підготовки ВПС РСЧА на 1933 р." вказувалося, що кількісне та якісне зростання ВПС дозволяє поставити питання про самостійні дії великих авіаційних з'єднань на об'єктах тилу противника. РВР СРСР у вказівках з оперативно-тактичної підготовки на 1933 навчальний рік вимагав від військових округів: широко розгорнути підготовку авіадесантів; розширити практику взаємодії з'єднань і частин сухопутних військ з авіадесантами; забезпечити в кожному військовому окрузі не менше одних щорічних великих навчань загальновійськових з'єднань з авіадесантами.

Ухвалою РВР СРСР від 11 грудня 1932 р. було передбачено перетворити 3-ій АДЗ в авіадесантну бригаду у складі ВПС, а в БВО, УВО, МВО і ПРВО сформувати по одному штатному авіаційному батальйону особливого

призначення у складі ВПС, а також позаштатні батальйони при всіх кадрових стрілецьких дивізіях. До кінця 1933 року загальна чисельність особового складу, що проходили службу в авіадесантній бригаді, авіамотодесантних загонах і окремих позаштатних стрілецьких батальйонах особливого призначення сягала 8000.

До березня 1933 р. 3-ій АДЗ був переформований в 3-ю авіаційну десантну бригаду особливого призначення (АДБРОП), а в Приволжському, Білоруському, Українському і Московському військових округах були сформовані авіаційні батальйони особливого призначення – 1-й, 2-й, 3-й, 4-й.

Штатна чисельність 3-ої авіаційної десантної бригади особливого призначення складала 480 чоловік, батальйонів – по 200 чоловік. До складу 3-ої авіадесантної бригади належали: парашутний батальйон; мотомеханізований батальйон; артилерійський дивізіон; підрозділ забезпечення; льотна група (дві важкі авіаційні ескадрильї ТБ-3, одна легка ескадрилья Р-5). До складу кожного з авіабатальйонів входили: парашутна рота; кулеметна рота (18 кулеметів); рота танкеток Т-27; артилерійська батарея (шість легких гармат); автомобільний взвод (п'ять автомобілів); авіаційна ескадрилья.

У цьому ж році, для виконання ухвали РВР почалося формування позаштатних окремих стрілецьких батальйонів особливого призначення (спочатку як посадкові десантні підрозділи без парашутної підготовки, згодом – з парашутною підготовкою) в кадрових дивізіях і корпусах РСЧА в усіх військових округах з підпорядкуванням Штабу РСЧА.

Загалом до кінця 1933 року було сформовано 29 позаштатних батальйонів. Різна підпорядкованість призвела до того, що в більшості цих позаштатних батальйонів парашутна підготовка проводилася тільки на спеціальних зборах, тільки з обмеженим колом осіб або зовсім не проводилася. Загалом серед цих позаштатних батальйонів бойову цінність мали тільки чотири – один в Закавказькому військовому окрузі (ЗАКВО),

один в Забайкальському військовому окрузі (ЗАБВО) і два в ОКДСА. Переважно кадровий склад цих батальйонів поповнювався, і повноцінною бойовою одиницею такі батальйони могли стати тільки після мобілізаційного розгортання армії.

Чотири штатні авіадесантні батальйони і бригада підпорядковувалися командуванню ВПС і у військовий час ставали засобом ВПС на рівні фронту.

Загалом до кінця 1933 року СРСР мав повітрянодесантні війська, до складу яких належали: одна бригада і вісім окремих батальйонів (по одному в УВО, БВО, МВО, ПРВО, ЗАКВО, ЗАБВО і два батальйони в ОКДСА).

Уперше в історії світової військової науки основи застосування ПДВ були закріплені польовим статутом 1936 року для Червоної Армії. Введений в дію 30 грудня 1936 року Тимчасовий польовий статут РСЧА в статті 7 свідчив: "Парашутно-десантні частини, є дієвим засобом для дезорганізації управління і роботи тилу супротивника. У взаємодії з військами, що наступають з фронту, парашутно-десантні частини можуть зробити вирішальний вплив на повний розгром супротивника на даному напрямі".

У 1936 році на базі існуючих десантних частин в Київському військовому окрузі формується 13-а, а на базі десантних частин Білоруського військового округу – 47-а авіаційні десантні бригади особливого призначення. За штатною структурою вони були ідентичні бригаді Ленінградського військового округу. У цьому ж році 47-а бригада першою одержала на озброєння легкі плаваючі танки Т-37А.

У цей же час в ОКДСА формуються три авіадесантні полки (АДП): 1-й, 2-й, 5-й чисельністю особового складу близько 1000 чоловік. У МВО, ПРВО і ЗАБВО позаштатні окремі батальйони особливого призначення стають штатними. Зокрема, в ЗАБВО з'явився штатний 4-й окремий стрілецький батальйон особливого призначення.

У МВО, крім того, формуються три позаштатні парашутні полки, чисельністю по 1660 чоловік, дислоковані в Ростові, Воронежі і Гороховці. У

1939 році в ці три позаштатні парашутні полки стали штатними повітрянодесантними полками (ПДП) і одержали свої номери: 1-й особливий ПДП (Ростов); 2-й особливий ПДП (Гороховець); 3-й особливий ПДП (Вороніж).

У цей час вводиться штат 15/690 авіадесантної бригади ВПС Червоної Армії. Згідно з цим штатом до складу бригади вводиться мотомеханізований батальйон – 189 чоловік, шість 45 мм гармат, вісімнадцять 82 мм мінометів, 16 легких танків Т-37, 6 бронеавтомобілів Д-8, 32 автомашини і 6 мотоциклів.

До літа 1938 року було ухвалено рішення сформувати на базі наявних повітрянодесантних частин однотипні повітрянодесантні бригади з організаційно-штатною структурою, схожою із структурою загальновійськових частин. При переформовуванні з десантних частин був вилучений авіаційний компонент – авіаескадрильї та авіазагони. У стислі терміни було сформовано шість окремих повітрянодесантних бригад (ОПДБр): 201-а ОПДБр ім. С.М.Кірова ЛВО, м. Пушкін, сформована на базі наземних частин 3-ої АДБРОП; 202-а ОПДБр ОКДСА, м. Хабаровськ, сформована на базі 1-го АДП; 204-а ОПДБр Київського військового округу (КВО), м. Житомир, сформована на базі наземних частин 13-ої АДБРОП; 211-а ОПДБр ОКДСА, Приморський край, н.п. Черніговка, сформована на базі 5-го АДП; 212-а ОПДБр ОКДСА, Амурська обл. н.п. Куйбишевська-східна, сформована на базі 2-го АДП; 214-а ОПДБр БВО м. Мар'їна Гора, сформована на базі наземних частин 47-ої АДБРОП.

Після переформовування всі повітрянодесантні бригади були передані в підпорядкування Сухопутних військ. Кожна повітрянодесантна бригада за штатом мала 1689 чоловік особового складу і включала: один парашутний батальйон; один мотомеханізований батальйон; артилерійський дивізіон.

У 1939 році змінилася організаційно-штатна структура повітрянодесантних бригад. Вони почали складатися з трьох бойових груп: парашутної бойової, планерної бойової і посадково-десантної бойової.

Структура повітрянодесантної бригади тепер виглядала таким чином: управління бригади (розвідувально-самокатна рота; рота зв'язку; підрозділи тилового забезпечення), парашутна бойова група (парашутно-десантний батальйон), планерна бойова група (планерно-десантний батальйон), посадково-десантна бойова група (артилерійський дивізіон, мінометна рота, танкова рота, рота протиповітряної оборони).

Бригади почали налічувати по 1570 чоловік особового складу.

У доповіді наркома оборони К.Є. Ворошилова про реорганізацію РСЧА від 15 листопада 1939 р. вказана штатна чисельність повітрянодесантних частин: 6 бригад загальною кількістю особового складу 9420 чоловік. Виходячи з цієї доповіді, можна зробити висновок, що три полки МВО і декілька окремих батальйонів в структуру повітрянодесантних частин до 15 листопада 1939 р. вже не входили, але, проте продовжували існувати так само, як наприклад, центральна парашутна школа в Москві.

У листопаді 1940 року знову змінилася організаційно-штатна структура повітрянодесантних бригад. Чисельність особового складу бригади зростає удвічі. Структура бригади: управління бригади; чотири батальйони, що парашутно десантують; школа молодших командирів; розвідувально-самокатна рота; тил бригади.

У схемі розгортання РСЧА на 1941 рік (складеної в лютому 1941 року) вказана наявність в Червоній Армії шести повітрянодесантних бригад, але вже 23 квітня 1941 р. виходить цілком таємна Ухвала ЦК ВКП(б) і РНК СРСР "Про нові формування в Червоній Армії" № 1112-459сс, в якій наказує сформувати до 1 червня 1941 року п'ять повітрянодесантних корпусів (ПДК), в кожному з них – по три повітрянодесантні бригади. Для формування нових повітрянодесантних бригад був використаний особовий склад десяти стрілецьких дивізій, що знаходилися з березня 1941 р. у стадії формування.

Кожен ПДК мав у своєму складі: управління корпусом, три повітрянодесантні бригади, танковий батальйон, авіаланка зв'язку, взвод

радіозв'язку. Загальна чисельність корпусу спочатку була визначена в 8 020 чоловік.

Кожна ПДБр мала в своєму складі: управління бригади, чотири батальйони, що парашутно десантують; артилерійський дивізіон; розвідувально-самокатна рота. Чисельність бригади була визначена в 2588 чоловік. Кожен ПДБ мав в своєму складі 546 чоловік.

На озброєнні ПДК було наказано мати: гвинтівок самозарядних – 4500; пістолетів-кулеметів – 1257; кулеметів ручних – 440; кулеметів зенітних – 18; мінометів 50 мм – 111; мінометів 82 мм – 21; гармат 45 мм – 39; гармат 76 мм – 18; танків Т-38 або Т-40 – 50; вогнеметів ранцевих – 864; автомобілів вантажних – 214; автомобілів спеціальних – 17; автомобілів легкових – 10.

Згідно з Ухвалою ПДК було наказано дислокувати: у Київський особливий військовий округ (КОВО) – два ПДК (1-й і 2-й), в Західний особливий військовий округ (ЗАХОВО) – один ПДК (4-й), в Прибалтійський особливий військовий округ (ПРОВО) – один ПДК (5-й), в Одеський військовий округ (ОВО) – один ПДК (3-й), і крім того, у складі військ Далекосхідного фронту мати одну окрему повітрянодесантну бригаду (202-а ОПДБр).

5 ПДБр було включено до складу повітрянодесантних корпусів, при цьому 201-а ПДБр була передислокована з ЛВО в Прибалтійський особливий військовий округ, 212-а ПДБр з Далекосхідного фронту в Одеський військовий округ і 211-а – з Далекосхідного фронту в Київський особливий військовий округ. Передислокацію бригад і формування корпусів було наказано завершити до 1 червня 1941 року.

Особовий склад повітрянодесантних військ носив форму льотних частин РСЧА і згідно з розпорядженням комісаріату оборони одержував посилене харчування, а начальницький склад – підвищений грошовий оклад. Було встановлено грошову винагороду за стрибок.

Польовий статут РСЧА визначив роль і завдання ВДВ: “Повітрянодесантні війська є засобом вищого командування. Вони використовуються для вирішення таких завдань в тилу супротивника, які в даний період не можуть бути виконані іншими родами військ, але вирішення яких може мати найсерйозніший вплив на результат всієї операції (бою). Повітрянодесантні війська повинні застосовуватися раптово для супротивника у великих масах і у взаємодії з наземними силами”.

Цією ж Ухвалою Народний комісаріат легкої промисловості СРСР був зобов'язаний виготовити понад план 1941 року і поставити Наркомату оборони в другому кварталі 1941 року 10 000 людських парашутів, а в III і IV кварталах – 20 000.

З 1 червня 1941 року у сформованих повітрянодесантних корпусах почалося проведення парашутно-десантної підготовки. З отриманням майна виникли деякі проблеми: зокрема до початку бойових дій Другої світової війни на території СРСР 4-й повітрянодесантний корпус недоотримав від промисловості 3000 парашутів і належні за штатом ранцеві вогнемети.

Радянсько-німецька війна застала ПДВ на стадії переформування бригад в корпуси. До літа 1941 р. завершилося укомплектування особовим складом п'яти повітрянодесантних корпусів чисельністю 10 тис. чоловік кожен та 16 окремими повітрянодесантними бригадами. З'єднання і частини були укомплектовані особовим складом, але не встигли повністю отримати бойову техніку.

12 червня 1941 р. було створено Управління Повітрянодесантних Військ.

Відповідно до ролі і місця ПДВ, визначених директивними документами, в квітні 1941 р. на базі існуючих повітрянодесантних бригад розпочалося створення повітрянодесантних корпусів. До складу кожного з них передбачалося включити 3 повітрянодесантні бригади і окремий батальйон легких танків [72, с.89]. До початку радянсько-німецької війни

угруповання сил ПДВ включало 5-й повітрянодесантних корпусів, три з яких дислокувалися на території України в Київському, Харківському, Одеському військових округах, а також 16 повітрянодесантних бригад (Додаток А).

Восени 1941 року за рішенням Ставки ВГК спішно формувалися п'ять повітрянодесантних корпусів і п'ять маневрених повітрянодесантних бригад. У добровільному порядку створювався на Поволжі 4-й повітрянодесантний корпус. Йшло поповнення зброєю, особовим складом.

Важкий удар по обороноздатності країни, організаційному та технічному переозброєнню Збройних Сил, розвитку їх військового мистецтва, підготовки до майбутньої війни завдали масові репресії вищого командного складу. У 1937-1938 рр. було репресовано близько 40 тис. командного складу. Серед них три з перших п'яти Маршалів Радянського Союзу – М.М.Тухачевський, В.К.Блюхер, А.І.Єгоров. Напередодні війни у військах не вистачало технічних і командних кадрів [72, с.88]. Знищення провідних воєначальників, теоретиків сучасного воєнного мистецтва, які глибоко розуміли характер майбутньої війни і відповідно розробляли стратегію і тактику Збройних Сил, призвело до недооцінки ролі нових видів військ і переоцінки ролі кавалерії передусім Наркомом оборони К.Є.Ворошиловим. У 1934-1939 рр., коли у багатьох розвинених країнах кавалерія втратила свої позиції, в Червоній Армії склад кавалерії збільшився на 52% [120, с. 213]. Було розформовано механізовані корпуси, і лише за рік до нападу Німеччини на СРСР, враховуючи досвід її наступальних дій на Заході, з великим запізненням механізовані корпуси розпочали формувати заново. Не отримали належного розвитку і повітрянодесантні війська. Комісія ЦК ВКП(б), призначена у зв'язку із заміною весною 1940 р., після радянсько-фінської війни, К.Є.Ворошилова новим наркомом оборони С.К.Тимошенком, відмічаючи великі недоліки в бойовій готовності Червоної Армії і відставання Наркомату оборони в розробленні питань оперативного використання військ в

сучасній війні, підкреслила, що твердо встановлених поглядів на використання танків, авіації та авіадесантів немає [120, с.213].

В акті приймання справ Наркомату оборони щодо повітрянодесантних частин Тимошенко від Ворошилова було сказано, що авіадесантні частини не одержали належного розвитку; існуюча подвійність підпорядкування – по лінії Управління бойової підготовки (бойова підготовка) і по лінії ВПС (постачання спеціальним майном і забезпечення літаками) негативно позначається на управлінні і бойовій підготовці авіадесантних частин; організація повітрянодесантних частин (малопотужні бригади) відстає від сучасних вимог і вимагає перегляду у бік створення сильніших з'єднань; увага до парашутного спорту і його розвитку ослаблені.

Після закінчення другої світової війни в арміях актуалізувалася проблема розвитку повітрянодесантних військ. У повоєнний час розбудова Повітрянодесантних військ базувалася на інших організаційних і технічних принципах, але з ґрунтовним врахуванням бойового досвіду воєначальників, офіцерів, солдат.

У 1946 році Генеральний штаб Збройних Сил СРСР, враховуючи довоєнний і військовий досвід, виробив цілісну програму з розвитку і зміцнення Повітрянодесантних військ. 10 червня 1946 року наказом міністра оборони ПДВ були виведені з складу ВПС, стали самостійними і включені до складу резерву Верховного Головнокомандувача. Безпосереднім начальником ПДВ став військовий міністр. Цим же наказом знов була встановлена посада командувача і визначені його обов'язки.

У повоєнний період повітрянодесантні війська СРСР, інших провідних країн світу брали участь практично у всіх локальних війнах та збройних конфліктах. На основі цього досвіду постійно удосконалювалася організаційно-штатна структура підрозділів, частин та з'єднань повітрянодесантних військ, впроваджувалися нові форми і способи дій [93, с.159].

До початку 1950-х років 5 повітрянодесантних корпусів, що об'єднували 10 гвардійських повітрянодесантних дивізій, 5 авіатранспортних дивізій, 5 окремих повітрянодесантних дивізій склали Повітрянодесантну армію (ПДА) чисельністю до 150 000 чоловік (Додаток Б).

У квітні 1953 року Рада Міністрів СРСР з представлення Міністерства оборони реорганізувала Повітрянодесантну армію в Повітрянодесантні війська. У 1955 році була частково скасована корпусна форма організації ПДВ, було ухвалено рішення про перепідпорядкування військово-транспортної авіації безпосередньо Військово-повітряним силам, що негативно позначалося на підготування десантників.

У 1959 році остаточно були скасовані управління корпусів, розформовані 107-а і 31-а гвардійські повітрянодесантні дивізії.

Скорочення Збройних Сил в 1959 і 1961 роках ускладнили кадрову проблему ПДВ. У ротах катастрофічно не вистачало командири взводів, командири полків, що мали вищу військову освіту.

У 1964 році ПДВ перейшли в безпосереднє підпорядкування Міністра оборони СРСР.

Повітрянодесантні війська разом із Ракетними військами стратегічного призначення вище радянське керівництво розглядало як важливий військово-політичний чинник. Про це свідчить і географія розміщення повітрянодесантних дивізій: 7-а гвардійська повітрянодесантна дивізія – Каунас, Литва; 76-а гвардійська повітрянодесантна дивізія – Псков; 98-а гвардійська повітрянодесантна дивізія (Приамурська, з 1969 року – Болградська) – Молдавія, 103-а гвардійська повітрянодесантна дивізія – Вітебськ, Білорусь; 104-а гвардійська повітрянодесантна дивізія – Кіровабад, Азербайджан; 105-а гвардійська повітрянодесантна дивізія – Фергана, Узбекистан; 106-а гвардійська повітрянодесантна дивізія – Тула.

До розпаду СРСР у бойовому складі ПДВ налічувалося 7 повітрянодесантних дивізій.

Таким чином, за період 30-80-х рр. ХХ ст. відбулася масштабна еволюція організаційних структур повітрянодесантних військ СРСР. Виникнувши як малочисельні позаштатні загони, вони поступово трансформувалися у бригади, а у повоєнний час – і в дивізії, зайнявши помітне місце в структурі радянських збройних сил.

2.2. Досвід бойового застосування ПДВ Радянської армії

Наприкінці 1920-х років реалізувати ідею перевезення озброєного особового складу в малій кількості було можливо, що і використала Червона Армія під час боротьби з басмачами в Середній Азії в травні 1929 р. [52, с.16.]. Невибагливі літаки того часу могли сідати практично на будь-яку галявину, на будь-яку більш-менш горизонтальну поверхню. 27 травня 1929 р. в пісках Каракумів було проведено першу десантну операцію для ліквідації озброєного загону Джунаїд-хана. З трьох транспортних літаків "Юнкерс-13" та одного бойового був висаджений десант у складі 15 чоловік. На озброєнні загону були чотири кулемети і гвинтівки. Зворотну евакуацію десанту було проведено 5 липня 1929 р. Командувач військами Середньоазіатського військового округу П.Є.Дибенко, проводячи аналіз цього бою, високо оцінив дії десантного загону. Зараз цю подію можна кваліфікувати як тактичний посадковий повітряний десант, тоді ж теорія повітряного десанту тільки зароджувалася.

Положення теорії глибокої операції були перевірені на Далекому Сході, в боях в районі річки Халхін-Гол у 1939 р. [42, с. 81].

У бойових діях з японськими військами взяла участь 212 повітрянодесантна бригада як звичайна піхота. Бойовий шлях радянських повітрянодесантних військ почався в серпні 1939 року, коли 212-а окрема повітрянодесантна бригада під командуванням підполковника І.І.Затєвахіна діяла спільно з підрозділами 6-ої і 9-ої мотоброневих бригад.

1 вересня 1939 року прийнято Закон про загальний військовий обов'язок. 2 вересня 1939 року Ухвалою РНК № 1355-279сс затверджений план реорганізації Сухопутних військ на 1939-1940 рр. Визначені завдання підготовки до нової війни транспорту, промисловості щодо випуску продукції, а подальші заходи 1939-1941 рр. були спрямовані на стратегічне розгортання наступальних угруповань, передусім Київського військового округу (Південно-західного фронту), Особливого Білоруського військового округу (Західного фронту), Прибалтійського особливого військового округу (Північно-західного фронту) та Одеського військового округу. Серед основних доручень ЦК ВКП(б) народним комісарам (уряду) були підготовка передусім озброєння і бойової техніки для ведення наступальних операцій (з кінцевими термінами виконання доручень до середини 1941 р.). Для розвитку стратегічного наступу і висадження стратегічних та оперативних десантів приступили до формування повітрянодесантних військ.

17 вересня 1939 року Червона Армія вступила до Польщі. Тактичні десанти було проведено на території Західної України та Білорусії особовим складом 201, 204 та 214-ої бригад [93, 319]. В основному бригади перекидалися наземним шляхом. Лише декілька розвідгруп було висаджено в польських тилах парашутним способом. Внаслідок цієї операції до СРСР були приєднані значні території Польщі, Західної Білорусії і Західної України. Саме під час цього походу в бойових умовах були випробувані способи десантування парашутних мішків з різними вантажами і парашутних бензобаків.

Перші серйозні бої ПДВ витримали під час радянсько-фінської війни, яка розпочалася 30 листопада 1939 р. (1939-1940 рр.). До середини лютого 1940 року до складу 15-ої армії, крім семи стрілецьких дивізій, були введені 201-а (І.С.Безуглий), 204-а (І.І.Губаревич) і 214-а (А.Ф.Льовашов) окремі повітрянодесантні бригади. Підрозділи повітрянодесантних бригад спільно із

стрілецькими частинами брали активну участь в наступальних операціях, не маючи при цьому великих успіхів через різні причини.

1 лютого 1940 р. силами 201 бригади був проведений парашутний десант в тил фінських військ. З 15 лютого до 12 березня 1940 р. 201-а повітрянодесантна бригада вела активну оборону комунікацій 15-ої армії. За цей час підрозділи бригади провели 37 зафронтових операцій в тилу фінських військ. Десантники здійснювали рейди в глибокий тил противника, нападали на гарнізони, штаби, вузли зв'язку, порушували управління військами, завдавали удари по опорним пунктам.

Тільки 11 лютого 1940 року Ставка Головної Військової ради директивою № 01663 розпорядилася ввести до складу 15-ої армії (командарм М.П.Ковальов, член Військової ради корпусний комісар Н.Н.Ватутін) три авіадесантні бригади і 3-й транспортний авіаційний полк. Викидання десанту, ймовірно, планувалося, але поки здійснювалися формування і перекидання армії, війна підійшла до кінця. Ставка вимушена була з гіркотою констатувати: “Або армія тепер же в найближчі 4-5 днів доб'ється успіху, або, якщо вона запізниться, як до цих пір спізнювалася, то ваші операції можуть виявитися зайвими і нікому не потрібними”.

15 лютого 1940 року в ході наступу на острови 204-а повітрянодесантна бригада втратила убитими 162, пораненими 234, зникли без вісті 301 людина. Такі великі втрати начальник штабу 15-ої армії полковник Іванов під час переговорів по телефону з Генеральним штабом РСЧА пояснював відсутністю часу на підготовку операції, відсутністю взаємодії піхоти з артилерією, відсутністю попередньої розвідки. Це призвело до того, що бригада потрапила у вогняний мішок, завдання не виконала і відійшла на початковий рубіж з величезними втратами. Були зроблені відповідні висновки і вже 6 березня 1940 року, після належної підготовки, війська провели операцію для захоплення островів Максимансарі, Петясарі, Пайміносарі. Операцію проводили підрозділи 37-ої сухопутної дивізії і 204-ої повітрянодесантної

бригади. Загальні втрати склали убитими 87, пораненими 331 людина, при тому, що поставлене завдання щодо оволодіння островами було виконано повністю. Упродовж 7-10 березня 1940 р. 204-а повітрянодесантна бригада і 37-а сухопутна дивізія зайняли ще ряд островів – Ханкосарі, Вуоратсу, Сикосарі і вийшли на мис Куйванієм. Це дозволило розблокувати оточену 168-у сухопутну дивізію і примусило фінів почати відведення своїх військ, щоб уникнути оточення.

204 та 214 бригади у складі 15 армії до кінця війни брали участь в штурмі лінії Маннергейма та в обороні островів озера Ладога. 214-а повітрянодесантна бригада залишалася резервом 15-ої армії та участі в бойових діях практично не брала. Під час наступу на укріпрайони "Лінії Маннергейма" парашутним способом висаджувалися частини 201-ої, 204-ої і 214-ої бригад на п'ять головних цілей і численні другорядні пункти. Але на складній місцевості, в складних погодних умовах, без вогняної та авіаційної підтримки висаджені підрозділи були швидко виявлені фінськими частинами і розгромлені.

Надалі у фінській війні десантники використовувалися тільки як піхота, здійснюючи в тилах ворога зухвалі рейди на лижах (частини 201-ої повітрянодесантної бригади). Треба визнати, що на той момент це були найбільш підготовлені і боєдатні частини зі всіх частин РККА, що діяли в зоні конфлікту.

Участь ПДВ в двох військових конфліктах не змогла повною мірою виявити всі можливості цього роду військ. Як у Монголії, так і у Фінляндії десантникам довелося діяти в основному як звичайній піхоті. Проте вже літом 1940 року ПДВ були залучені до виконання завдань, більш відповідних теорії застосування повітряних десантів.

Під час введення військ Червоної Армії в країни Прибалтики 16 червня 1940 року 63 літаки ТБ-3 перекинули на аеродром під Шауляєм першу хвилю десанту чисельністю 720 чол., а також перевезли зброю: 160 кулеметів і 36

мінометів. Десантники захопили аеродром і забезпечили умови для приймання другої хвили посадкового десанту, однак він виявився непотрібним. Забезпечуючи просування передових механізованих колон Червоної Армії, бомбардувальники ТБ-3 викинули на парашутах і доставили посадковим способом 402 тонни різних вантажів.

26 червня 1940 року СРСР зажадав від Румунії негайно повернути Бессарабію, а також передати Радянському Союзу Північну Буковину. При цьому Румунія за договором зобов'язувалася залишити в цих районах в повному збереженні залізничний транспорт, устаткування заводів, матеріальні запаси. Проте розвідка встановила, що румунський уряд приймає заходи до вивозу всього, що тільки можна було вивезти. Щоб припинити ці порушення договірних умов, було ухвалено рішення силами двох повітрянодесантних бригад захопити мости через річку Прут. Відповідно до плану в повітрянодесантній операції були задіяні 201-а, 204-а і 214-а окремі повітрянодесантні бригади, а також авіаційна група (4 полки ТБ-3) у складі 136 літаків. Повітрянодесантні бригади були завчасно зосереджені по залізниці в початковий район десантування: Бориспіль, Скоморохи, Гогольово, Калинівка. Протяжність маршруту від початкового району до району десантування склала в середньому 350 кілометрів.

Спочатку планувалося висадити повітряний десант в районі Тиргу-Фрумос з метою перекриття важливого вузла дороги, але внаслідок зміни оперативної обстановки, було висаджено два десанти.

Вранці 29 червня 204-а окрема повітрянодесантна бригада провела десантування в районі Болграда в 12 кілометрах на північ від міста. Удосвіта до вибраного майданчика для десантування було направлено два літаки-розвідники Р-5, які уточнили обстановку, після чого в повітря піднялися 99 літаків ТБ-3 з десантом з 1436 чоловік на борту. До району десантування долетіли 97 бомбардувальників, які здійснили викидання парашутного десанту. При десантуванні внаслідок нещасних випадків двоє десантників

загинули і п'ятеро одержали переломи ніг. Десантники узяли Болград під свій контроль, а наступного дня 1-а повітрянодесантна бригада після невеликого бою зайняла місто Кагул і порт Рені.

Вранці 30 червня частини 201-ої окремої повітрянодесантної бригади були підняті в повітря на 44 літаках ТБ-3 7-го важкобомбардувального авіаційного полку. До вказаного району в районі Ізмаїла долетіли 43 літаки і перші 12 машин приземлилися на майданчик десантування. Проте три літаки при посадці на непідготовлений майданчик одержали пошкодження і захарастили собою смугу приземлення. 240 чоловік було висаджено посадковим способом, інші 509 чоловік десанту було викинуто на парашутах. Два літаки повернулися навантаженими – на одному знаходилася радіоапаратура, яку потрібно було доставити на майданчик приземлення тільки посадковим способом, на іншій машині летіли музиканти бригадного оркестру, які відмовилися стрибати з парашутами. За кілька годинників Ізмаїл був узятий під контроль радянських десантників, крім того, 201-а повітрянодесантна бригада виставила заслони на дорозі, що йде з Ізмаїла у напрямі Некрасовка і Нова.

214-а окрема повітрянодесантна бригада залишалася резервною.

Десантування 29-30 червня 1940 р. 201-ої і 204-ої повітрянодесантних бригад, проведене в умовах, близьких до бойових, підтвердило правильність теоретичних положень та організаційних розрахунків довоєнного періоду щодо застосування великих повітряних десантів.

У роки радянсько-німецької війни ПДВ хоробро боролися на всіх її етапах разом з воїнами інших родів військ. Десантники, що дислокувалися поблизу від державного кордону, вступили в бій в найперші дні війни. В оборонних боях за Україну брали участь десантники 1-го, 2-го і 3-го повітрянодесантних корпусів [126, с. 33].

Першими вступили в бій частини 1-го повітрянодесантного корпусу генерал-майора М.А.Усенка. Ще під час прикордонних битв з складу 204-ої

повітрянодесантної бригади в тил противника було викинуто 10 повітряних десантів в райони Калинковичі, Рава-Руська, Мозер, Яворів. Руйнуючи ворожі комунікації, десантники порушували зв'язок, руйнували мости, висаджували склади боєприпасів. Особливо успішними були нічні дії.

Наприкінці липня 1941 року на Південно-західному фронті було викинуто декілька груп парашутистів з складу 204-ої і 212-ої повітрянодесантних бригад загальною чисельністю близько 300 чоловік для порушення управління і роботи тилу противника, для вибуху артилерійських складів, залишених нашими військами при відході. Після успішного виконання завдання частина десантників, перейшовши лінію фронту, повернулася в свої розташування, а частина залишилася в тилу противника для виконання інших завдань у складі партизанських загонів.

Повітрянодесантні війська виявили високий героїзм і відвагу під час трагічної оборони Києва у липні-вересні 1941 року [96]. Стримуючи ворога, важкі кровопролитні бої вела група генерала Ф.Матикіна, який при відході від кордону об'єднав під своїм командуванням мотострілецький, артилерійський полки та танковий батальйон (майже 700 чоловік). Їй довелося відбиватися від цілої німецької дивізії, з боєм відходити. Для оборони Києва Ставка наказала передати з резерву в розпорядження Південно-західного фронту 2-й повітрянодесантний корпус. Десантники спільно з іншими частинами фронту зупинили противника, а на другий день відкинули від міста на 15-20 кілометрів. У найкритичніший момент оборони прибула 5-а повітрянодесантна бригада Героя Радянського Союзу полковника А.І.Родімцева. Бригаду з ходу ввели в бій на ділянці ворожого прориву. Захищаючи Голосіїв, десантники 5-ї повітрянодесантної бригади полковника А.Родімцева пішли в рукопашний бій і одержали перемогу. Наступного дня десантники у взаємодії з іншими частинами контратакували противника і завдали йому значних втрат в живій силі і техніці. До 15 липня оборона Києва була майже повністю відновлена. Значний внесок в оборону Києва зробив 3

повітряно-десантний корпус генерала В.Глазунова (5, 6, 212 повітряно-десантні бригади). Проте у вересневих і подальших боях 1-й і 2-й повітряно-десантні корпуси зазнали великих втрат, втратили боєздатність і були виведені на доукомплектування, а 3-й повітрянодесантний корпус був переформований в 87-у стрілецьку дивізію.

До середини серпня противник завершив оточення Одеси з суші, а з 27 серпня корпусною та армійською артилерією розпочав обстріл міста, порту і підходів до нього, якими в Одесу йшли кораблі. Створилася безпосередня загроза морським перевезенням. Тому радянське командування вирішило завдати ворогу комбінований контрудар. План операції передбачав наступ з боку міста і морський десант за підтримки авіації, берегової та корабельної артилерії, а також повітряний десант в тил противника із завданням порушити його зв'язок, бойове управління, створювати паніку в його тилу. У ніч на 22 вересня 1941 року під Одесою з літака ТБ-3 за півгодини до висадження десанту з моря в розташування фашистів була викинута група з 23 парашутистів. Раптово напавши на позиції далекобійної артилерії, вони вивели гармати з ладу, посіяли паніку, дезорганізували управління. Результати десантування були настільки успішними, що було зірвано наступ усієї 15 румунської дивізії. Упродовж однієї ночі лише один взвод ПДВ знищив усі лінії комунікацій, командний пункт та посіяв паніку в тилу ворога [47, с.39].

Крім території України, повітрянодесантні війська взяли участь в оборонних боях на теренах Прибалтики і Білорусії [95, с. 8]. 19 червня 1941 р. 10-а бригада 5-го повітрянодесантного корпусу генерала І.С.Безуглого була піднята по тривозі і почала висуватися у бік державного кордону для проведення тактичних навчань з бойовими стрільбами. Війна застала бригаду на марші на південь від Даугавпілса. Тому незабаром десантники опинилися в тилу противника. Надійшов наказ – знищити ворога, що прорвався, і вийти до головних сил корпусу. Перший же населений пункт на маршруті виявився

захопленим гітлерівцями. Частини 5-го повітрянодесантного корпусу вели важкі бої, стримуючи прорив фашистських військ уздовж шосе Даугавпілс-Острів, в ході яких частини корпусу нерідко виявлялися в тилу противника, виходили з оточення, займали оборону на нових рубежах. У нерівних боях корпус зазнав важких втрат. 5 липня 1941 року згідно з наказом корпус почав висунення в район Причуріно-Горячево для упорядкування і подальшого використання за особливою вказівкою.

Уже 14 липня 1941 року під містом Могильов з літаків ТБ-3 був здійснений десант в кількості 64 чоловік для знищення групи німецьких танків. Бійці, спаливши близько 30 машин, відійшли в розташування своїх військ. Втрати склали 34 десантники.

214-а повітрянодесантна бригада 4-го повітрянодесантного корпусу полковника А.Ф.Лєвашева вступила в бій під Мінськом. Близько двох місяців десантники билися в тилу противника. Здійснюючи сміливі рейди, вони зухвало нападали і громили ворожі гарнізони, влаштовували засідки на шляхах руху резервів наступаючих німецьких військ, знищували живу силу і бойову техніку ворога. В кінці серпня бригада пробилася до своїх військ і увійшла до складу 21-ої армії. Надалі бригада була повернена до складу повітрянодесантних військ.

Десантники 4-го повітрянодесантного корпусу генерала А.С.Жадова вступили в бій на річці Березина в районі м. Борисов. Тут вони зупинили противника, не дали йому ходу форсувати річку і затримали просування ворожих танків. У подальшому 4-й повітряно-десантний корпус у складі 13-ої армії вів бойові дії в районі Унеча, Погар, Стародуб.

На початку жовтня 1941 року в ході наступу гітлерівців під Москвою склалося важке становище для радянських військ в районі Орла і Мценська. 3 жовтня 1941 року для стримування наступу німецьких військ на Москву було перекинуто дві бригади 5 повітрянодесантного корпусу, які успішно

протидіяли 24 механізованому корпусу 2 танкової групи генерала Гудеріана [61].

3 жовтня один з батальйонів 201-ої повітрянодесантної бригади висадився на аеродром Орла в той момент, коли він був вже захоплений гітлерівськими передовими загонами і знаходився в зоні артилерійського вогню. Десантники, зазнавши втрат, відійшли на околицю аеродрому, не припиняючи бій з противником. Схожим було становище і в районі висадження другого батальйону цієї бригади, який висадився в 8 кілометрах на північний схід від Орла на аеродромі Оптуха. Решта всіх частин обох бригад була висаджена в районі Мценська під сильним обстрілом авіації противника, і незабаром після вивантаження і збору десантники були вимушені відбивати атаки наземних частин противника. У бій було кинута велику кількість танків, для боротьби з якими майже не було протитанкових засобів. У цих умовах десантники вимушені були удатися до ведення рухомої оборони, до дій із засідок, а потім перешли до оборони по річці Зуша. Тут 10-а і 201-а повітрянодесантні бригади спільно з частинами 6-ої гвардійської стрілецької дивізії, що підійшли, і 4-ою танковою бригадою рішуче відбили всі спроби противника прорватися на Тулу.

З підходом військ 1-го гвардійського Московського стрілецького корпусу обидві повітрянодесантні бригади поступили в його розпорядження і надалі впродовж всієї битви під Москвою діяли у складі цього корпусу. І лише в ході наступу радянських військ в районі Медині бригади були виведені з бою на доукомплектування і повернені до складу повітрянодесантних військ.

17 жовтня 5-й повітрянодесантний корпус був виведений із бою і 20 жовтня вийшов в район с. Хрести і перейшов до оборони по річці Нара. Вранці 23 жовтня противник прорвав оборону, обійшов лівий фланг 201-ої повітрянодесантної бригади і створив загрозу виходу в тил оборони корпусу. Рішучою атакою правофлангових підрозділів ворог був відкинутий і становище відновлене.

30 жовтня противник робив відчайдушні спроби прорватися на північ. Десантники стійко захищали свої позиції, відбиваючи ворожі атаки одна за одною. Особливо відзначилися в цих боях десантники 201-ої бригади. 17 грудня 5-й повітрянодесантний корпус здав оборону 53-ій стрілецькій дивізії і почав готуватися до наступу. 25 грудня десантники перейшли в рішучий наступ, звільняючи захоплені населені пункти.

Парашутнодесантний загін під командуванням капітана І.Г.Старчака, до складу якого увійшли кращі бійці 214-ої повітрянодесантної бригади був сформований у серпні 1941 р. Загалом в загоні було близько 400 чоловік. 4 жовтня 1941р. загону І.Г.Старчака було поставлено завдання зайняти оборону по річці Угра біля Юхнова. Це був 205-й кілометр від Москви. Наступного ранку загін відбив першу атаку ворога, а протягом дня довелося відбивати ще декілька атак. Протягом шести днів велися важкі бої. Ціною великих втрат ворогові вдалося просунути за цей час тільки на 25 кілометрів. Десантників залишилося в строю небагато, але ворог дорого заплатив за ці пройдені кілометри.

Удосвіта 5 грудня 1941 року почався контрнаступ під Москвою. Гітлерівці почали відходити на Волоколамськ, розраховуючи закріпитися наперед підготовленому до оборони рубежі. Ворожі війська відходили по єдиній поки не перекритій дорозі, що вела до Теряєвої Слободи.

15 грудня 1941 року для перекриття дороги відступаючим німецьким військам сюди був скинутий загін десантників 214-ої повітрянодесантної бригади в складі батальйону під командуванням капітана І.Г.Старчака [61]. Вони перерізали всі можливі шляхи відходу гітлерівців, нападали на ворожі колони військ, знищували невеликі ворожі гарнізони, бойову техніку противника, мости. Діючи невеликими групами в тилу противника, десантники сприяли успішному наступу військ з фронту. За дев'ять днів перебування десантників у тилу противника втрати вермахту склали 48

автоцистерн, 2 танки, близько 400 солдат, було зруйновано 29 мостів. Ворог залишив все важке озброєння та техніку.

2 січня 1942 року було звільнено місто Малооярославець, а 13 січня спільно з частинами 53-ої стрілецької дивізії звільнили місто Мединь. 26 січня 5-й повітрянодесантний корпус був виведений з бою.

У лютому 1942 року для надання допомоги частинам 29-ї армії, які знаходилися в оточенні в районі Ржева, було висаджено парашутно-десантний батальйон 204-ї повітрянодесантної бригади. Своїми діями десантники надихнули тих, хто був в оточенні, підняли їх бойовий дух, вселили впевненість, надали допомогу продовольством та боеприпасами. 18 лютого частини 29-ї армії почали прорив і 22 лютого з'єдналися зі своїми військами. Парашутно-десантний батальйон головним чином забезпечував прикриття тилу і флангів армії [97, с.354].

Особливий інтерес становить досвід проведення В'яземської повітрянодесантної операції, яка стала найбільшою операцією такого роду під час радянсько-німецької війни. Вона проводилася для сприяння військам Західного і Калінінського фронтів в оточенні і розгромі вяземсько-юхновського угруповання німців.

В'яземська повітрянодесантна операція мала кілька етапів [61]. На початку січня 1942 р. командування Західного фронту вирішило висадити повітряний десант для надання допомоги 43-й і 49-й арміям. До складу десанту передбачалося включити один батальйон 201-ї повітрянодесантної бригади капітана І.А.Суржака і парашутний загін майора І.Г.Старчака, а також 250-й повітряноавіадесантний полк майора Н.Л.Солдатова. 250-й полк було перейменовано в повітряноавіадесантний в середині грудня, жодного досвіду стрибків з парашутом бійці полку не мали, були оснащені автоматами і пройшли лише коротке навчання бою в нічних умовах і підривній справі. Тому основні сили передбачалося висаджувати посадковим способом. Забезпечити висадження 250 полку повинні були два парашутних загони.

Загін майора Старчака у складі 202 чоловік передбачалося висадити на аеродромі біля Великого Фат'янова (5 км східніше Мятлево), захопити аеродром і підготувати його до приймання 1300 чоловік посадкового десанту на літаках ТБ-3 і ПС-84. Другий загін парашутистів під командуванням капітана Суржика (348 чоловік із складу 1-го батальйону 201 ПДБ) викидався біля сіл Гусєво, Бурдуково і Гусаково в 12-15 км північно-західніше Медині біля шосе Мединь-Гжатськ і повинен був захопити Кременське і міст через річку Шаня, поставити заслон від противника зі сторони Гжатська, вийти на Варшавське шосе і, підірвавши міст через річку Шаня, прикрити район висадження основних сил від наступу ворога з боку Малоюрославця. Таким чином, загалом передбачалося перекинути 1850 чоловік. Однак для операції було виділено тільки 31 транспортний літак – 21 машина ТБ-3 і 10 літаків ПС-84. Тому план операції змінили, вирішивши проводити її в 4 рейси [61, с. 272-274].

1-й батальйон 201 ПДБ висадився в ніч на 3 січня 1942 р. в районі села Гусєво без спротиву ворога, перше зіткнення з яким сталося 4 січня. Загін провів декілька успішних боїв, підірвав міст в тилу відступаючого ворога.

Загін майора Старчака для захоплення аеродрому Велике Фат'яново був відправлений в ніч на 4 січня. В останній момент його чисельність збільшилася до 416 чоловік. Рейс поділявся на 4 групи: перша захоплювала аеродром, друга, висаджуючись трохи збоку, забезпечувала його прикриття, третя була резервом командира загону, разом з нею висаджувався сам Старчак. Четвертою прибувала стартова команда, яка повинна була висадитися посадковим способом.

Однак в реальності дотриматися такого порядку виявилось неможливо. За спогадами І.Г.Старчака, уже перебуваючи в повітрі, він отримав радіограму – не чекати решту машин, а разом з першими чотирма літаками скеровуватися на місце висадження [26]. Передова група під

командуванням Старчака легко захопила аеродром, але з'ясувалося, що смуги занесені снігом, і без лиж важкі ТБ-3 на них приземлитися не зможуть. Десантники своїми силами швидко розчистити смуги не могли, незважаючи на те, що з підходом решти літаків число висаджених парашутистів досягло трьох сотень. Після висадження було зібрано 85% парашутистів, що можна вважати великим успіхом [61, с. 276].

Опис висадження десанту в мемуарах Старчака не збігається з офіційним описом в книгах з історії радянських повітрянодесантних військ, в яких вказується, що група захоплення не могла встановити контроль над аеродромом до вечора 4 січня [118]. Водночас Старчак пише, що аеродром вдалося захопити швидко, ще до світанку 4 січня. За день парашутисти змогли розчистити смуги, однак висадження 250 полку на аеродром Велике Фат'яново було відмінено, а група Старчака відповідно до наказу перейшла до диверсійних дій (підірвали залізничний міст біля платформи Костіно, знищили ворожі ешелони на станції Мятлево). 20 січня група Старчака в кількості 87 чоловік об'єдналася з силами скерованої назустріч їй 34-ї окремої стрілецької бригади.

Більшість істориків ПДВ визначають хронологічні рамки наступного етапу Вяземської повітрянодесантної операції 18 січня - 28 лютого 1942 року. 18 січня біля села Желаньє висадилися ті ж сили, що брали участь в незавершеному висадженні біля Мятлево 3-4 січня. Тому є підстави вважати, слідом за генерал-лейтенантом Г.П.Софроновим, ці дії частинами однієї послідовної операції, плани якої постійно змінювалися [123].

Для забезпечення дій Калінінського і Західного фронтів на В'яземсько-Юхновському напрямі в ніч на 16 січня в 20 км північно-західніше від Медині було викинуто посилену парашутну роту із складу 1-го батальйону 201-ї пдбр. Десантники діяли на шляхах відходу німецьких військ, а пізніше об'єдналися з частинами 43-ї армії. Не виключено, що завдяки діям десантників німецьке командування прийняло рішення відвести свої підрозділи не на північний

захід, а на захід від Медині, що зумовило порушення цілісності оборони противника. У цих умовах для підтримання наступу 50-ї армії і кавалерійського корпусу генерала Белова командування Західного фронту вирішило висадити повітряний десант для перехоплення ворожих комунікацій в тилу у ворога в 40 км південніше Вязьми. До складу десантної групи входили ті ж сили: 250 повітрянодесантний полк, 1-й і 2-й батальйони 201-ї пдбр з складу 5-го пдк. Загальна схема висадження залишалася такою ж, як і в нездійсненій операції в районі Великого Фатьянова. Загалом в районі Желанье висадилося 642 десантники з легкою стрілецькою зброєю, а також викинуто 10 мінометів, 5 протитанкових гвинтівок, 7 рацій, 350 кг вибухівки. Вони виявили злітну слугу біля Знаменки, підготували снігову злітну смугу біля с.Плеснево, що дозволило повітрям перекинути 1643 десантника із складу 250 полку на чолі з майором Н.Л.Солдатовим, а також зброю і боєприпаси. 20-30 січня 1942 р. десантники діяли на комунікаціях ворога, вели бої за Знаменку, Городянку, інші населені пункти. 30 січня основні сили десанту об'єдналися з військами 1-го кавалерійського корпусу. 4 лютого 250-й повітрянодесантний полк увійшов до складу 329-ї стрілецької дивізії 33-ї армії і надалі діяв як піхотна частина.

Для завершення оточення в'яземсько-юхновського угруповання військами Західного і Калінінського фронтів Ставка ВГК передбачала висадити повітряний десант в район Озерчні, на південний захід від Вязьми. Штаб ПДВ за участю штабу ВПС розробив план повітрянодесантної операції, визначивши мету операції в захопленні ділянки залізниці і шосейної дороги Вязьма-Смоленськ, вихід до міст Вязьма, Дорогобуж, Юхнов, перехопленні ворожих комунікацій, а також відволікання на себе значних сил противника. Викидання головних сил корпусу мало мету перерізати основні комунікації противника між Вязьмою і Смоленськом та одночасно частиною сил перехопити шляхи можливого відходу противника з району Вязьми на захід. Передбачалося викинути в тил ворога 4-й повітрянодесантний корпус під

командуванням генерал-майора А.Лєвашова, що мав досвід бойових дій в тилу ворога під Мінськом.

Для посилення цих військ і встановлення взаємодії з 11-м кавалерійським корпусом Калінінського фронту Ставка ВГК наказала десантувати в район Озеречні (45 км західніше Вязьми) 4-й повітрянодесантний корпус. Початок десантування корпусу планувався на 21 січня, але у зв'язку із затримкою висунення частин корпусу в початковий район воно було перенесене на 26-27 січня. Удосвіта 27 січня особовий склад 8-ої бригади зосередився на аеродромі в Жашково. Перший загін літаків ПС-84 (літаки цивільної авіації, що використовувалися тепер для потреб фронту), взявши курс на Вязьму, злетів о 14 годині 30 хвилин, на борту яких знаходився батальйон під командуванням капітана Карнаухова – передовий загін бригади. Через декілька годин ведучий загону повідомив, що десант викинутий в заданому квадраті. Але, як потім з'ясувалося, через погане орієнтування батальйон викинули в 20 кілометрах південніше Озеречні. Загалом було невдалих три спроби прорватися через лінію фронту. Літаки були атаковані винищувачами ворога, пошкоджені і повертали назад. Тільки останній десант досягнув мети. Далі десантувалися головні сили бригади. Десантування відбувалося в декілька етапів через відсутність транспортної авіації. У джерелах вказується, що з 27 січня до 2 лютого 1942 р. було десантовано 34,4 т вантажів, однак кількість десантованих парашутистів різна: у праці Г.П.Софронова, в монографії “Десанты Великой отечественной войны” – 2323 десантника, в книзі А.Г. Федорова, в “Истории военного искусства” – 2497 тис. бійців [61; 72; 123; 136]. Викидання парашутистів здійснювалося на великій площі, тому в райони збору зійшлися тільки 1320 чоловік, а 1003 (43% висаджених) в бригаду не прийшли.

2 лютого кавалерійський корпус генерала Белова прорвався до Вязьми з південного заходу [72, 147].

Підрозділи 8-ї бригади розпочали самостійні дії, буквально з повітря пішовши в бій. Батальйон під командуванням майора А.Кобца блокував залізницю та автомагістраль на захід від Вязьми. Фашисти кинули сюди до двох батальйонів піхоти, бронепоезди, прагнучи оточити і знищити парашутистів. Десантники були невловимі. Зухвало діяв батальйон під командуванням майора В. Дробишевського. Десантники раптовою атакою знищили в бою гарнізон в Асташково, захопили села Беломор, Дягельово, розгромили гітлерівський штаб танкової дивізії. Майже місяць бригада не виходила з боїв. Обходячи вузли оборони, безперервно змінюючи напрями ударів, десантники раптовими атаками громили гарнізони, обози, склади. Ці зухвалі прийоми бою складали основу вживаної ними тактики рейдових дій, яка не втратила свого значення і сьогодні. Генерал армії Г.Жуков в наказі військам Західного фронту поставив в приклад десантну бригаду всім військам.

Німецьке командування розраховувало на знищення десанту за допомогою лише 5 піхотних полків, однак запеклі бої з десантниками зумовили необхідність залучення близько 10 дивізій, посиленних танками, та підтримки штурмової авіації та артилерії. Проти десантників були кинуті танки, штурмова авіація, каральні загони. На дорогах з'явилися щити з написами: "Увага, російські парашутисти!". Начальник генерального штабу вермахту Ф.Гальдер в ті дні записав в щоденник: "Противник продовжує висаджувати повітряні десанти (на захід від Вязьми). Шосе і залізниця Смоленськ-Вязьма все ще не очищені від противника. Становище військ 4-ої армії дуже серйозне!". Фашисти для залякування вішали на телеграфних стовпах убитих десантників, палили села. Видали спеціальний наказ, який вимагав парашутистів живими в полон не брати.

Головне командування Західного напрямку, очолюване Г.К.Жуковим, вирішило поновити викидання залишків 4-го корпусу на допомогу частинам 1-го гвардійського кавалерійського корпусу і 33-й армії. До складу десанту

повинні були ввійти вцілілі дві бригади корпусу: 9-а (командир – полковник І.Куришев, комісар – старший батальйонний комісар П.Щербина) і 214-а (командир – підполковник Н.Колобовников, комісар – батальйонний комісар Д.Гавриш), а також останній батальйон 8-ї бригади. Дещо пізніше для посилення знекровленого в боях корпусу десантували деякі підрозділи 23-ої і 211-ої бригад. Загалом з 17 до 24 лютого для викидання повітряного десанту було виконано 612 літако-вильотів, з них 443 – успішних. Не повернулися з бойового завдання 3 екіпажі. Загалом в тил противника було викинуто 7373 людини, 1525 парашутнодесантних м'яких мішків з боєприпасами, продуктами, медикаментами [136, 237].

До цього часу обставини в районі Вязьми різко ускладнилися. Корпус під командуванням полковника Соколова не зміг прорватися до десантників, зав'язли в запеклих боях з ворогом війська 33-ої армії. Десантування 4-го повітрянодесантного корпусу було припинене.

На початку лютого 1942 року особливо важкі бої точилися на західному напрямі. Ставка зажадала активізувати дії Калінінського і Західних фронтів. 50-а армія генерал-лейтенанта І.Болдіна одержала завдання пробити пролом в обороні противника на Варшавському шосе і завдати удару по Юхнову. Туди ж, на Юхнов, був перенацілений 4-й корпус, викидання якого було відновлене в другій половині лютого. Десантувалися частини корпусу в районі Великополля. У ніч на 24 лютого 1942 року корпус розпочав наступ у напрямі Юхнова назустріч військам 50-ої армії. Точилося багато великих і дрібних наступальних та оборонних боїв, завдавалися стрімкі і жорсткі удари по гітлерівцях. Десантники захопили населені пункти Ключі, Горбані, Тиновка, Андросово, Нова. З кожним днем цей район розширювався. Фактично був створений активний, рухомий фронт в тилу ворога.

Наступаючи, десантники тісно взаємодіяли з кіннотою генерала П.А.Белова, широко використовували допомогу партизан. За тиждень безперервних боїв частини корпусу в основному досягли рубежу, на якому

повинна була відбутися зустріч з військами, що наступали з фронту. Але зустріч не відбулася: 50-а армія прорвати глибоко ешелоновану оборону противника уздовж Варшавського шосе не змогла. Корпус вимушений був перейти до кругової оборони [72, с. 148].

У кінці травня 1942 р. розпочалося визволення 4-го повітрянодесантного корпусу з оточення. За розпорядженням командувача Західним фронтом в тил противника з 29 травня до 3 червня десантувалося понад 4000 чоловік з складу 23-ої і 211-ої повітрянодесантних бригад, викинуто 131 протитанкову гвинтівку, 184 ручних кулеметів, 48 батальйонних мінометів [61, с.336]. Двадцять три частини корпусу разом з кавалеристами зосередилися в районі Буйково. У районі Жиліно спільним зустрічним ударом 4-го корпусу, кіннотниками Белова і 10-ою армією для виведення десантників з оточення необхідно було пробити коридор шириною 500 метрів в обороні ворога. У рукопашній сутичці на Варшавському шосе був поранений генерал-майор Казанкін. Залишки десантних частин виводив, теж поранений, полковник Онуфрієв (згодом він командував 38-ою гвардійською стрілецькою дивізією, створеною на базі корпусу). До 28 липня 1942 р. залишки 4-го повітрянодесантного корпусу з боєм прорвалися через оборону німців і вийшли на передову смугу 10-ої армії.

В'яземська повітрянодесантна операція була першою в історії радянського військового мистецтва, в якій підготовка і висадження такого великого десанту проводилися у вкрай стислі терміни, при дуже складних для наступу військ фронтів оперативних обставинах, взимку, вночі, в складних метеорологічних умовах, у край обмеженою кількістю військово-транспортної авіації. Фронти мали обмежену кількість танкових, механізованих, авіаційних частин, що знижувало ударні і маневрені можливості військ [61, с. 149]. Недоліки, допущені при організації і підготовці повітрянодесантної операції, зумовлені також і відсутністю важкого озброєння, недостатнім запасом

боєприпасів та продовольства, значні прорахунки в плануванні операції командуванням фронту.

Операція засвідчила важливість для успішного десанту взаємодії з частинами, що наступають з фронту, наявності потужної військово-транспортної авіації, безперебійного постачання, вогневої підтримки своєї бомбардувальної і штурмової авіації.

У повітряному десанті 4-го повітрянодесантного корпусу брало участь понад 10 тисяч парашутистів. В'яземська повітрянодесантна операція стала не тільки наймасовішим повітряним десантом радянських військ, але й однією із найбільших повітрянодесантних операцій Другої світової війни – Критською та Арнемською. Навіть Нормандську і Рурську операції не можна поставити в цей ряд, оскільки вони не мали самостійних цілей і проводилися на невелику глибину з суто тактичними завданнями (сприяння наземним військам в захопленні плацдарму) [61, 269]. Це був перший приклад у військовій історії, коли такий великий десант проводився вночі у винятково важких зимових умовах, при нестачі транспортної авіації і повному пануванні ворога в повітрі [85, 44].

У середині червня 1942 року німецькі війська, прагнучи захопити важливий стратегічний пункт і крупний промисловий район Радянського Союзу, рвалися до Волги в районі Сталінграду. У ніч на 12 липня вони вторглися в межі Сталінградської області. Захоплення ворогом району Сталінграду міг привести до втрати прямих комунікацій, що зв'язували центральні райони Радянського Союзу з Кавказом. Тут проходила головна артерія країни, по якій транспортувалася бакинська нафта, необхідна для військових потреб і народного господарства.

Дев'ять повітрянодесантних корпусів було переформовано в гвардійські стрілецькі дивізії і направлено на Сталінградський фронт. На Північнокавказький фронт із складу повітрянодесантних військ було направлено п'ять маневрених повітрянодесантних бригад і один

повітрянодесантний полк. надалі в боях на Волзі і Північному Кавказі ці частини використовувалися як звичайна піхота.

Востаннє великомасштабне застосування радянських повітрянодесантних військ відбулося в ході визволення Лівобережної і Правобережної України – Дніпровської десантної операції, проведеної восени 1943 р. під час форсування Дніпра. Її іноді називають “Канівським десантом”, однак ця назва неправильна, оскільки спочатку операція жодного стосунку до Канева не мала, а повинна була проводитися для підтримання військ на Букринському плацдармі. Перед військами Південно-Західного (командувач генерал Р.Я.Малиновський) і Південного (командувач генерал Ф.І.Толбухін) фронтів було поставлено завдання розгрому донбаського угруповання ворога, завдавши удару по Павлограду, Запоріжжі, Сталіно (Донецьк), щоб надалі розвинути наступ на низ Дніпра.

У Центральному архіві Міністерства оборони зберігся план Дніпровської повітрянодесантної операції, розроблений штабом ПДВ. Ось декілька витягів з нього, опублікованих в дослідженнях: "Повітряний десант після приземлення захоплює рубіж – Липовий Ріг, Македони, Степанці – із завданням не допустити прориву противника до західного берега Дніпра на ділянці Канів, Трактомирів. Протяжність фронту оборони десанту – 30 км., глибина – 13-20 км. Тривалість самостійних бойових дій в тилу – дві-три доби. Загальна чисельність складу десанту – близько 10 тисяч чоловік. Викидання десанту покладається на Ли-2, авіацію дальньої дії (АДД) у складі 180 літаків і 35 планерів. Початковий район для десантування – аеродроми в районі Лебедина, Смородіно, Богодухова, розташованих в 175-220 км. від районів викидання". У розпорядження Воронізького фронту передавалися три повітряно-десантні бригади –1-а, 3-я і 5-а, об'єднані в повітряно-десантний корпус. У корпусі нараховувалося 10 тис. десантників, 24 протитанкових 45-мм гармат, 180 мінометів, 328 протитанкових гвинтівок, 540 станкових і ручних кулеметів. Для десантування виділялися 180 транспортних літаків Ли-

2 авіації і 150 бомбардувальників Іл-4 і Б-25 «Мітчел» зі складу авіації дальньої дії, а також авіація ПДВ [61, с.355-356].

19 вересня план операції був затверджений представником Ставки Маршалом Радянського Союзу Г.Жуковим. Викидання перших двох бригад він наказав почати в ніч на 26 вересня 1943 р. [61, с.358.].

У ніч на 25 вересня 1943 року з прифронтових аеродромів піднялися транспортні літаки з десантом на борту і узяли курс в район Букринського плацдарму на Дніпрі в тил ворога. Дві години опісля стартували літаки з парашутистами 5-ої бригади.

До ранку 25 вересня 1943 р. за лінію фронту було викинено 4575 парашутистів і 666 парашутних контейнерів з боєприпасами і продовольством. З аеродрому Смородіно, з якого повинні були десантуватися 45-мм гармат, жоден літак не зміг злетіти в цю ніч через невідповідність. Через відсутність пального для літаків десантування 5-ої гвардійської повітрянодесантної бригади до ночі 25 вересня було припинене. Десантування 3-ої гвардійської повітрянодесантної бригади було повністю завершено (окрім 45-мм гармат). Загалом в першу ніч не було викинуто близько 2 тисяч чоловік і близько 600 упаковок з вантажами [61, 363; 123].

У райони, намічені для викидання, ворог стягнув сильні резерви у складі чотирьох дивізій, розтинаючи могутнім танковим ударом наші частини, що билися на плацдармі. Фронтowa авіація не подавила німецьку ППО, і екіпажі вимушені були збільшувати встановлену висоту і швидкість польоту, втрачали орієнтування. Це призвело до розкиду десанту майже на 100 кілометрів, від Ржищева до Черкас. Одним з перших був підбитий літак, в якому знаходилося управління 3-ої бригади на чолі з гвардії полковником П.Гончаровим. Незважаючи на велику кількість радіостанції, в деяких літаках їх не було, а в деяких по 3-6 штук, батареї скидалися окремо від рацій. Через те, що із 31 радіостанції після приземлення могли працювати тільки 5, через

вимоги секретності радіокоди мали не радисти, а офіцери-зв'язківці, десантники не могли зв'язатися із штабом фронту [61, с.364].

Важкий початок операції зумовив те, що десантування військ було припинене, підрозділи 5-ої гвардійської повітрянодесантної бригади, що залишилися, і 1-а гвардійська повітрянодесантна бригада були повернені в постійні пункти дислокації.

У ніч на 14 листопада частини 254-ої стрілецької дивізії нарешті прорвалися на правий берег Дніпра і захопили плацдарм північніше Свідовок. Через декілька годин, перегрупувавши залишки своїх сил, бригада десантників вдруге вибила фашистів з Свідовок. Ще упродовж майже трьох тижнів десантники в тісній взаємодії із стрілецькими частинами билися на плацдармі. Тільки 28 листопада 1943 року 5-а повітрянодесантна бригада була виведена з бою в тил і перейшла в резерв Ставки. 28 листопада 1943 р. можна вважати за день завершення операції. Десантники своїми активними діями скували значні сили ворога, чим, поза сумнівом, надали переправленим радянським частинам і з'єднанням серйозну допомогу в розширенні і закріпленні плацдарму в районах Ржищева і Великого Букрина.

Дніпровська повітрянодесантна операція була останнім прикладом проведення радянським командуванням таких операцій в роки радянсько-німецької війни. З цього часу всі повітрянодесантні війська використовувалися як наземні [61, 379]. Питання про використання прекрасно вишколених, згуртованих, безстрашних командирів і бійців десантних з'єднань і частин під час війни вирішувалося в Ставці Верховного Головнокомандування. Часом вони були тією незамінною силою для вищого командування, яка рятувала становище у найвирішальніший або трагічний момент. Десантники завжди виявляли ініціативу, винахідливість, натиск. Незважаючи на перехід радянських військ у наступ по всьому фронту та швидку зміну обставин на полях бойових дій, командування вирішило відмовитися від подальшого використання повітрянодесантних підрозділів,

хоча вони створювалися для масового висадження в тилу противника та для взаємодії з наступаючими військами. Основну ставку було зроблено на невеликі розвідувально-диверсійні групи у 5-7 чоловік, основним завданням яких була організація та навчання партизанських загонів та забезпечення розвідувальними відомостями перед великими наступальними операціями.

На окрему увагу заслуговує участь ПДВ у війні з Японією, під час якої командування Червоної армії повернулося до масових тактичних десантів.

8 серпня 1945 р. японському послу в Москві було зроблено мотивовану заяву Радянського уряду про те, що з 9 серпня СРСР вважає себе у стані війни з Японією. Тоді ж на Далекому Сході оголосили військове становище. 9 серпня в 00 годин 10 хвилин почали діяти передові загони, а далі о четвертій годині виступили головні сили наших військ. Проти радянських військ ворог зумів організувати відчайдушний опір. Радянські війська вимушені були вести бойові дії для розчленування і повного розгрому японських військ. У цих обставинах склалися сприятливі умови для широкого застосування повітряних десантів.

Незважаючи на стрімке просування радянських військ та початок капітуляції Квантунської армії велика кількість японських гарнізонів відмовилася від виконання наказів штабу про здачу в полон. Ще більшу занепокоєність викликала можливість знищення матеріальних цінностей, промислових об'єктів, архівів та документації. Щоб запобігти можливим руйнуванням промислових підприємств, залізничних станцій, інших важливих об'єктів, з 18 до 24 серпня в великі міста, порти і військово-морські бази було висаджено повітряні десанти як парашутним, так і посадковим способами. На об'єднання з десантами скеровувалися потужні передові загони, ядро яких, як правило складали танкові (механізовані) з'єднання і частини. Вони отримали завдання стрімко просунути вглиб Маньчжурії і Північної Кореї і прискорити роззброєння ворога [72, 347].

Чисельність повітряних десантів, висаджених в період з 18 до 24 серпня 1945 року в центральні міста Маньчжурії, на Ляодунський півострів і в Північній Кореї, була в межах 200-500 чоловік, на Південному Сахаліні і на Курильських островах – від 35-130 чоловік. Більшість повітряних десантів були посадкові. Наприклад, 18 серпня 1945 року 120 десантників захопили адміністративний центр міста Харбін. Десант очолював генерал-майор Г.А.Шелахов, який передав ультиматум начальнику штабу Квантунської армії. На наступний день Харбінський гарнізон капітулював.

19 серпня 1945 року відбувся десант на аеродром міста Чанчунь, де розташовувався штаб Квантунської армії [97, 361]. Зайнявши аеродром, десантники розпочали переговори з командувачем японської армії щодо капітуляції. Інші підрозділи десанту розпочали роззброєння бойових частин японців та захоплення важливих стратегічних об'єктів міста. Зранку 20 серпня в місто без бою увійшли основні сили Червоної армії. У той же день в місті Мукден було здійснено висадження десанту (в кількості 225 чоловік), що захопив китайського імператора Пу І, який готувався до евакуації в Японію. Цікавим є те, що така невелика кількість десантників змогла захопити місто з населенням 1млн.700 тис. чоловік та понад 100 тис. японських солдат та офіцерів. Разом з прибулим наступного дня підкріпленням десантники склали лише 1 тис. чоловік, які взяли в полон понад 50 тис. солдат.

22 серпня був здійснений десант поблизу столиці Кореї – міста Пхеньян – для ліквідації штабу 34 японської армії. Після виконання завдання, десант був перекинутий в напрямку міста Сеул.

ПДВ брали участь в Південно-Сахалінській операції (11-25 серпня 1945 р.). З метою прискорення розгрому японських військ 24 серпня в районі Тойохара (Південно-Сахалінськ) було висаджено повітряні десанти, згодом до них підійшли головні сили [72, 348].

18 серпня-1 вересня 1945 р. було проведено Курильську десантну операцію [72, 348-349]. Розгром японських військ в Маньчжурії та успішні

дії в Південно-Сахалінській операції створили сприятливі умови для захоплення Курильських островів. Передбачалося несподівано висадити десант на найбільш укріплений з островів Курильської гряди – острів Шумшу (Сюмусю), оволодіти ним і, використовуючи його як плацдарм, очистити від ворога Острови Парамушир, Онекотан та інші. Для проведення десантної операції залучалися війська Камчатського оборонного району і Петропавлівської військово-морської бази. Підготування операції розпочалося 16 серпня, коли було віддано наказ, відповідно до якого десант поділявся на передовий загін, головні сили і загін демонстративного висадження. Для перекидання військ морем і підтримки десантних військ на островах було виділено 64 кораблі і транспортних суден. Підтримка десанту з повітря покладалася на 128-у змішану авіаційну дивізію і 2-й окремий полк морської авіації. 18 серпня о 4.30 передовий загін десанту під прикриттям густого туману непомітно підійшов до Курильської гряди і розпочав висадження на північно-східній частині острова Шумшу. Раптовість висадження десанту сприяла успішному початку операції. Противник, виявивши десант, підтягнув танки і перейшов у контратаку, яка припинилася під вогнем корабельної артилерії радянських військ. О 6 годині 30 хвилин підійшли головні сили. Понад 5 годин тривав важкий бій. До кінця дня десантники міцно закріпилися на острові. 20 серпня десант при підтримці авіації відновив наступ і остаточно зламав опір ворога. До кінця серпня десантники зайняли всю північну гряду курильських островів, включно з островом Уруп, а сили Північної Тихоокеанської флотилії до 2 вересня – решту островів на південь від о. Уруп.

У повоєнні роки ПДВ використовувалися як мобільні, оперативні, висококваліфіковані війська для захисту геополітичних позицій СРСР в країнах соціалістичної співдружності, утримання в них дружніх СРСР маріонеткових політичних режимів, збройного придушення демократичних процесів в країнах Варшавського договору.

З метою недопущення виходу Угорщини з Варшавського договору, набуття нею статусу нейтральної держави, вимоги звільнити її територію від радянських військ керівництво СРСР 23 жовтня 1956 р. прийняло рішення ввести додаткові війська в Угорщину. До складу введених військ входили підрозділи ПДВ: 114-й і 381-й полки 31-ї гвардійської повітрянодесантної дивізії (дислокація: Київський військовий округ: Новоград-Волинський, Олександрія) і 80-й і 108-й полки 7-а гвардійської повітрянодесантної дивізії (дислокація – Каунас). Варіант десантування частин не розглядався.

80-й парашутно-десантний полк, вивантажившись 1 листопада 1956 р. на станції Берегово Закарпатської області, одержав завдання зробити марш протяжністю близько 400 км. і зосередитися на околиці Будапешта, 108-ий парашутно-десантний полк транспортувався залізницею, а 31-а повітрянодесантна дивізія у складі 2-ох полків (114-го та 381-го) та частин забезпечення виходила своїм ходом в початковий район для десантування до аеродромів біля міст Львів і Хмельницький. 114-й гвардійський парашутно-десантний полк завантажився в літаки на львівському аеродромі, 381-й гвардійський парашутно-десантний полк – на аеродромі поблизу Хмельницького. 1 листопада 1956 р. 31-а повітрянодесантна дивізія посадковим способом десантувалася на аеродром Веспрем, де надалі брала участь в захопленні, блокуванні, роззброєнні місцевих військових гарнізонів, знищенні зенітних батарей, захопленні складів боєприпасів та інших об'єктів.

В Указі Президії Верховної Ради СРСР від 18 грудня 1956 р. ці події називалися “Наданням братської допомоги”, бойові дії – “виконанням інтернаціонального обов'язку”. Інформація про бойові дії в Будапешті та інших угорських містах замовчувалася. Батькам воїнів, загиблих на угорській землі і похованих далеко від Батьківщини, категорично заборонялося показувати похоронки і добиватися яких-небудь пільг. За офіційними даними, втрати радянських військ за час «надання угорському народу інтернаціональної допомоги» склали 720 чоловік убитими і зниклими без

вісті. У 7-ій і 31-ій гвардійських повітрянодесантних дивізіях не долічилися в своїх рядах 85 чоловік убитими, 12 - зникли без вісті, 265 - пораненими. Загиблі десантники були поховані на угорській землі.

У 1968 році ПДВ були застосовані для придушення демократичних перетворень в Чехословаччині. 18 серпня 1968 року на засіданні Політбюро ЦК КПРС було ухвалено рішення про введення військ Варшавського договору до Чехословаччини. Участь у бойових діях від ПДВ брали 7-а і 103-я гвардійські повітрянодесантні дивізії, висадка яких в Чехословаччині проводилася парашутним і посадковим способами. Завдання дивізіям: надання допомоги органам влади в придушенні сил контрреволюції, узяття під контроль найважливіших державних установ, радіостанцій, телебачення, пошти, телеграфу, аеродромів, а також найважливіших вузлів дороги, не допустити проникнення контрреволюційних сил в район Праги. У випадку ворожого ставлення військ ЧССР до десантників і їх підтримки контрреволюційних сил, ПДВ отримали дозвіл вживати відповідні заходи. Для забезпечення десантування до Чехословаччині залучалися 440 літаків Ан-12.

Практичний досвід 7-ої і 31-ої повітрянодесантних дивізії в Чехословаччині засвідчив, що необхідно:

- вважати найбільш доцільним угрупованням посиленій парашутно-десантний батальйон;
- підвищувати кваліфікацію офіцерів штабів щодо вміння, особливо в перші години десантування, писати короткі та ясні донесення, а радистів – добре працювати в умовах радіоперешкод;
- мати повітряний пункт управління командувача ПДВ на літаках АН-12 (АН-24), обладнаних надійними засобами зв'язку;
- переглянути штати органів шифрування штабів ПДВ щодо їх посилення особовим складом і оснащення спецавтобусами;
- сформувати окремий полк зв'язку на базі існуючого батальйону зв'язку ПДВ;

– створити для ПДВ переносну, десантовану в контейнері радіостанцію телекомунікації з радіусом дії 3000 км;

– вважати недоцільним розміщення командного пункту ПДВ в Генеральному штабі, оскільки це створює труднощі в управлінні дивізіями.

– оснастити повітрянодесантних з'єднання бойовою машиною ПДВ.

12 грудня 1979 р. на засіданні Політбюро ухвалено рішення ввести радянські війська на територію Демократичної Республіки Афганістан. 24 грудня 1979 року Міністр оборони СРСР Д.Ф.Устінов оголосив про прийнятий керівництвом країни рішення ввести війська до Афганістану.

До складу Обмеженого контингенту радянських військ входили частини ПДВ: 345-й парашутно-десантний полк, 103-а гвардійська повітрянодесантна дивізія [94]. Один батальйон 345-го парашутно-десантного полку прибув в Баграм під виглядом технічних фахівців і військових будівельників для реконструкції аеродрому за офіційною угодою Москви і Кабулу. Очевидного зв'язку між прильотом батальйону і подальшим введенням Обмеженого контингенту радянських військ не було, хоча потім саме він стане базою для поступового нарощування радянської військової присутності в Афганістані. 103-а гвардійська повітрянодесантна дивізія вводилася в ДРА під виглядом мотострілкової. Десантування частин здійснювалося посадковим способом на аеродроми Кабул і Баграм [82].

Первинний план передбачав, що війська матимуть у своєму розпорядженні гарнізони і візьмуть під охорону об'єкти, вивільнивши тим самим афганські частини для активних дій проти опозиції. Участь радянських військ в бойових діях не передбачалася, не був визначений також порядок застосування зброї і в цілях самооборони. Із введенням в Афганістан Обмеженого військового контингенту бойові дії активізувалися, перетворивши країну на дев'ять років у величезний полігон, де в реальних умовах апробувалася бойова техніка і відпрацьовувалася тактика її застосування. За роки війни в Афганістані побувало до 90% екіпажів бойових

вертольотів армійської авіації Ми-24, Ми-26. Характер дій формувань афганців зумовлював застосування військами особливих способів боротьби з ними, серед них найефективнішими були рейдові дії, блокування районів з подальшим знищенням формувань опозиції методом прочісування.

З України в бойових діях в Афганістані взяли участь 150000 чоловік, з них загинули – 3280, повернулися інвалідами – 3660, пропали без вісті – 72 [82, 521].

Таким чином, ПДВ на кінець 1930-х рр. були найбільш підготовленими і боездатними частинами в РСЧА. Однак, під час радянсько-фінської війни висаджені підрозділи ПДВ, що діяли в зоні конфлікту на складній місцевості, в складних погодних умовах, без вогневої та авіаційної підтримки, були швидко виявлені фінськими частинами і розгромлені. За час цієї війни десантники виявили себе щонайкраще, отримавши репутацію елітних військ, хоча більшість особового складу бригад загинула в боях. Як у Монголії, так і у Фінляндії десантникам довелося діяти в основному як звичайній піхоті. Участь ПДВ в двох військових конфліктах не змогла повною мірою виявити всі можливості цього роду військ.

ПДВ як найбільш підготовлені частини Червоної армії почали застосовуватися для реалізації військово-політичних цілей радянського керівництва. Так, у 1940 р. ПДВ використовувалися під час приєднання Бессарабії та Північної Буковини з висадженням повітряних десантів парашутним і посадковим способом

У роки війни ПДВ хоробро боролися на всіх її етапах разом з воїнами інших родів військ, брали активну участь в обороні України, Білорусі, Москви.

В'яземська повітрянодесантна операція – найбільша операція ПДВ в роки радянсько-німецької війни, що відіграла важливу роль під час контрнаступу під Москвою. Великомасштабне застосування радянських повітрянодесантних військ відбулося в ході визволення Лівобережної і Правобережної України –

Дніпровської десантної операції, проведеної восени 1943 р. під час форсування Дніпра. Дніпровська повітряно-десантна операція була останнім прикладом проведення радянським командуванням таких операцій в роки радянсько-німецької війни. З цього часу всі повітрянодесантні війська використовувалися як наземні. Таке становище характерне було не лише для радянської армії, але й для німецької. Її повітрянодесантні війська, провівши низку ефективних операцій на початковому етапі Другої світової війни, в подальшому використовувались виключно як елітна піхота. Мотиви такого рішення і в СРСР, і в Німеччині були однакові: значні втрати десантників під час великомасштабних операцій (Критської – для німецьких ПДВ, В'яземської і Дніпровської – для радянських).

У повоєнні роки ПДВ використовувалися як мобільні, оперативні, висококваліфіковані війська для захисту геополітичних позицій СРСР в країнах соціалістичної співдружності та сусідніх країн, утримання в них дружніх СРСР маріонеткових політичних режимів, збройного придушення демократичних процесів в країнах Варшавського договору. Характерно, що за своїм прямим призначенням – парашутним десантуванням – ПДВ практично не знайшли застосування. В усіх випадках (Угорщина, 1956 р.; Чехословаччина, 1968 р.; Афганістан, 1979 р.) частини повітрянодесантних військ виконували роль авангарду, який доставлявся на аеродроми і висаджувався посадковим способом, забезпечуючи плацдарм для введення основних сил.

2.3. Розвиток авіації і парашутно-десантної техніки як військово-технічної бази ПДВ

Становлення і розвиток повітрянодесантних військ нерозривно пов'язаний з еволюцією військово-транспортної авіації. Хоч історія використання авіації у військових цілях бере свій початок ще з Балканських

воєн 1912-13 рр., але для перевезення і десантування військ авіація стала використовуватися значно пізніше, оскільки ранні літаки мали недостатню потужність і вантажопідйомність. Лише поява в роки Першої світової війни і після неї багатомоторних літаків створила необхідні передумови для розвитку військово-транспортної авіації.

Використання повітряних десантів планувалося ще в роки Першої світової війни, а також в 20-ті роки минулого століття [93, с.17-19]. Так, командувач військово-повітряних сил (ВПС) армії США генерал-майор Вільям Мітчелл розробив план, що передбачав підготування і проведення в лютому 1919 року американського парашутного десанту на базі 1-ї дивізії піхоти, його транспортування на 200 або більше літаках „Гендлі Пейдж” англійських повітрянодесантних сил і десантування в німецькому тилу в районі Менін-Руле (Бельгія). Разом з піхотою планувалося скинути на парашутах легку артилерію, кулемети, боєприпаси та інше спорядження. Штурмові групи піхоти, десантні групи флоту, парашутисти – всі ці формування повинні були сприяти більш ефективному веденню війни, ніж позиційні дії в окопах. Перемир'я 11 листопада 1918 р. зупинило реалізацію плану. Генерал-майор Мітчелл опублікував в американській пресі низку статей, в яких закликав створювати парашутні частини у збройних силах окремих держав. Ці заяви не дали конкретних наслідків в США, Англії та Франції, однак викликали значний інтерес в Берліні, Москві, Токіо.

Першим військово-транспортним літаком, з якого було скинуто перший в світі парашутний десант, став літак “Фарман-Голіаф”, сконструйований французьким льотчиком Морісом Фарманом. Серед цілої серії літаків конструктора “Фарман-Голіаф” був найважчим і вважався бомбардувальником. Це був двомоторний дерев'яний біплан з відносно вільним фюзеляжем, що мав у правому борті двері, а також висунуту вперед пілотську кабіну. Літак відповідав умовам групового висадження парашутистів і тому був обраним для проведення десанту Л.Г.Міновим,

керівником парашутної підготовки і організатором десанту на Московських навчаннях під Воронежем в 1930 р. [80, 172; 118, 27]. Однак потужність його двигунів давала змогу підняти тільки шість парашутистів без зброї. Тому було прийнято рішення для доставляння зброї на майданчик десантування використовувати літак Р-1, який добре опанували льотний і технічний склад. Цей літак був побудований під керуванням конструктора Н.Н.Полікарпова як воєнний розвідник. Під час викидання першого десанту під Воронежем брали участь три Р-1. Під їх крилами на замки бомботримачі були підвішені спеціальні контейнери із стрілецькою зброєю і боєприпасами. Льотчики точно скинули вантаж на маленький майданчик, де приземлилася перша група парашутистів – десант став боєготовим. Тому літаками-піонерами першого десантування закономірно вважати не тільки “Фарман-Голіаф”, але й Р-1 [106, 63-64].

У подальшому в СРСР спеціалізованих літаків для парашутистів-десантників не виробляли. Існувала думка, що авіаційно-транспортні та авіадесантні завдання можуть виконувати літаки існуючих типів, однак десантники відразу розпочали шукати способи пристосування літаків для своїх потреб. Літак ТБ-1, сконструйований А.М. Туполєвим в 1925 р. як суцільнометалевий бомбардувальник, мав високі льотні якості, але за своїми конструктивними даними дуже мало відповідав десантним вимогам і завданням. На його борту ледве поміщалося десять чоловік, не можна було перевозити будь-яку бойову техніку. Для пристосування ТБ-1 до десантних завдань, було створено спеціальне конструкторське бюро, що розробляло різноманітні пристосування і пристрої. Вони були виготовлені так, що десантник або бойова техніка розміщувалися не в літаку, а в різноманітних підкрильних люльках, які прикріплялися до літака. У ці роки авіадесантні підрозділи застосовували також літак М.М. Полікарпова Р-5, двомісний розвідник, одномоторний півтораплан. У 1931 р. Дослідному

повітрянодесантному загону було передано дванадцять літаків ТБ-1, десять літаків Р-5 [103, 15; 106, 65-66].

У 1932 р., слідом за ТБ-1, у воєнну авіацію увійшов літак ТБ-3 – чотиримоторний моноплан, що мав досить високі льотно-технічні характеристики [75]. Порівняно з ТБ-1 він мав набагато більше десантне навантаження. З ТБ-3 викидалися великі десанти на навчаннях військ ЛВО, БВО, КВО, МВО. Здебільшого парашутисти розміщувалися в фюзеляжі літака біля бомболюка і кабіни повітряного стрільця [106, 67].

Літак ТБ-3 брав участь в бойових діях на Далекому Сході в районах озера Хасан і річки Халхін-Гол, у радянсько-фінській війні. У час радянсько-німецької війни бомбове навантаження становило 2 тис. кілограмів. Однак з 1935 р. він розпочав дуже широко використовуватися як військово-транспортний. Усі масові десанти до і під час війни виконувалися з ТБ-3. Під фюзеляж підвішувалися легкий танк або бронеавтомобіль, дві гармати калібром 76 мм або вантажний автомобіль разом з гарматою калібру 45 мм. Важку техніку прикріплювали між стійками шасі, діаметр коліс яких був два метри. Літак міг брати до 20-25 десантників, які покидали літак, як правило, з трьох точок: через двері на правому борті, через люк на лівому борті, через бомболюк [106, 67].

Виняткове значення мало забезпечення ПДВ льотними засобами у роки радянсько-німецької війни. У 1940 р. начальник ВПС РСЧА доповідав Сталіну, що існуючі на озброєнні літаки ТБ-3 не відповідають всім вимогам транспортного літака і, крім того, вони є в обмежених кількостях. До початку війни укомплектованість ПДВ особовим складом, достатнім озброєнням і технікою залишалася незадовільною, нечисленний парк військово-транспортної авіації не в змозі був забезпечити вирішення бойових завдань у повному обсязі.

4 червня 1941 р. вийшов наказ номер 0034 “Про забезпечення льотними засобами повітрянодесантних військ РСЧА”, який вимагав для забезпечення

льотними засобами навчально-бойової підготовки і бойових дій повітрянодесантних військ Червоної Армії:

1. Вилучити з складу далекобомбардувальної авіації 1, 3, 7, 14, 250-й важкобомбардувальні авіаційні полки і передати їх в розпорядження командирів повітрянодесантних корпусів.

2. З цією метою передислокувати 250-й важкобомбардувальний авіаційний полк із Забайкальського військового округу в Одеський військовий округ і 7-й важкобомбардувальний авіаційний полк з ЛВО в Прибалтійський військовий округ. Передислокацію і передачу авіаполків закінчити до 1 липня 1941 року.

3. Вказані вище важкобомбардувальні авіаційні полки реорганізувати в бомбардувальні авіаційні полки за затвердженими штатами.

4. На базі понадштатних літаків ТБ-3 і надходження від промисловості за замовленням 1941 року літаків ПС-84 (ДС-3) сформувати додатково п'ять бомбардувальних авіаційних полків, з них два бомбардувальні авіаційні полки до 1 липня 1941 року і три бомбардувальні авіаційні полки до 15 серпня 1941 року.

5. Розподілити бомбардувальні авіаційні полки по два полки на кожен повітрянодесантний корпус і один полк додати окремій повітрянодесантній бригаді Далекосхідного фронту.

Таким чином, на 1 червня 1941 р. у складі ВПС знаходилися 364 літаки ТБ-3 різних модифікацій. У складі авіації Головного командування ВПС знаходилося 308 літаків, з яких справними були лише 171 літак (Додаток В).

У записці від 16 червня 1941 р. Начальника Генерального Штабу РСЧА генерала армії Г.К.Жукова Наркомові авіаційної промисловості була визначена потреба РСЧА в десантних планерах на 1941 і 1942 рр. (Додаток Г). Цей план не був виконаний через початок Другої світової війни на території СРСР.

Упродовж усіх етапів війни основним літаком військово-транспортної авіації став літак Лі-2. Лі-2 – транспортний літак, моноплан з двома двигунами, ліцензійний варіант відомого американського „Дугласа” ДС-3. Десантне навантаження літака становило 14 парашутистів або 2200 кілограмів ваги. З нього стрибали десантники в січні 1942 р. в районі В’язьми, у лютому 1942 р. – в районі Ржева, а також на Західному і Воронізькому фронтах у 1942-1943 рр. У серпні 1945 р. з Лі-2 було висаджено десанти в Маньчжурії, Кореї, Південному Сахаліні, на Курильських островах [47, 68]. Широко використовувались й літаки "Дуглас" С-47, які постачались зі США за програмою ленд-лізу.

У повоєнні роки докорінне переозброєння ПДВ, оснащення військ сучасною бойовою технікою, що десантувалася з новітніх типів транспортних літаків, стало головним напрямком розбудови ПДВ. Для вирішення проблем науково-технічного та матеріального переозброєння ПДВ було зосереджено зусилля багатьох наукових центрів, промислових підприємств, військових підрозділів країни (Додаток Д).

У перші повоєнні роки ПДВ, продовжуючи займатися бойовою підготовкою на Лі-2, після 1946-1947 рр. розпочали перехід на новий літак Іл-12 конструкції С.В.Ільюшина. У 1949 р. конструкторський колектив на базі Іл-12 створили Іл-14 з кращими характеристиками. У десантному варіанті Іл-14 брав до 2700 кг вантажу або 21 десантника, міг буксувати планер вагою до 7000 кг. Він був останнім військово-транспортним літаком з поршневіми двигунами.

Майже одночасно з Іл-12 та Іл-14 десантники опановували і Ту-4, який почав надходити в частини ВПС з 1947 р. Спеціалісти розпочали пристосовувати машину для десантників, у бомболюки вмонтовувалися сидіння для бійців. Для бойової техніки робили обтічні контейнери і систему кріплень, що давали змогу підвішувати їх під крило або фюзеляж. Літак Ту-4 став останнім серійним бомбардувальником, який пристосовувався для потреб

ПДВ. Розпочалася епоха створення спеціальних літаків для авіадесантної та авіатранспортної справи [106, 71].

Маневрені можливості були ще досить обмеженими, оскільки десантований автотранспорт, включаючи тягачі гармат і самохідки АСУ-57, могли перевозити лише невелику частину особового складу. Необхідно було радикально змінювати підхід до вирішення проблеми десантування, шукати конструктивні рішення, які б задовольнили авіаторів і десантників. Конструкторське бюро під керівництвом О.К. Антонова створило в 1955 році перший спеціальний військово-транспортний літак Ан-8, обладнаний кормовою рампою, яка дозволяла завантажувати і десантувати великогабаритну техніку. Було збудовано понад 150 Ан-8, які надійшли на озброєння чотирьох військово-транспортних авіаполків (ВТАП) [32]. Однак військових не влаштувала недостатня вантажопідйомність двомоторного Ан-8, тож вже в 1959 р. почався випуск чотиримоторного літака Ан-12, який міг перевозити до 20 тон вантажу. Ця машина стала по-справжньому масовою у військово-транспортній авіації – до 1972 р. було збудовано понад 1000 таких літаків [118].

У кінці 1960-х років для десантування військ з бойовою технікою разом з вже освоєним Ан-12 на озброєння ВТА почали надходити важкі військово-транспортні літаки Ан-22 “Антей”, які могли брати на десантування 3 бойові машини (взвод), а перевозити 4. Однак ці важкі літаки були випущені у відносно невеликій кількості – 66 одиниць [68]. Варто відзначити, що і Ан-8, і Ан-12, і Ан-22 були спроектовані в київському дослідно-конструкторському бюро під керівництвом О.К. Антонова. До середини 70-х рр. цей колектив був фактичним монополістом у проектуванні літаків ВТА, а його машини станом на 1974 р. знаходились на озброєнні 25 авіаполків (22 полки – Ан-12 і три полки – Ан-22) [139]. У другій половині 70-х рр. на озброєння почали надходити літаки Іл-76, які поступово замінили Ан-12.

Артилерійські полки, що входили до складу повітрянодесантних дивізій, були озброєні СУ-85, 122 мм гаубицями, 76 мм протитанковими гарматами СД-44, які десантувати з повітря було неможливо. Наприклад, самохідна установка СУ-85, оснащена 80 мм гарматою, важила понад 15 тонн, і лише з прийняттям на озброєння транспортного літака Ан-22 стало можливим проводити повноцінне висадження артилерійського полку посадковим способом. Це і було продемонстровано на навчаннях “Дніпро”. До цього часу значно зріс і парк військово-транспортних літаків, що дозволяло десантувати в тил супротивника до двох повітрянодесантних дивізій на одному або двох напрямках. Повітрянодесантні операції приймали все більш масштабний і динамічний характер. Нові способи бойових дій, тактичні прийоми перевірялися на регулярних командно-штабних і тактичних навчаннях. Бойова підготовка в мирних умовах йшла повним ходом.

Пошук шляхів підвищення мобільності військ призвів до появи вертольотів та їх широкого застосування під час виконання бойових завдань у ході війн у Кореї (1950-1953 рр., США), В'єтнамі (1964-1973 рр., США), Афганістані (1979-1989 рр., СРСР) та інших "гарячих точках" [148]. Ці чинники зумовили появу аеромобільних військових формувань [72, 522].

Із прийняттям на озброєння такого специфічного літального апарату, як вертоліт, з'явилася можливість упровадження нових способів підготовки та ведення бойових дій сухопутними військами. Вертольоти мають змогу вертикально підніматися у повітря і приземлятися на обмежену необладнану площадку, на великій швидкості, незалежно від умов місцевості, переміщатися у просторі, переміщати техніку та вантажі як у вантажній кабіні, так і на зовнішній підвісці, висаджувати особовий склад посадковим способом у режимі зависання на висоті 1-2 метри, а з допомогою тросів або фалів – на висоті 10-15 метрів [14, 34]. Вертольоти дають можливість аеромобільним військовим формуванням готуватися до бою на значній відстані від противника і в короткі терміни висуватися до намічених об'єктів

та рубежів, здійснювати стрімке вертикальне охоплення, маневр силами та засобами при відсутності наземних комунікацій безпосередньо на полі бою, проникати у тил противника через недоступні для наземних військ ділянки місцевості, у короткі терміни виконувати завдання і повертатися у розташування своїх військ, здійснювати висадження в лісі, в горах, на заболочені ділянки, в населених пунктах і навіть у місті [72, 526].

Поява вертольотів та їх використання у збройній боротьбі призвело до появи нових форм дій – десантно-штурмові дії, а участь аеромобільних військ у спеціальних, антитерористичних і миротворчих операціях призвела до появи аеромобільних дій [30; 93, 4].

Поряд з транспортною авіацією, іншим важливим компонентом, що забезпечив появу ПДВ, стала парашутна техніка. Одним з піонерів в цій галузі був винахідник Г. Котельников. Парашут РК-11, який він винайшов у 1911 р., було застосовано в роки першої світової війни. У 1923 р. з'явилася його нова модель парашута напівжорсткого типу – РК-2. У цьому ж році винахідник подає дві заявки: на парашут вантажного типу і на засіб колективного врятування на літаку – пасажирську кабіну, що відділяється з парашутом. У 1924 р. Котельников розробив чотириклапанний парашут РК-3 з гумками і РК-4; парашут аеростатного типу для пілотської кабіни, що відділяється від аеростата. Однак країна не мала ні промисловості, ні сировини для серійного виготовлення парашутної техніки, а тому закуплялися кращі на Заході американські рятувальні парашути конструкції Гюї Болла фірми “Ірвін” [52, с.5].

У 1920-30-х в СРСР діяло кілька дослідно-конструкторських бюро, що проводили дослідження в галузі застосування парашутної та іншої десантно-посадкової техніки [132]. За ініціативою М.М.Тухачевського в 1930 р. в Москві розгорнуло роботу конструкторське бюро, яке очолив справжній новатор та ентузіаст парашутно-десантної справи П.Г.Гроховський, у минулому – військовий льотчик [75; 135, 28]. Працювало також і

конструкторське бюро під керуванням Н.П.Благіна. Обидва конструкторських бюро розробили різноманітні зразки як десантної тари, так і кріплення озброєння на підвісках існуючих літаків, вантажних парашутів і парашутних підвісок. Конструкторське бюро з військових винаходів спеціального призначення, яке очолював талановитий винахідник В.І.Бекаурі, за завданням М.М.Тухачевського у час його командування ЛВО, сконструювало пристосування до літаків для десантування бойової техніки [71, 261].

У НДІ ВПС працювало Особливе конструкторське бюро парашутів і десантного обладнання під керуванням П.Г.Гроховського [75]. П.Г.Гроховський розробляв парашутно-десантну техніку, яка працювала за різними схемами – десантування вантажів з повітря, за допомогою планерів, на вантажних платформах і ковзним способом, так званими авіанамистами. Використання таких різних схем було зумовлено тим, що у довоєнний час радянській авіаційній промисловості було не під силу створення спеціального військово-транспортного літака, пристосованого для завдань, що виконуються ПДВ. Традиційні для того часу літаки мали між собою не тільки істотні відмінності в зовнішньому вигляді, але і різну вантажопідйомність, їх необхідно було пристосовувати для викидання вантажів і техніки. Відомі першокласні бомбардувальники ТБ-1 і ТБ-3 конструкції А.М.Туполева в короткі терміни були пристосовані для парашутного і посадкового десантування військ та їх бойової техніки [52, 18].

У квітні 1930 р. успішно пройшов випробування і був прийнятий на озброєння ВПС рятувальний парашут конструкції інженера М.О.Савицького для льотчиків ПЛ-1, який за своєю конструктивною схемою являв собою пряме продовження парашутів Котельнікова. У 1930 р. за конструкцією М.О.Савицького було створено перший радянський тренувальний парашут ПТ-1 для проведення навчально-тренувальних стрибків парашутистів, який перебував на постачанні ВПС до 1940 р. [52, 5].

За вказівкою М.М.Тухачевського, ОКБ НДІ ВПС напередодні осінніх навчань ЛВО 1930 р. сконструювало пристосування, що дозволяли підвішувати під крило і фюзеляж важких літаків мотоцикли, легкові автомобілі, броньовики і навіть танкетки. Проводилися тренування завантаження і розвантаження десантової бойової техніки, відпрацьовувався злет і посадка завантажених літаків [71, 243].

На маневрах ЛВО у серпні 1930 року під керуванням Тухачевського вперше в Червоній Армії було проведено комбіноване викидання тактичного десанту. Гармати і боєприпаси скидалися в м'яких поштових мішках і контейнерах конструкції Н.П.Благіна, які не забезпечували надійного захисту від сильного вітру, безпечного приземлення та інших несприятливих обставин, тому важка бойова техніка доставлялася десанту літаками з посадкою. Тоді у П.І.Гроховського зародилася ідея про виділення особливого конструкторсько-дослідницького напрямку: створення парашутно-десантної техніки для забезпечення надійного доставляння вантажів, артилерії, бойових машин [65].

У 30-х роках робилися спроби оснастити ПДВ гарматами, мінометами, танками і бронемашинами, відпрацьовувалося скидання на парашутах танкеток Т-27, приводнювалися легкі танки Т-37 з малої висоти. У липні 1931 р. П.І.Гроховський у присутності М.М.Тухачевського проводив дослідне десантування пікапа ГАЗ-А, оснащеного безвідкатною гарматою (динаморективною гарматою), на парашуті з літака ТБ-1. Проте під час десантування порвався купол парашута, і машина при приземленні одержала великі пошкодження.

У серпні 1931 р. були випробувані підвісні люльки (правильніше – касети) конструкції Гроховського. Вони прикріплялися до днища фюзеляжу ТБ-1 і одночасно відкривалися над майданчиком десантування [52, 10]. Практичне випробовування створюваних зразків повинне було здійснюватися на базі авіамотодесантного загону ЛВО [135]. Цей спосіб виявився

неприйнятним з причини, яка криється в психології людини, що здійснює парашутний стрибок [71, 243].

Перші дослідження застосування повітряних десантів засвідчили необхідність створення спеціальних десантних парашутів. Перша конструкція такого парашута ПД-1 була розроблена М.О.Савицьким в 1931 р. і прийнята на постачання ВПС в 1933 р. За своєю конструкцією він був аналогічним ПТ-1, але основний його купол виготовлявся з перкалю. Технічна база країни дозволяла постачання ПДВ більш досконалішими рятувальними, тренувальними, десантними парашутами конструкторів Н.А.Лобанова, М.О.Савицького, Ф.Д.Ткачова. Стрімко наростали і темпи виробництва парашутів. У 1931 році їх було вже випущено п'ять тисяч штук, а на зміну застарілим моделям приходили нові [52, 7].

У 1933 р. на постачанні десантників з'явився парашут ПД-2, а через чотири роки ПД-6, купол якого площею 60, 3 кв. м набув круглої форми. У 1940 р. було випущено парашут ПД-10 площею 72 кв. м, у 1941 р.– парашут ПД-41, перкалевий купол якого мав квадратну форму площею 69,5 кв. м, в 1942 р.– парашут ПД-6-42 з куполом круглої форми площею 60,3 кв. м. На останньому з перелічених було застосовано витяжну шнурівку, що забезпечувало примусове розкриття. Це було особливо важливо для прискореного підготування парашутистів в умовах війни [52, 7-8].

Значною віхою став випуск парашутів, оснащених напівавтоматичними приладами ППД-1, які сконструювали в 1939 році брати Микола, Володимир і Анатолій Дороніни.

У 1946 р. було прийнято на постачання ПДВ парашут ПДТ-1, який мав два способи розкриття: ручний і примусовий. Усі парашути, випущені до 1946 р., були призначені для здійснення стрибків із літака на швидкості польоту 160-200 км/год.

У зв'язку з появою нових літаків і збільшенням швидкості їх польоту виникла необхідність в розробленні парашутів, що забезпечували нормальне

здійснення стрибків при швидкості 300 км/год. У 1947 р. був розроблений парашут ПД-47 конструкторів Н.А.Лобанова, М.А.Алексєєва, А.І.Зігаєва. Парашут ПД-47 – чотиригранник із зрізаними кутами, площею куполу 71,8 кв. м і вагою 16 кг. Поряд із вирішенням головного завдання – забезпечення десантування на великих швидкостях – парашут ПД-47 мав низку недоліків, зокрема велику площу розсіювання під час масового десанту, через несправності при приземленні парашутисти одержували удари, серйозні травми, гинули.

Тому у 1950-1953 рр. було розроблено кілька варіантів десантних парашутів типу “Победа”. Один з них – парашут Д-1 – було прийнято на постачання ПДВ з 1953 р. Його створили брати Дороніни, використовуючи першу парашутну тканину – перкаль “Б”, виготовлену на одному з текстильних підприємств Іванова. Новий зразок парашута важив 16,5 кг і мав круглу форму з отворами на вершині куполу. Випробування спростували побоювання про погану стійкість парашута в повітрі.

У 1959 р. з появою нових швидкісних військово-транспортних літаків парашут Д-1 було вдосконалено конструкторами Володимиром і Миколою Дороніними, які представили на суд державної комісії новий зразок людського парашута Д-1-8 з приладом автоматичного розкриття КАП-3М. Після отримання таких безпечних засобів десантування людський травматизм, а тим більше загибель людей у ПДВ різко скоротилися. На зміну Д-1-8 прийшли парашути Д-3, а потім Д-5 і Д-6, які були набагато простіші в укладанні і легші за свого попередника при оптимальній швидкості зниження десантника не більше 5 м/сек. Десантні парашути вдосконалених конструкцій відповідали усім вимогам: прості за конструкцією, зручні в експлуатації, мали єдиний метод укладання, забезпечували здійснення стрибків в декілька потоків з усіх типів військово-транспортних літаків на швидкості до 400 км/год. На базі цих парашутів розроблялися нові модифікації парашутів спеціального призначення [52, 8].

Досвід застосування десантів у великих операціях, у тому числі і союзницьких, у час Другої світової війни виявив уразливість повітрянодесантних частин в матеріально-технічному відношенні. Так, під час бойових дій в тилу ворога частини радянського 4-го повітрянодесантного корпусу були майже наполовину озброєні трофейними автоматами і кулеметами, пересувалися на захопленій німецькій техніці.

У 1960-ті роки був запущений проект викидання особового складу з літака Ан-12 транспортерами, що включаються по сирені і зеленому сигналу “Пішов!”. Літак Ан-12 дозволяв узяти на борт до 17 тонн вантажу. Завдання викидання вантажу виконувало змонтоване в літаку повітрянодесантне устаткування, яке забезпечувало стійкість платформ у польоті та автоматичне конвеєрне викидання. Цією операцією керував борттехнік, що мав спеціальну підготовку. Під час десантування в райони бойових дій розкид людей і техніки (вантажних платформ, контейнерів і мішків з боєприпасами, медикаментами, продовольством) на майданчику приземлення при звичайному способі десантування був великий, їх зібрати, тим більше в нічних умовах, було складно. З надходженням на озброєння ПДВ бойових машин десантних – БМД-1 екіпажі (по 7 чоловік в кожній машині) стрибали з парашутами слідом за своїми бойовими машинами після виходу їх з літака. Під час десантування 2-3 машин екіпажі розсіювалися на відстані до п’яти кілометрів від своїх машин, а кожен член екіпажу повинен був знайти саме свою машину. Старий прийом десантування, коли бойова техніка викидалася з одного літака, а екіпажі – з другого, повністю застарів, адже розкид на площі приземлення був великий. Під час військових навчань постійно відпрацьовувалися шляхи для скорочення часу пошуку машин після приземлення і щонайшвидшого вступу їх в бій. Гостро постало питання про скорочення термінів приведення десантних підрозділів у бойову готовність після приземлення.

Десантування екіпажів всередині бойових машин виключало застосування членами екіпажів особистих парашутів, оскільки у випадку відмови вантажної парашутної системи десантники не встигнуть залишити машину, а інші рятувальні засоби, наприклад, катапультні установки, в машинах розмістити було неможливо через їх малий внутрішній об'єм. Такий спосіб десантування був надзвичайно складним, невивченим, вкрай ризикованим. Надійність систем була значно меншою, ніж у звичайних особистих парашутів, але десантування екіпажів всередині БМД-1 різко підвищував боєздатність військ. Реалізована ця концепція була в системах "Кентавр" і "Реактавр", які дозволяли десантувати БМД з екіпажем всередині, але через підвищений ризик подібних операцій значного поширення ці системи не набули.

Для підвищення тактичної мобільності і вогневої могутності після закінчення Другої світової війни для ПДВ почали розробляти спеціальну бронетанкову техніку. Оскільки вона повинна бути легшою за армійську, конструктори застосовували компактні автомобільні вузли та агрегати. У роки війни таким прийомом з успіхом скористалося КБ, кероване Н.А.Астровим, створивши декілька зразків легких танків. Йому і доручили розроблення спеціальної техніки.

Уже в 1949 році була прийнята на озброєння авіадесантна самохідна артилерійська установка АСУ-76. Проте від серійного виробництва самохідної установки довелося відмовитися, оскільки авіація не була готова десантувати такі, досить важкі, машини.

До 1951 року виготовили легшу АСУ-57. Її вагу вдалося зменшити, застосувавши алюмінієві сплави та обмеживши бронювання до 6 міліметрів. Нова 57-мм гармати Ч-51 конструкції Е.В.Чарнко мала боєкомплект в 30 снарядів з початковою швидкістю 1158 м/с, що зробило самохідку небезпечним противником середньоброньованої техніки. Невеликий чотирициліндровий двигун М-20Е встановили упоперек корпусу в блоці з чотиришвидкісною коробкою передач і бортовими фрикціонами.

У 1951 році розпочали проектування нової машини АСУ-85 з переднім розташуванням напіввідкритого бойового відділення. Лобовий лист корпусу завтовшки 45 мм оберігав екіпаж навіть від бронебійних снарядів малого і середнього калібрів, додаткову міцність корпусу додавало гофроване днище.

У невеликій, але просторій рубці розміщувалася 85-мм гармата Д-70 з ежектором, спарена з кулеметом СГМТ. Початкова швидкість бронебійного снаряду 1004 м/с зробила АСУ-85 за вогневою потужністю рівною середньому танку. Ходові якості самохідки поліпшила планетарна система поворотних механізмів. Як і вся повоєнна бронетанкова техніка, самохідка оснащувалася приладами нічного бачення, радіостанцією, а на кормовому листі кріпилися димові шашки БДШ-5.

АСУ-85 двічі модернізували. Спочатку над бойовим відділенням встановили дах з вентиляцією. Згодом, у 70-і роки, коли за кордоном почала розвиватися штурмова авіація і протитанкові вертольоти, озброєння самохідки доповнили зенітним кулеметом ДШК.

Друга половина 60-х і початок 70-х років були ознаменовані появою бойової машини десанту БМД-1, яка не мала на той час аналогів в світі і внесла докорінні зміни в способи дій повітрянодесантних військ. Війська набули цілком нову якість. Десантні війська стали добре озброєними, плаваючими, укритими бронею.

У 1965 році конструкторське бюро Волгоградського тракторного заводу розпочало розроблення бойової машини десанту (БМД-1), яка призначалася

для здійснення стрімких маневрів та атак, оскільки володіла надійним броньовим захистом і достатньою вогняною потужністю. За існуючим правилом, на початку дослідно-конструкторської роботи виріб одержував свій шифр. Бойовій машині десанта було присвоєно технологічну назву “Об’єкт-915”. Очолив роботу головний конструктор КБ І.У.Гавалов, якого на цій посаді змінив А.У.Шабалін. Ходові випробування проводилися в підмосковній Кубинці на базі Науково-дослідного випробувального інституту бронетанкової техніки. У 1966 році радянська промисловість розпочала серійний випуск БМП-1. Виробництво БМП було поставлене на потік в кінці 1968 року, а 14 квітня 1969 року Рада Міністрів СРСР прийняла ухвалу “Про ухвалення на озброєння Радянської армії гусеничної бойової машини повітрянодесантних військ”. Вага БМП-1 складала 12,6 тонни, і якщо врахувати, що на той час у військово-транспортну авіацію почав надходити на озброєння літак Ан-12Б, здатний узяти на борт до двадцяти тонн вантажу, то викидання однієї одиниці техніки було можливим.

Створення бойової машини десанту породило проблему управління боєм, який за характером став швидкоплинним, непередбачуваним і розгортався на значному просторі. Виходом з складного становища стало створення цілого сімейства бронетанкової техніки десантників: командно-штабної машини (КШМ) і машини управління вогнем артилерії, бронетранспортер БТР-Д. Остання з перелічених машин могла вмещати дванадцять чоловік членів екіпажу (БМД-1 – сім чоловік). Нова техніка підвищувала вимоги до рівня підготовки десантників. Створення навчально-матеріальної бази було зосереджено в навчальній 44-ій дивізії, Рязанському вищому повітрянодесантному училищі і 7-ій гвардійській Каунаській дивізії.

Основу сучасного бронетанкового озброєння ПДВ складають бойові машини БМД-1, БМД-2, БМД-3, бронетранспортери. Для їх десантування використовуються військово-транспортні літаки Іл-76, Ан-22. Надійність техніки, багато разів підтверджена в бойових діях, дозволяє скидати на

парашутах бойові машини разом з екіпажами, що різко скорочує час на відшукування своєї зброї і вступ у бій після приземлення.

Для підтримки атаки десанту в повоєнні роки використовувалися безвідкатні гармати і 82-мм міномети, однак можливості вогневого ураження противника були все-таки недостатні. На початку 60-х років, за рахунок надходження на озброєння ПДВ артилерійських систем великого калібру, 122 мм гаубиці Д-30 і 120 мм міномета, вогнева потужність підрозділів десанту збільшилася майже удвічі.

Значно виросла і досяжність артилерійського вогню, що дозволило розширити зону вогняного ураження противника, з більшою ефективністю і меншою витратою боєприпасів виконувати вогняні завдання.

Події 1956 року в Угорщині наочно продемонстрували, наскільки ефективними в міських умовах є безвідкатні гармати Б-10, в яких конструкторська думка поєднала можливості вражати танки противника і вести вогонь із закритих позицій. Проте таке поєднання явно шкодило дальності вогню і пробійності броні. Полегшило завдання десантників в боротьбі з танками поява станкового протитанкового гранатомета СПГ-9, який дозволяв знищувати цілі на відстані 500 і більше метрів. У зв'язку з цим було змінено і штатну структуру батальйонів: до їх складу органічно увійшла батарея СПГ, а в кожному парашутно-десантну роту – окремий взвод.

Полкову артилерію складали окремі мінометні взводи в батальйонах (82 мм міномети) і батареї: ПТКР (протитанкових керованих ракет), АСУ-57 (авіадесантних самохідних установок), 120 мм мінометів. Прикриття від нападів з повітря здійснював взвод ЗУ-23 (спарена зенітна установка), переносний зенітно-ракетний комплекс “Стріла”, який одержала на озброєння кожна рота.

Розвиток військової галузі полягав у вдосконаленні способів бойових дій, створення нової могутньої техніки та озброєння. Актуалізувалася

проблема – озброєння ПДВ військ повинне бути легким і зручним при десантуванні.

З 1960 року у ПДВ почали надходити автомати АКМС із складним прикладом. Ручний кулемет Калашникова з більшою скорострільністю і дальністю змінив стрічковий РПД, ручний протитанковий гранатомет РПГ-9 став розбірним. У розвідувальні підрозділи надійшла снайперська гвинтівка Драгунова (СВД).

У 1974 році на озброєння десантників надійшли автомати Калашникова калібру 5,45 мм (АКС-74 і АКСУ-74), кулемети РПКС-74 (7,62 мм), “Печенег”, підстовбурний гранатомет ГП-30 (30 мм), протитанковий гранатомет на сошках РПГ-70. Такого універсального стрілецького озброєння у той час не мав жоден підрозділ повітрянодесантних військ НАТО.

Підводячи підсумки відзначимо, що техніка повітрянодесантних військ пройшла тривалу еволюцію. У 30-х рр. і в роки Другої світової війни засоби доставки і озброєння ПДВ були представлені, головним чином, пристосованими зразками – переобладнаними у транспортні літаками-бомбардувальниками, штатними зразками стрілецької зброї та легкими артсистемами. У повоєнний період була створена низка вдалих типів військово-транспортних літаків (Ан-8, Ан-12, Ан-22, Іл-76). На озброєння ПДВ прийняли спеціальну бронетехніку – авіадесантні самохідні установки АСУ-57, АСУ-85, а в 70-80-х рр. – бойову машину десанту БМД-1 та родину спеціальних машин на її базі. Завдяки цьому різко зросла стратегічна й тактична мобільність ПДВ, підвищилась їх вогнева потужність.

2.4. Підготовка особового складу ПДВ

Створення повітрянодесантних військ немислиме без реалізації програми спеціальної парашутно-десантної підготовки. Основи цієї програми були закладені в 30-х рр. минулого століття.

З метою зміцнення Збройних Сил, підвищення обороноздатності країни М.М. Тухачевський пропонував широко популяризувати військові знання серед населення, особливо серед молоді шляхом введення курсів військової справи у цивільних навчальних закладах, створення військово-наукових товариств [27]. Реалізація пропозиції М.М.Тухачевського про розширення кола діяльності Військово-наукового товариства уже в 1925 р. зумовила перетворення його із загальноармійського у всесоюзне товариство, масову молодіжну організацію – Товариство сприяння обороні СРСР (ТСО, рос. ОСО). У 1927 р. ТСО об'єдналося з Товариством друзів авіаційної і хімічної промисловості (рос. АВИАХИМ) – ТСОАВИАХИМ (рос. ОСОАВИАХИМ). Товариство зробило вагомий внесок у підготування майбутніх кадрів для десантних військ, підготувавши з 1927 до 1941 року 2 млн. 600 тис. парашутистів. Мережа аероклубів по всій країні безперервно готувала майбутніх бійців ПДВ [71, с. 224].

Першим військовим парашутистом в СРСР був комбриг ВПС РСЧА Л.Г.Мінов. У 1929 році у складі радянської торговельної організації "Амторг" він побував в США, де повинен був ознайомитися із станом парашутної справи в США і купити для потреб ВПС РСЧА рятувальні парашути. На заводі компанії "Ірвін" (м. Буффало), яка займалася виготовленням рятувальних парашутів та іншого авіаційного спорядження, комбриг одержав запрошення особисто випробувати якість пропонованого йому товару. 13 червня 1929 р. Л.Г.Мінов, не маючи спеціальної підготовки, виконав стрибок з парашутом з висоти 500 метрів, а кількома тижнями пізніше взяв участь у змаганнях на точність приземлення [135].

6-29 липня 1930 р. практичні парашутні стрибки проводилися на спеціальних зборах на аеродромі поблизу Воронежа старшим льотчиком Л.Г.Міновим, єдиним тоді професіоналом парашутного навчання [75]. Навчання проводилося для льотно-технічного складу літака ТБ-1 11-ї авіабригади МВО (льотчиків, льотчиків-спостерігачів, бортових техніків,

механіків і повітряних стрільців). Тема занять – парашут як засіб порятунку на випадок вимушеного покидання літака; завдання занять – навчити користуватися парашутом, провести тренувальні стрибки з літака. Бригада виділила літак "Фарман-Голіаф 62" і 12 парашутів компанії "Ірвін". 6 липня 1930 р. у перший день практичних занять Л.Г.Мінов та старший льотчик Я.Мошковський спочатку виконали два показових стрибки з висоти 500 м над аеродромом. У перший день стрибали ще четверо пілотів. Під час проведення цих зборів знімався документальний навчальний фільм "Парашут", який багато років був наочним навчальним посібником для парашутистів.

За час зборів курсантами було виконано 59 тренувальних і показових стрибків. Першими радянськими парашутистами стали льотчики Я.Д.Мошковський, І.І.Поваляєв, А.С.Стойлов, К.Н.Затонський, П.В.Кондратьєв, І.Мухін та інші. Загалом за 1930 р. в СРСР було здійснено 84 показових і тренувальних стрибків з парашутом [135].

У 1931 р. керівний та інструкторський склад здійснив як експериментальні і показові роботи нічні стрибки з приземленням на неосвітлений майданчик, а також стрибки з висот 200-250 метрів, стрибки з медичною реєструвальною апаратурою, стрибки з приземленням на воду, досвід яких мав важливе значення в справі застосування парашутів. Особливу вагу і необхідність мало відпрацювання нічних стрибків, оскільки саме вони могли в реальній бойовій обстановці забезпечити скритність висадки десанту (розвідувальної групи) в тилу противника [52, 13].

У серпні 1935 р. під керуванням Центрального аероклубу проводилися перші парашутні змагання, на яких були встановлені всесоюзні рекорди з парашутизму. Перед здійсненням стрибка з парашутом, курсант повинен був здати залік з фізпідготовки, вогневої підготовки та інших дисциплін. У жодній країні в світі такої системи підготування призовників не було [52, 14].

Для розвитку в країні масового парашутного спорту було створено належну матеріально-технічну базу. У 1935 р. існувало 140 аероклубів, 115 парашутних станцій і 400 парашутних вишок [52, 14].

Наступним кроком після освоєння техніки парашутних стрибків стало відпрацювання тактики десантування у складі підрозділів. У 1930 р. за планом навчань штабу ЛВО відбулися два десантування.

Вдень 13 березня 1930 р. з аеродрому початкового району десантування Гатчина піднялося шість ТБ-1. Політ відбувався в нестійких метеоумовах. За маршрутом і в районі посадки була низька хмарність. Через негоду два літаки не долетіли до району десантування. Чотири ТБ-1 провели посадку і висадили десантну групу в 45 бійців і командирів із озброєнням, 4 кулеметами, вантажем 600 кг (вибухівка і шанцевий інструмент). Десантування виконували екіпажі 3-ої авіабригади. За штатом ескадрильї ТБ-1 складалася з 112 чоловік. Ведучий літак провів посадку в районі залізничної станції Шимськ. Загальний час десантування склав 58 хвилин. Висаджений десант "підірвав" залізничний міст через річку Шелонь, виконав поставлене тактичне завдання удару з тилу, після чого літаками був повернений на аеродром вильоту – в Гатчину. Під час організації і проведення шимського десантування відпрацьовувалися специфічні авіаційні завдання: розвідка з повітря посадкового майданчика, організація вантаження і вивантаження на аеродромі і на посадковому майданчику, взаємодія з винищувачами для прикриття району десантування (виділялися 3 літаки), порядок зворотної евакуації десантної групи. Ці завдання відпрацьовувалися вперше і були повністю виконані. Штаб ЛВО, управління ВПС округу, командування 3-ої авіабригади отримали перші уроки посадкового десантування.

У вересні 1930 р. на тактичних навчаннях ЛВО висадився посадковий повітряний десант у складі стрілецької роти. На цих маневрах вперше в Червоній Армії було проведено комбіноване висадження і викидання повітряного десанту з важкою зброєю і бойовою технікою [71, 243].

Восени на оперативних, або корпусних, маневрах в окрузі продовжилося відпрацювання тактики десантної операції. Керуючи маневрами, командувач військами округу ухвалив рішення про проведення десантування для розвитку успіху однієї із сторін. Були зроблені розрахунки щодо складу десанту, який сформували на базі 11-ої дивізії – 155 бійців і командирів, 20 автомобілів, 20 мотоциклів з колясками, 44 самокати (велосипеди), 61 кулемет і 10 тридюймові динамореактивні гармати. Підняти такий десант без важких літаків було неможливо. До складу десантної авіагрупи ввели важкі літаки ТБ-1 двох військових округів – ЛВО і МВО. Початковим районом десантування мотомехчастини була Гатчина. Вранці 9 вересня 1930 р. 3-а авіабригада ВПС ЛВО, посилена 51-ою авіаескадрильєю 11-ої авіабригади МВО, провела десантування в район залізничної станції Сіверська (південніше Гатчини). Фактично сіверський десант став значним кроком вперед в організації могутніх моторизованих авіадесантів. Так відбулося перше в історії посадкове десантування важкого моторизованого загону.

За результатами проведених двох навчань військ і на досвіді повітряних десантів в районах Шимськ і Сіверськ було зроблено кілька важливих висновків: десантна операція може вимагати значних льотних засобів і значних витрат технічного ресурсу; час висадження десанту необхідно обирати на світанку, але виліт проводити в темноті; екіпажі транспортних літаків повинні досконало володіти літаками і проводити посадку здалеку, наперед визначаючи напрям вітру.

Восени 1932 р. 3-й АДЗ брав участь в маневрах 19-го стрілецького корпусу ЛВО. Під Москвою 28 вересня за участю парашутно-десантного загону проходило навчання військ і шкіл ОГПУ. Із 3-го АДЗ виділили 2 літаки АНТ-9, одну підвісну кабінку під ТБ-1 та 20 парашутів. У навчаннях брали участь: ТБ-1 і АНТ-9 3-ої авіабригади.

У жовтні 1932 р. Штаб РСЧА скерував теми з бойової підготовки АДЗ на літній період 1932/1933 навчального року для складання висновку. Було запропоновано 14 тем-завдань, серед них “Техніка посадки, перекидання і висадження АДЗ”, “Тактика нападу на аеродроми супротивника з метою захоплення літаків супротивника і перекидання їх повітрям на нашу територію”.

У 1933 р. особовий склад 3-ої авіадесантної бригади проходив парашутну підготовку на своїй базі, а особовий склад батальйонів – на спеціальних зборах, що проходили із залученням фахівців авіадесантної бригади.

У вересні 1933 року на артилерійському полігоні Червоні Струги пройшли навчання, де десант із складу 3-ої авіадесантної бригади особливого призначення висадився на майданчик приземлення відразу після його артилерійського обстрілу. Десантники захопили необхідний рубіж, успішно відбили атаку противника.

У липні 1935 року в Ленінградському військовому окрузі пройшло десантування парашутистів, одягнених в захисні протиіпритні костюми і протигази. Випробування проводили відомі в СРСР парашутисти-випробувачі К.Ф.Кайтанов і Н.А.Євдокимов. Викидання проводилося з висоти 400 метрів з двох літаків Р-5. Третій літак скинув ранцеві обприскувачі-дегазатори, якими відразу після приземлення скористалися парашутисти.

Крім ЛВО, навчання з висадки десанту проводились і в інших військових округах. 2 серпня 1930 року на навчаннях Московського військового округу був висаджений повітряний десант парашутним способом [52, 16]. Підготували групу парашутистів для здійснення групового стрибка Л.Г.Мінов та Я.Д.Мошковський [135]. Район викидання – межа хутора Клочково під Воронежем в двох кілометрах від аеродрому. Метеоумови дозволили виконати завдання. До складу авіаційної групи увійшли чотири літаки: "Фарман-Голіаф" і три Р-1.

Десантування дало перший досвід, особливо цінний для авіації, встановлення правил, які стали класичними і вічними: точне дотримання порядку і послідовності дій на землі – від запуску і вирулювання, заняття старту і зльоту до посадки і виключення моторів на аеродромі; повна витримка режиму польоту (врахування напрямку вітру впродовж всього маршруту, особливо в районі майданчика викидання; точність часу виходу на майданчик, дотримання часових інтервалів від зльоту до викидання; строге дотримання курсу, висоти, швидкості польоту у момент скидання; прицільність, досягнення мінімального розсіювання парашутистів і вантажів; надійність і безвідмовність роботи матчастини, устаткування, особливо бомбардувального; безпека польоту, скидання, приземлення і посадки).

Під час цього десантування застосувалася послідовність викидання, що одержала подальше закріплення на практиці і зберігалася упродовж багатьох років: роздільне скидання парашутистів і бойової техніки.

Внаслідок проведеного експерименту була доведена можливість парашутного десантування озброєного особового складу, а також була перевірена техніка викидання людей і вантажів. Була визначена величина розсіювання групи парашутистів залежно від висоти викидання, визначений час збирання парашутистів і вантажу, а також час, необхідний для приведення групи в бойову готовність.

Незабаром воронізький експеримент повторили, додавши йому військове тактичне призначення. 2 вересня 1930 р. на маневрах частин МВО під керівництвом Я.Мошковського з літака АНТ-9 з висоти 250 метрів був викинутий озброєний парашутний десант в кількості 11 чоловік. Цього разу група мала конкретне бойове завдання. Приземлившись, десантна група зробила раптовий наліт на штаб дивізії, де, забравши оперативні документи, на захопленій вантажній машині відірвалася від переслідування і повернулася в розташування "своїх" військ.

У подальшому повітряні десанти у кількості від декількох сотень до декількох тисяч десантників зі зброєю, спорядженням та бойовою технікою висаджувалися практично на всіх навчаннях і маневрах, під час яких продовжувалося удосконалення вишколу особового складу повітрянодесантних частин шляхом десантування парашутним, посадковим і комбінованими способами та дій у тилу противника в ході виконання бойових завдань [57, 10].

У червні 1936 року на навчаннях Московського військового округу силами 4-ої, 11-ої, 23-ої важкобомбардувальних бригад (загалом 111 ТБ-3) в районі Вийзди викинули парашутний десант в 2000 чоловік, а в районі міста Сейм – посадковий десант в кількості 3000 чоловік з важким озброєнням і технікою. На Московських маневрах значно зросла участь авіації. М.М.Тухачевський, аналізуючи нові умови десантування, зробив висновок про необхідність забезпечення висадження авіадесантів винищувальною авіацією [27].

Небувало масовим було висадження авіадесантів на маневрах в Київському особливому військовому окрузі 1935 р. Маневри, що проходили з метою перевірки нової військової техніки і нової організаційної структури Червоної Армії, охопили більшу частину України [135]. Про розміри площі, на якій розгорнулися «бойові» дії, свідчить те, що під час підготування до них інженерні війська проклали десятки кілометрів нових автомобільних доріг, спорудили 20 злітно-посадкових майданчиків, понад 20 мостів, 15 спостережних вишок. 65 000 воїнів із стрілецьких, кавалерійських, артилерійських, повітрянодесантних, бронетанкових та авіаційних частин, а також 3 тисячі бойових машин (понад 1 тис. танків, 300 гармат, 600 літаків) вийшли на маневри.

12-17 вересня 1935 р. на маневрах Київського особливого військового округу в районі Бердичева, Сквири і Броварів було десантовано парашутним способом повітрянодесантний полк в кількості 1188 чоловік. Тривалість

викидання десанту склала 1 годину 50 хвилин. На “захоплену” десантниками злітно-посадкову смугу розпочався посадковий десант: сюди негайно приземлилося кілька груп літаків, що доставили 2500 десантників з артилерією, легкими танками та іншою бойовою технікою, автомобілями із складу 43-го і 90-го стрілецьких полків 59-ої стрілецької дивізії [135].

Наркомат оборони запросив на ключовий момент маневрів – висадження десанту – військових представників Англії, Франції, Чехословаччини, Італії, Польщі, Німеччини та інших держав, з якими Радянський Союз не був зв'язаний дипломатичними угодами про обмін спостерігачами на військових навчаннях. Французький генерал Луазо після навчань заявив: “Парашутний десант великої військової частини, який я побачив під Києвом, вважаю фактом, що не має прецеденту в світі”. Полковник чехословацької армії Дасніх свідчив: “Авіадесант – це новий вид військ, створений більшовиками”. Підтримав його американський генерал Ріджуей: “Батьківщиною повітрянодесантних військ є Радянський Союз” [135]. Присутній на цих маневрах англійський генерал Арчібальд Уейвелл відверто заявив: “Я ніколи б не повірив в можливість подібної операції, якби не бачив її сам!”. При цьому, посилаючи у військове міністерство своїй звіт, Уейвелл критично поставився до проведення повітрянодесантних операцій, звернувши увагу на те, що розкиданими на великій площі парашутистами неможливо управляти [120, 212].

Восени 1936 року відбулися маневри БВО, масштабність яких не поступалася минулорічним навчанням під Києвом. 22 вересня 1936 року під Мінськом парашутним способом десантувалося 1800 десантників, а посадковим – 5700 солдат з танками та артилерією. Десантники входили до складу 3-ої АДБРОП (496 чоловік), чотирьох позаштатних батальйонів особливого призначення МВО і загону парашутистів Осоавіахіма під командуванням капітана А.А.Белоусова [135]. На цих навчаннях повітрям на

далеку відстань була перевезена 84-а стрілецька дивізія – 5272 людини із озброєнням, броньовиками і легкими танками.

Під час цього десанту вперше десантники були одягнені в плямисте маскувальне обмундирування, а не в сині комбінезони, як це було раніше.

Загалом на навчаннях у Київському (1935 р.) і Білоруському (1936 р.) військових округах десантувалося 11200 бійців [121].

У повоєнний час на навчаннях і маневрах відпрацьовувалося на практиці використання повітряних десантів, різних за складом і за цілями застосування; перевірялися положення щодо організації, підготовки, проведення і забезпечення повітрянодесантних операцій в складних, наближених до воєнних умовах.

У 50-і роки на навчаннях повітрянодесантних частин особлива увага надавалася новим способам оборони в тилу противника, живучості десанту, взаємодії з наступаючими військами при форсуванні водних перешкод, діям десанту в умовах застосування ядерної зброї.

У березні 1958 року з метою опанування стратегічно важливих доріг, що вели углиб території СРСР, підготовлено і висаджено десант зі складу 106-ої гвардійської повітрянодесантної дивізії в Заполяр'ї і проведено спільні його навчання з 122-ою дивізією і авіацією Північного флоту, що справило на північних сусідів значне враження.

З кожним роком збільшувалося кількість навчань із застосуванням повітряних десантів.

Якісно новим ступенем в розвитку тактики повітряних десантів стало навчання „Квартет”, яке пройшло в травні 1963 р. на теренах НДР. В ньому вперше у великих масштабах взяли участь нові військово-транспортні літаки Ан-8 і Ан-12, здійснювалось десантування не лише особового складу, але й важкої техніки. Слід відзначити, що це навчання проводилось в рамках ОВД, і поряд з радянськими десантниками з літаків ВПС СРСР стрибали парашутисти польської 6-ї повітряно-десантної дивізії [43, 37]. За два роки на

тій же території було проведено навчання ПДВ „Жовтнева буря”, в ході якого відпрацьовувалось завдання захоплення крупної „ворожої” авіабази.

Навчання “Дніпро” розпочалися 24 вересня 1967 року і охоплювало територію Білоруського, Київського і Прикарпатського військових округів. Якщо під час попередніх навчань відпрацьовувалися оперативно-тактичні завдання, то на навчаннях “Дніпро” стояли питання стратегічного плану, головний задум яких полягав у проведенні фронтової наступальної операції. Керував навчаннями міністр оборони СРСР маршал А.А.Гречко.

28 вересня 1967 р. у повітря піднялися дві дивізії: 76-гвардійська, 103-а гвардійська. Обидва з'єднання десантувалися зі всією бойовою технікою. На навчаннях було продемонстровано передовий досвід розвитку вітчизняних ПДВ:

- вперше в практиці десантування бойових вантажів і техніки разом з багатокупольними парашутними системам застосовувалися парашутно-реактивні системи: платформи стрімко знижались на одному стабілізуючому куполі, за декілька метрів до землі могутній реактивний струмінь збивав швидкість зниження до мінімальної і вантаж плавно опускався; спрацьовували автовідчеплення куполів, і бойова техніка після декількох нескладних операцій була готова до дій;

- вперше два повнокровні повітрянодесантні з'єднання знаходилися в повітрі на військово-транспортних літаках Ан-12, що довели свою практичність і безвідмовність;

- вперше авіація, що супроводжувала і прикривала таке могутнє угруповання, діяла упродовж усього польоту десанту, знешкоджуючи наземні засоби ППО “противника”, забезпечувала його безпеку під час приземлення.;

- вперше десантники отримали повноцінний набір продуктів: м'ясні консерви, згущене молоко, галети, пакетики з розчинним чаєм, сухий спирт для швидкого приготування їжі.

У березні 1970 р. в Білорусії проводилися великі загальновійськові навчання "Двіна", в якому брала участь 76-а гвардійська повітрянодесантна Чернігівська Червонопрапорна дивізія.

На навчаннях "Двіна", як і на навчаннях "Дніпро" великі річки фігурували як рубежі, на яких закріпилися "противники". Ударний кулак "північних" складала гвардійська Таманська танкова дивізія МВО, яка взаємодіяла з 76-ою гвардійською повітрянодесантною дивізією. Висадження десантників намічалася в тил оборонних позицій "південних". Дві мотострілкові дивізії повинні були зламати оборону і забезпечити наступаючим частинам вихід на оперативний простір.

8 тисяч десантників і 150 одиниці бойової техніки в складних погодних умовах, були доставлені і висаджені в тил "противника" за 22 хвилини на територію з лісами, озерами, болотами. У викиданні 76-ої гвардійської дивізії, окрім "Антеїв", брало участь 280 літаків Ан-12 [43, 38].

На початку червня 1971 р. проводилися навчання "Південь" на території Кримського півострова. Під час навчань десантники повинні були продемонструвати ефективність нової бойової техніки – бойової машини десанту (БМД-1), яку ПДВ освоювали. На навчаннях ПДВ представляла 98-а гвардійська Свірська повітрянодесантна дивізія. У 1969 р дивізія була передислокована з Приамур'я до Молдавії. Завдання полягало у відпрацюванні взаємодії ПДВ з морським десантом.

У кінці 1978 р. планувалося проведення у 1979 році військових навчань на території Прибалтики, яким Генштаб дав назву "Неман". Радянський Союз, демонструючи свою відвертість в питаннях європейської безпеки, запросив на майбутні навчання іноземних спостерігачів і військових аташе Англії, Франції і Норвегії. Варіант навчань було вибрано оборонний, невластивий для дій десантників.

Навчання, які відбулися на території Монгольської Народної Республіки в кінці лютого 1979 року, до цього дня викликають багато питань. Не

з'ясовано ні задум навчань, ні причина поспішності в ухваленні рішення про десантування у повному складі 106-ої гвардійської повітрянодесантної дивізії, яка була піднята по тривозі і через декілька днів взяла участь в навчаннях на території Монголії. Переліт проходив на великій висоті з декількома посадками для дозаправлення літаків. Сконцентрувавши свої сили на забайкальських аеродромах, дивізія в готувалася до висадження. Умови десантування в районі навчань були справді пекельними: гола, кам'яна, як цемент, пустеля, з різницею температури дня і ночі в 20-30 градусів. У день десантування пориви вітру доходили до 40 м/сек. Рішення про викидання десанту викликало великі суперечки серед керівників навчаннями. Розвідувальна рота, яка пішла, як завжди, першою, зазнала втрат: загинули та одержали травми понад десять чоловік. Викидання основних сил десанту відмінили.

У 1970-х рр. стало звичайною практикою: повітряний десант піднімати, наприклад, у Пскові, здійснювати тривалий переліт і десантуватися під Ферганою, Кіровабадом або в Монголії.

У повоєнний період було створено систему вищих військових навчальних і середніх спеціальних закладів, в яких готувалися висококваліфіковані кадри вищого командного, офіцерського і молодшого командного складу.

Питання зміцнення вищої командної ланки ВДВ офіцерами і генералами, які закінчили Загальновійськову академію імені М.І.Фрунзе і Вищу військову академію ім. К.Є.Ворошилова, потребувало свого вирішення. Генеральний штаб систематично проводив командно-штабні ігри. Щорічно слухачі Академії Збройних Сил СРСР на цілий місяць скеровувалися в ЛВО, де брали діяльну участь в розробленні планів великих навчань, в яких призначалися або посередниками, або помічниками командирів корпусів, начальників штабів армій. Однак, академічна наука про застосування повітряних десантів з тридцятих років практично не розвивалася. Офіцери з

Головного управління кадрів Збройних Сил проводили відбір випускників названих академій для служби в ПДВ, адже до десантників того часу пред'являлися такі ж вимоги, як і до льотний-підйомного складу.

У 1967 року було створено спеціалізовану кафедру ПДВ у Загальновійській орденів Леніна і Жовтневої революції, Червонопрапорній, орденів Суворова академії імені М.В.Фрунзе.

При розробленні перспектив подальшого зміцнення і розвитку Збройних Сил країни і, зокрема, повітрянодесантних військ з'ясувалося, що вся система їх підготовки тримається або на бойовому досвіді командирів, або на ентузіазмі. Єдиний військовий навчальний заклад, в якому по-справжньому готували офіцерів-десантників, перебравшись з Куйбишева в підмосковне Нахабіно, в кінці 1943 року припинив своє існування. Курси удосконалення офіцерського складу ПДВ в Рибінську лише частково забезпечували потреби військ в кваліфікованих кадрах. Повітрянодесантне училище в місті Фрунзе (Бішкек), утворене в 1946 році, а потім переведене до Алма-Ати, готувало нижній і середній офіцерський складі.

Офіцерів-десантників готувало Рязанське вище повітрянодесантне командне двічі Червонопрапорне училище ім. генерала армії В.П.Маргелова. Воно успадкувало і продовжило бойові традиції попередніх військових закладів: 1-х Рязанських радянських піхотних курсів командного складу робітничо-селянської Червоної Армії, Рязанської піхотної школи, Рязанського піхотного, Куйбишевського і Алма-Атинського військово-парашутних училищ. 29 серпня 1998 року у зв'язку з реорганізацією військових закладів Ухвалою Уряду Російської Федерації училище перейменовується в Рязанський інститут повітрянодесантних військ [55].

Офіцерів різних військових спеціальностей для ПДВ готували: в Рязані два вищі військові училища – автомобільне і зв'язку; в Коломні і Ленінграді – десантники-артилеристи; в Костромі і Тамбові – хіміки; в Ленінграді і Смоленську – офіцери комплексів ППО; в Тюмені – офіцери інженерних

підрозділів; військові кафедри медичних інститутів в Томську і Саратові – лікарів; Вольське училище та Академія тилу і транспорту в Ленінграді – офіцерів тилу.

У липні-жовтні 1960 р. в м. Острів Псковської області відповідно до директиви Головнокомандувача Сухопутними військами була сформована 44-а навчальна повітрянодесантна дивізія, яка виконувала функції Навчального центру ПДВ. Готувала сержантів і молодших фахівців для частин і підрозділів повітрянодесантних військ.

У травні 1972 року було створено навчальну базу ПДВ – Школу прапорщиків на базі 226-го навчального парашутно-десантного батальйону 44-ої навчальної дивізії в м. Гайжюнай (Прибалтика). 7-а гвардійська Каунаська дивізія стала базовою для проведення зборів керівного складу ПДВ і для створення зразкової матеріально-технічної бази, щоб запровадити таку ж і в інших з'єднаннях.

Однак, бажання перевершити повітрянодесантні війська країн вірогідного противника не збігалось з можливостями держави. Усі кроки в галузі застосування ПДВ Радянської армії по суті мали характер відповіді, про що свідчили як командно-штабні, так і практичні навчання. Перепідпорядкування ВТА безпосередньо ВПС означало, що командувач ПДВ винен був будь-яку свою дію з організації десантування частин та проведення стрибків погоджувати з командуванням ВПС, яке не вважало таку роботу основною. Без літаків Ан-2 вся повітрянодесантна підготовка в дивізіях зводилася до проведення стрибків з аеростата. Згодом все ж вдалося повернути до складу ПДВ сім ескадрилій літаків Ан-2. Ґрунтовні корективи доводилося вносити і в плани бойової підготовки – кількість навчань з практичним десантуванням зменшилася в десять разів.

Основні елементи бойової підготовки ПДВ, закладені в 30-х рр., у повоєнний період набули подальшого розвитку. Із розширенням бойових можливостей ПДВ та ВТА суттєво розширився спектр завдань, що

вирішувались під час навчань, був здійснений перехід від тактичного до оперативно-тактичного і навіть стратегічного рівнів. Паралельно була створена система підготовки особового складу – офіцерів, сержантів, рядових – яка відповідала специфічним вимогам ПДВ.

Становлення повітрянодесантних військ, що розпочалося з формування дослідних авіадесантних загонів на початку 30-х рр., до початку Другої світової війни було, в основному, завершене. На той час була усталена організаційна структура ПДВ (корпус-бригада-батальйон), а в ході кількох великомасштабних навчань відпрацьована тактика бойового застосування цих військ. Також була створена система підготовки кадрів для ПДВ. Однак при цьому ще не існувало достатньо потужної і спеціалізованої військово-транспортної авіації, а частини ПДВ відзначались низькою, порівняно із стрілецькими частинам, вогневою потужністю. Все це позначилось на бойовому використанні повітрянодесантних частин, особливо в роки радянсько-німецької війни та локальних конфліктів, що їй передували. Зокрема, під час конфлікту на р. Халхін-Гол та радянсько-фінської війни частини ПДВ діяли, здебільшого, як звичайна піхота. Під час зайняття радянськими військами Прибалтики був здійснений десант посадковим способом, а при вступі Червоної армії в Південну Бессарабію вперше в бойових умовах висаджений великий парашутний десант.

В роки радянсько-німецької війни було здійснено дві великі повітрянодесантні операції – В'яземська (початок 1942 р.) і Дніпровська (вересень-листопад 1943 р.) та кілька дрібніших тактичних парашутних десантів. Сумнівність успіхів цих десантів та великі втрати, понесені при їх проведенні, зумовили відмову від повітрянодесантних операцій на заключному етапі війни. Поряд із тим, в цілій низці великих битв, починаючи від прикордонних боїв літа 1941 р. і закінчуючи наступальними операціями 1944-45 рр. частини і з'єднання ПДВ брали участь як звичайна піхота.

У повоєнний період відбувалась подальша розбудова організаційних структур ПДВ, які ще в роки радянсько-німецької війни перейшли до дивізійної схеми організації: дивізія – полк – батальйон. Такою ж в загальних рисах вона лишалась і до розпаду СРСР.

Якісним зрушенням в ПДВ сприяло прийняття на озброєння військово-транспортної авіації в другій половині 50-х – на початку 70-х рр. транспортних літаків великої вантажопідйомності – Ан-8, Ан-12, Ан-22 та Іл-76. Завдяки ним стало можливим перевезення та десантування важкої техніки, що, своєю чергою, створило передумови для насичення дивізій ПДВ бронетехнікою і, як наслідок, - різкого зростання їх тактичної мобільності й вогневої потужності. На озброєння надійшли самохідні установки АСУ-57, АСУ-85, а в 70-х – на початку 80-х рр. – бойові машини десанту БМД-1 та родина спеціалізованих машин на їх базі.

Аналізуючи бойову підготовку та бойове застосування радянських ПДВ, варто, на нашу думку, звернути увагу на таку особливість. Якщо в рамках бойової підготовки ще з 50-х рр. відпрацьовувалась висадка великих парашутних десантів силою до дивізії включно, то в бойових умовах жодного разу ПДВ таким способом не використовувалися. Єдиними способами їх бойового застосування під час конфліктів в Угорщині (1956 р.), Чехословаччині (1868 р.) та Афганістані (1979-1989 рр.) були посадкові десанти і (особливо під час афганської війни) – використання в ролі звичайної мотопіхоти. В останні ж роки існування СРСР дивізії повітрянодесантних військ дедалі ширше відігравали роль своєрідних "сил швидкого реагування", залучаючись до вирішення загалом невластивих для армії завдань в "гарячих точках".

Розділ 3. Організаційні структури, бойова підготовка та бойове застосування повітряно-десантних (аеромобільних) військ України (1991-2008 рр.)

3.1. Особливості розбудови організаційних структур повітряно-десантних (аеромобільних) військ України

Тенденції розвитку воєнно-політичної обстановки у світі та навколо України, а також характер і масштаби потенційних воєнних та інших загроз воєнній безпеці державі визначають основні функції Збройних Сил України: запобігання війні і відбиття збройної агресії [38, 6]. Аеромобільні війська мають величезний воєнний, воєнно-технічний потенціал для реалізації обох функцій Збройних Сил. Функція запобігання війні реалізується за мирного часу, і в цьому аспекті на аеромобільні війська покладається завдання, виконання яких безпосередньо забезпечує безпеку держави (стримування можливої збройної агресії проти України демонструванням воєнних можливостей держави, підтримання достатнього рівня бойової і мобілізаційної готовності військ, підвищення взаємосумісності з військами партнерів для участі в колективній обороні), а також завдання, пов'язані з забезпеченням внеску України в підтримання миру і стабільності (участь у міжнародних миротворчих та антитерористичних операціях, заходах з укріплення довіри і безпеки). Функція відбиття збройної агресії реалізується в особливий період. Здатність аеромобільних та повітрянодесантних військ, що мають високу мобільність, у стислий термін розгортати бойові дії на флангах і в тилу противника, швидко здійснювати маневр, сміливо і раптово завдавати удари по життєво важливим місцям противника, надає їм велику перевагу перед іншими військовими формуваннями.

Положення Воєнної доктрини України та Стратегічного оборонного бюлетеня визначають характерні риси сучасної збройної боротьби:

– поширення застосування новітніх систем озброєння та військової техніки, високоточної зброї, засобів повітряного нападу, розвідки та РЕБ, новітніх інформаційних технологій;

– ураження військ (сил), об'єктів тилу, економіки, комунікацій на всій території протиборчих сторін;

– високоманеврові (мобільні) дії військ (сил) на розрізних напрямках з широким застосуванням сил швидкого реагування, аеромобільних та повітрянодесантних військ, десантів та військ спеціального призначення [30].

Сучасне воєнне мистецтво є наслідком еволюційного, історичного розвитку форм і способів ведення збройної боротьби на усіх етапах існування цивілізації.

На ранніх етапах розвитку воєнного мистецтва оперативна мобільність забезпечувалася пересуванням піхоти у пішому порядку, перевезенням її на гужових возах і вітрильних судах. Найбільшу мобільність на полі бою та за його межами на той час мала кавалерія. Із появою механічних засобів пересування (паровозів, пароплавів, автомобілів, літаків тощо) технічною основою оперативної мобільності стають різні види транспорту. Підвищення оперативної мобільності досягалося також за рахунок зміни структури збройних сил, видів та родів військ, створенням нових військових формувань, які мали вищі маневрові можливості [22, 42]. Крім того, для досягнення високої мобільності в оперативному шикуванні військ створювалися такі нові елементи, як ешелон розвитку прориву, оперативно-маневрові групи, кінно-механізовані групи тощо. Їх основу складали найбільш мобільні формування того часу – кавалерійські і танкові [72, 48].

Для швидкого перенесення зусиль у глибину оборони противника та для допомоги військам, які наступають з фронту, широке застосування отримали повітряні десанти.

Сучасні збройні сили всіх провідних країн світу мають у своєму складі добре оснащені повітрянодесантні та аеромобільні війська. Їх частка у сухопутних військах усіх провідних країн світу постійно зростає. Це зумовлено тим, що від чисельності військових формувань, здатних вести

високомобільні дії, використовуючи повітряний простір, залежить успіх у збройній боротьбі.

Досвід останніх воєнних конфліктів переконливо свідчить, що відсоток мобільних військових формувань, які діяли у складі коаліційних сил, має стійку тенденцію до зростання [93, 457].

На сучасному етапі світового розвитку необхідно визнати, що світ перейшов від біполярної моделі з конфронтацією між двома супердержавами до моделі невизначеної багатополюсності з великою кількістю регіональних держав і конфліктів. Із відходом загрози глобальної війни на другий план стає зрозуміло, що світ вступає в епоху "малих" війн і регіональних конфліктів. У сучасних умовах політичний вплив та воєнно-політичні цілі, як правило, досягається не бойовими, а спеціальними і миротворчими операціями. Це кращий і цивілізований спосіб взаємодії між партнерами і найбільш ефективний спосіб впливу на негативні процеси, які несуть загрозу миру.

Аналіз спрямованості розвитку принципів, форм і способів збройної боротьби на підставі досвіду останніх воєнних конфліктів засвідчив, що застосування збройних сил взагалі і сухопутних військ зокрема, докорінно змінюється. Епоха "класичних" воєн, що велися багатомільйонними арміями, незворотно закінчилася [82, 527]. Приклад Чечні свідчить, що армія Російської Федерації, яка півстоліття готувалася до проведення фронтових наступальних та оборонних операцій, не готова ні психологічно, ні організаційно до участі у спеціальних, миротворчих та антитерористичних операціях [111, 44]. І лише повітрянодесантні війська та війська спеціального призначення, де більшість офіцерського складу мали досвід Афганістану, Баку, Єрвану, Тбілісі, Югославії та інших "гарячих точок", у взаємодії з авіацією та за підтримки ракетних військ та артилерії змогли успішно виконувати завдання [54, 255].

Розпочалася ера "малих війн" з обмеженим застосуванням живої сили, що характеризується незрівнянно високим технологічним рівнем з широким використанням нових засобів збройної боротьби та спеціального забезпечення. Вони засвідчили, що бойові можливості виявляються зовсім іншим чином і це призводить до ситуації, коли виявляється значна перевага "якості" над "кількістю", що в свою чергу змушує провідні держави утримувати не багаточисельні збройні сили, а добре оснащені найсучаснішим озброєнням та бойовою технікою, мобільні, невеликі за кількістю професійні військові формування [54, 288].

Відсутність багаточисельних армій зумовлює відсутність суцільних ліній фронту, зменшення щільності військ в оперативній побудові. Тому здатність аеромобільних та повітрянодесантних військ, що мають високу оперативну мобільність у стислий термін розгортати бойові дії на флангах і в тилу противника, швидко здійснювати маневр, сміливо і раптово завдавати удари по життєво важливих об'єктах противника, надає їм велику перевагу перед іншими військовими формуваннями [78, 59].

Враховуючи усе перелічене та на підставі вимог, яким повинні відповідати сучасні сухопутні війська, мобільні військові формування (аеромобільні, повітрянодесантні, армійська авіація та війська спеціального призначення) еволюційно набувають ознак як одного з основних компонентів Сухопутних військ Збройних Сил України.

Розвиток системи міжнародних відносин на межі ХХ та ХХІ ст. зумовив усвідомлення країнами взаємної відповідальності за підтримання миру і стабільності та переосмисленню напрямів зовнішньої політики у військовій сфері. Характерною рисою таких змін стало розв'язання проблем національної безпеки в кооперації з іншими державами. Участь Збройних Сил України в багатонаціональних операціях сприяє захисту національних інтересів України в різних регіонах світу. Починаючи з 1994 р., вона є активною учасницею міжнародної програми "Партнерство заради миру", а з 1995 р. бере участь у

Процесі Планування та оцінки сил і розглядає його як невід'ємну частину оборонного планування. У рамках цього процесу здійснюється обґрунтування перспектив розвитку Збройних Сил України, зокрема для забезпечення їх участі в багатонаціональних операціях [116, 16].

Національні повітрянодесантні війська перебувають на порозі змін, переосмислення основних засад воєнної безпеки України, військово-технічного переоснащення відповідно до державних програм реформування та розвитку Збройних Сил України, Стратегічного оборонного бюлетеня України на період 2015 року (Білої книги України) [5; 6; 127]. Останній документ отримав схвалення на Стамбульському саміті НАТО (2004 р.) як важливий крок у забезпеченні процесу оборонного аналізу [124, 95].

З огляду на загальносвітові тенденції у військовій сфері останніх десятиліть, об'єктивні умови та потреби щодо розвитку Сил швидкого реагування ПДВ належали до найважливіших компонентів в системі Збройних Сил України. ПДВ склали основу при становленні мобільних сил.

Повітрянодесантні війська України як мобільні військові формування швидко адаптувалися до військових структур НАТО, зокрема до сил швидкого реагування НАТО, які сформувалися як багатонаціональні сили, до складу яких входять сухопутні, військово-повітряні, військово-морські сили і сили спеціального призначення [124, 59].

Згідно з результатами оборонного огляду та аналізу спектру ймовірних воєнних загроз визначено належний рівень можливостей України в цій сфері. У державній програмі розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 рр. зазначається, що Збройні Сили України мають бути готові сформувати у термін до 60 діб та підготувати миротворчі контингенти на основі Об'єднаних сил швидкого реагування для участі одночасно у двох-трьох операціях, спільно з коаліційними силами інших держав, протягом шести місяців з наступною ротацією. Для цього передбачено мати до трьох тактичних груп

загальною чисельністю близько 8000 осіб і майже 400 одиниць бойових броньованих машин [5].

Корпус швидкого реагування зі складу ОСШР формувався у складі: повітрянодесантної бригади, трьох аеромобільних бригад, до штату яких входить по полку армійської авіації, механізованої бригади, артилерійської бригади та бригади ППО, бригади армійської авіації, частин та підрозділів забезпечення [30].

Аеромобільні війська – високомобільний рід Сухопутних військ, до складу якого входять аеромобільні і повітрянодесантні підрозділи, частини і з'єднання. Аеромобільні війська ЗС України створені після проголошення незалежності [України](#) на базі [повітряно-десантних військ Радянського Союзу](#), які дислокувалися на її території [146]. [З'єднання](#) та частини входили у склад [Збройних Сил України](#) поступово в період з зими [1992](#) року до початку літа 1993 року [153].

Станом на [1 червня 1993](#) року аеромобільні війська мали в своєму складі:

– 98-а аеромобільна дивізія (з осені 1993 року - [1-а аеромобільна дивізія](#)), сформована на базі дислокованих на території України частин колишньої 98-ї повітряно-десантної дивізії. До її складу увійшли [25-та повітряно-десантна бригада](#), 45-та аеромобільна бригада, 91-й артилерійський [полк](#), 28-й навчальний [батальйон](#), частини та підрозділи забезпечення; [пункт постійної дислокації](#) - м. [Болград](#) та смт. [Веселий Кут Арцизького р-ну Одеської області](#);

– 23-ша окрема десантно-штурмова бригада, потім 23-тя окрема аеромобільна бригада. З [1 липня 1995](#) року передана до складу Прикордонних військ України та отримала назву 23-й окремий аеромобільний прикордонний загін спеціального призначення; [пункт постійної дислокації](#) - м. [Кременчук Полтавській області](#);

– 224-й навчальний центр [повітряно-десантних військ](#), з вересня 1993 р. 39-тя окрема аеромобільна бригада (пізніше переформована в 80-й окремий аеромобільний полк); пункт постійної дислокації – м. [Хирів](#), [Львівська область](#), з 2003 р. – м. [Львів](#).

– 40-а окрема десантно-штурмова бригада, потім 40-а окрема аеромобільна бригада, пізніше переформована в 79-й окремий аеромобільний полк, з [2007](#) р.– 79-а окрема аеромобільна бригада; пункт постійної дислокації - м. [Миколаїв](#);

– 95-тя окрема аеромобільна бригада (з осені [1993](#) до літа [1995](#) р. – 95-й навчальний центр аеромобільних військ); сформована на базі частин 8-й танкової армії; пункт постійної дислокації - м. [Житомир](#).

Упродовж наступних років організаційна структура аеромобільних військ зазнавала змін. Зокрема, було розформовано штаб 1-ї аеромобільної дивізії та низка частин, що входили до її складу. У підсумку, у складі аеромобільних військ Сухопутних військ Збройних Сил України станом на [1 січня 2008](#) року залишились:

– [25-тя окрема повітряно-десантна бригада](#) (місце дислокації: [сmt. Гвардійське, Дніпропетровська область](#));

– [79-та окрема аеромобільна бригада](#) (місце дислокації: м. [Миколаїв](#));

– [95-та окрема аеромобільна бригада](#) (місце дислокації: м. [Житомир](#));

– [80-й окремий аеромобільний полк](#) (місце дислокації: м. [Львів](#));

– 28-й окремий навчальний батальйон аеромобільних військ (місце дислокації: сmt. [Десна](#)) [155].

Особовий склад аеромобільних військ загалом налічує 8700 чоловік.

За відносно нетривалий період від проголошення незалежності України більшість частин аеромобільних військ пройшла складний шлях реорганізацій у пошуку оптимальної структури. Одночасно їх особовий склад залучався до численних національних і міжнародних навчань та миротворчих операцій, набуваючи цінний досвід. Як приклад можна навести 95-ту аеромобільну

бригаду. На підставі Директиви Генерального штабу [Збройних Сил України](#) № 155/1/0605 від 12.12.1992 року почалося формування 95-го Навчального центру підготовки молодших спеціалістів Аеромобільних військ в м. [Суми](#) на базі Сумського вищого командного артилерійського училища. Згідно з наказом [Міністра оборони України](#) № 010 від 1.02.1993 року було прийнято рішення про переміщення Навчального центру в м.Житомир. На час формування навчальний центр включав: два окремих аеромобільно-десантні батальйони, один парашутно-десантний батальйон, один аеромобільний батальйон, артилерійський дивізіон, зенітний дивізіон, навчальний батальйон, батальйон забезпечення і спеціальні підрозділи, загальною кількістю 4500 чол. Навчальний центр комплектувався з [офіцерів-десантників](#), які після проголошення незалежності України повернулися до рідної землі, а також із найкращих військовослужбовців інших [родів військ](#), які висловили бажання служити в елітних військах Збройних сил та були придатні за станом здоров'я.

Формування перших підрозділів закінчилося в липні 1993 року. З того часу з'єднання розпочало навчання військовослужбовців за планом бойової підготовки аеромобільних військ. 2 листопада 1993 року здійснено перший парашутний стрибок на Житомирському загальновійськовому полігоні. З того дня військовослужбовцями [з'єднання](#) здійснено понад 90 000 стрибків із [парашутом](#).

5 жовтня 1994 року 95-му Навчальному центру аеромобільних військ одному з перших у Збройних Силах України було вручено [Бойовий Прапор](#).

У 1995-1996 роках у зв'язку з реалізацією нових концепцій оборонної Військової Доктрини України і прийняття Державної програми реформування Збройних Сил України до 2011 року 95-й Навчальний центр реорганізований в 95-ту окрему аеромобільну бригаду Сухопутних військ України.

У жовтні 2000 р. згідно з державною програмою розвитку ЗС України 95-та окрема аеромобільна бригада ввійшла до складу 8 армійського корпусу.

Таким чином, упродовж 90-х рр. ХХ ст. було сформоване високомобільне загальновійськове тактичне з'єднання аеромобільних військ, призначене для широкого охоплення противника з повітря, швидкого використання результатів вогневого ураження і виконання завдань, які неможливо ефективно вирішити в його тилу іншими силами і засобами.

Свідченням високого рівня підготовки 95-ї окремої аеромобільної бригади є те, що вона входить до складу Об'єднаних сил швидкого реагування і активно залучається до міжнародного співробітництва у військовій галузі. Зокрема, ще з 1994 р. 95-й Навчальний центр набув особливого статусу у [Сухопутних військах Збройних Сил України](#) у зв'язку з його застосуванням в рамках програми “Партнерство заради миру”. Підрозділи бригади першими в історії Збройних Сил України почали брати участь у міжнародних миротворчих навчаннях. У жовтні 1994 р. на міжнародних миротворчих навчаннях “Дух співробітництва – 1994” у Голландії, які проводилися за програмою “Партнерство заради миру”, підрозділ саме 95-го Навчального центру першим в історії Збройних Сил України засвідчив прагнення нашої держави до мирної співпраці в ім'я миру.

Виконуючи партнерські зобов'язання щодо підготовки до участі в операціях з підтримання миру підрозділи центру брали участь у міжнародних навчаннях: 1995 р. – українсько-американські навчання “Щит Миру-95”; 1996р. – [Чехія](#) (Кооператив Бест Ефорт-1996); 1997 р. – [Латвія](#) (Кооператив Бест Ефорт-1997); 1998 р. – [Македонія](#) (Кооператив Бест Ефорт-1998); 1999 р. – [Канада](#) (Кооператив Бест Ефорт-1999); 2000 р. – [Румунія](#) (Кооператив Бест Ефорт-2000); 2001 р. – [Австрія](#) (Кооператив Бест Ефорт-2001); 2001 р. – Велика Британія (Козацький степ-2001); 2002 р. – Польща, польсько-українсько-британські навчання “Козацький степ-2002”; 2002 р. – Польща (Стронг Резолв-2002); 2005 р. – Україна (Щит миру – штабні навчання); 2005 р. – Україна (Вікінг – штабні навчання); 2006 р. – Україна (Стрімкий тризуб-

2006); 2006 р. – Україна (Козацький степ-2006); 2006 – Литва (Кленова арка-2006).

Важливим елементом євроатлантичної інтеграції є започаткований в 1994 році на Брюссельському самміті “Процес планування та оцінки сил” (ППОС). Від України для участі у цьому процесі виділений підрозділ 95-го Навчального центру – 13-й окремий аеромобільно-десантний батальйон, який у повному складі входить до Спільного фонду оперативних сил та можливостей концепції оперативних можливостей (КОМ) в рамках ППОС. Згідно з планом досягнення цілей партнерства силами та засобами Сухопутних військ України, виділеними для участі у III етапі процесу планування та оцінки сил, для 13-го окремого [аеромобільно-десантного батальйону](#) визначено пріоритетні цілі: мовна підготовка, підготовка до участі з підтримання миру, вивчення штабних процедур [НАТО](#), досягнення необхідного рівня взаємосумісності у пануванні, організації та проведенні тилового забезпечення. Для реалізації цілей ППОС було реалізовано низку заходів, в результат чого 13-й окремий аеромобільний батальйон досяг офіційного статусу резерву миротворчих сил швидкого реагування ООН. Програма підготовки особового складу цього підрозділу включає не лише загальновійськові та специфічні десантні дисципліни, але й елементи навчальних завдань аналогічних підрозділів армій країн-учасниць НАТО [130].

13-й окремий аеромобільний батальйон як підрозділ Сил швидкого реагування України бере участь в усіх чотирьох військових програмах, які реалізуються в рамках НАТО. Україна – активна учасниця врегулювання збройних, міжетнічних конфліктів в Косовому, Іраку, Афганістані та антитерористичної програми “Активні зусилля”. У межах українсько-польського батальйону український контингент входив до складу Багатонаціональної бригади КФОР “Північний Схід”. Україна мала другий за чисельністю контингент в очолюваній Польщею багатонаціональній дивізії в

Іраку, де чисельність її військ на театрі сягала 1600 чоловік. Україна надавала підтримку Міжнародним силам сприяння безпеці в Афганістані. Лідери НАТО дали схвальну оцінку участі України у міжнародних операціях з підтримання миру, зокрема в складі сил під проводом НАТО у Косовому [124, 130-132].

Понад 500 військовослужбовців 95-ї окремої аеромобільної бригади взяли участь у миротворчих операціях. Виконуючи програму “Партнерство заради миру”, підрозділи бригади брали участь у виконанні миротворчих місій у республіках колишньої Югославії – у складі українського миротворчого контингенту. З грудня 2002 р. до серпня 2003 р. 92-та окрема аеромобільно-десантна рота і 11-й окремий інженерний взвод, які були сформовані на базі бригади, входили до складу Бельгійсько-Люксембургсько-Румунсько-Українського батальйону сил КФОР у Косові (французький сектор). Із серпня 2003 року особовий склад частини брав участь в складі стабілізаційних сил миротворчого контингенту з підтримання миру в Республіці [Ірак](#).

95 оаебр (22 офіцери) брала участь у складі штабу об'єднаного українсько-угорського батальйону на широкомасштабних миротворчих навчаннях «Коопертив ЕДВЕЙНЧ ЕКСЧЕЙНДЖ-2002», що проводилися в листопаді 2002 р. на Яворівському полігоні під Львовом. У навчаннях брали участь представники 25 країн.

Виконуючи програму військової співпраці “Співробітництво з питань миротворчої діяльності”, Державної програми реформування і розбудови Збройних Сил України на базі 13-го окремого аеромобільно-десантного батальйону 95 оаебр з 20 травня до 21 червня 2002 р. проводилися перші в Україні курси офіцерів взводної та ротної ланки з питань участі в миротворчих операціях, на яких викладачами були офіцери та сержанти Збройних сил Великої Британії з Британської групи військових радників та інструкторів у Центральній та Східній Європі. Загалом в бригаді було проведено 4 курсів. Курс підготовки інструкторів у 13-му оаебр пройшли 49 військовослужбовців.

10 офіцерів 95-ї оаебр пройшли підготовку як інструктори і командири миротворчих підрозділів взводної і ротної ланки на спеціальних міжнародних курсах в Чехії (м.Вишків).

Виконуючи План досягнення цілей партнерства офіцери управління бригади відвідують курси з підготовки офіцерів багатонаціональних штабів (Канада, Туреччина, Греція, Голландія, Німеччина та інші країни).

У рамках Програми «Україна-НАТО» реалізовувалося розширення двосторонньої співпраці між країнами-членами НАТО і країнами-партнерами. З цією метою бригаду відвідували іноземні делегації: оборонного коледжу Нідерландів (травень 1995 р.), Європейського центру з питань безпеки (лютий 1996 р.), [101-ї повітряно-штурмової дивізії армії США](#) (жовтень 1996 р.), медичних працівників 10-ї бригади сил спеціального призначення [армії США](#) (жовтень 1997 р.), королівських сил спеціального призначення Йорданії (грудень 1997 р.), військовослужбовців 4-ї аеромобільної дивізії Міністерства оборони Франції (квітень 1998 р.), генеральної інспекції при Міністерстві оборони Польщі (вересень 2000 р.), Британської групи військових радників та інструкторів (березень 2000 р.), спільна українсько-американська група щодо плану практичного проведення аналізу об'єднаних сил швидкого реагування (квітень 2002 р.), представники Збройних Сил Чеської республіки (квітень 2002 р.), представники Збройних Сил Бельгії та військовий аташе посольства Фінляндії в Україні (листопад 2002 р.), а також робили візити послы та військові аташе, акредитовані в Україні.

Кращі підрозділи 95-ї оаебр неодноразово представляли аеромобільні війська в святкових [парадах](#) із нагоди річниць Незалежності України у м. Києві, 50-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників.

Не менш насиченою подіями є історія 25-ї повітрянодесантної бригади. Відповідно до наказу МО України від [5 травня 1993](#) р. в місті [Болград Одеської області](#) на базі 98 гвардійської [повітрянодесантної дивізії](#) почато формування [1-ї аеромобільної дивізії Збройних Сил України](#). На базі 217-го

гвардійського парашутно-десантного полку зі складу 98-ї пдд формується 25-та повітрянодесантна бригада [152].

5 червня 1993 року особовий склад 25-ї повітрянодесантної бригади у складі 1 аеромобільної дивізії прийняв присягу на вірність народу України, а 1 грудня 1993 року формування 25-ї повітрянодесантної бригади було завершено.

Із травня до липня 2002 р. 25-та повітрянодесантна бригада 1-ї аеромобільної дивізії була передислокована в сmt. Гвардійське Новомосковського району Дніпропетровської області.

16 липня 2002 р. 25-й повітрянодесантній бригаді вручено Бойовий Прапор.

8 листопада 2002 року наказом Міністра оборони України 25-та окрема повітрянодесантна бригада виведена зі складу 1 аеромобільної дивізії та передана до складу 6-го гвардійського армійського корпусу. Бригада отримала назву – 25-та окрема Дніпропетровська повітряно-десантна бригада.

З часу формування 25-та опдбр брала участь в численних навчаннях, зокрема і в міжнародних:

– 1994 р. - тактичні навчання рот з практичним десантуванням п'яти БМД-1 і 360 чоловік десанту;

– 1995 р. - десантування парашутно-десантної роти з трьома БМД під час проведення батальйонних тактичних навчань;

– у червні 1997 р. десантування 7-ї парашутно-десантної роти 3-го парашутно-десантного батальйону з трьома БМД-1;

– вересень 1997 р. участь в міжнародних навчаннях "Козацький степ-97", під час яких було проведено практичне десантування дванадцяти БМД з літаків Іл-76;

– травень 1998 р. – участь в міжнародних навчаннях "Козацький степ-98";

– жовтень [1999](#) р. – участь в навчаннях "Південний редут", під час яких десантувалося 460 військовослужбовців і шість БМД;

– червень 2000 р. – 8 військовослужбовців бригади пройшли підготовку на базі [82-ї повітряно-десантної дивізії армії США](#);

– липень [2000](#) р. – спільне навчання 3-го парашутно-десантного батальйону з військовослужбовцями 82-ї повітряно-десантної дивізії [США](#) на Рівненському полігоні, а також десантування дев'яти БМД;

– липень [2002](#) р. – десантування 3-го парашутно-десантного батальйону бригади під час проведення батальйонного тактичного навчання з трьома [БМД-1](#) з аеродрому [Болград](#), Одеської області на незнайомий і непідготовлений майданчик приземлення поблизу смт. [Гвардійське](#), [Дніпропетровської області](#);

– серпень 2002 р. – участь в міжнародних навчаннях "ФОРПОСТ - 2002", під час яких проводилося десантування парашутним і посадочними способами;

– вересень [2006](#) р. – навчання «Чисте небо-2006», десантування особового складу бригади на полігони [Криму](#), [Миколаївської області](#).

– липень [2007](#) р. – участь в широкомасштабних навчаннях «Артерія-2007», практичне десантування особового складу й техніки на Рівненському полігоні.

Завдяки реалізації цих заходів бойової підготовки вдалось в умовах обмеженості ресурсного забезпечення зберегти досить високий рівень підготовки особового складу бригади на освоїти низку процедур співпраці в рамках коаліційних сил.

У структурному відношенні до складу 25-ї опдбр входять: штаб та управління бригади, 1-й, 2-й, 3-й парашутно-десантний батальйон, взвод снайперів; бригадна артилерійська група; зенітно-ракетний артилерійський дивізіон, польовий вузол зв'язку; розвідувально-десантна рота; інженерно-

саперна рота; рота РХБ захисту; ремонтна рота; рота десантного забезпечення; рота матеріального забезпечення; медична рота; полігон [154].

79-й окремий аеромобільний полк утворено внаслідок реформування 40-ї окремої десантно-штурмової бригади Одеського військового округу. Основою бригади були офіцери, прапорщики, сержанти та солдати різних з'єднань та частин повітрянодесантних військ. На початок 1990-х рр. 40-ва окрема десантно-штурмова бригада складалася з 3-х повітрянодесантних батальйонів та десантно-штурмового батальйону, артилерійського дивізіону та спецпідрозділів. У 1990 р. бригада була підпорядкована Командувачу ПДВ та із її штату був виведений десантно-штурмовий батальйон. У 1992 р., коли тривав процес розподілу Збройних Сил СРСР та розбудови власних Збройних Сил України, 40-ва окрема десантно-штурмова бригада була переформована у 40-ву окрему аеромобільну бригаду та перепідпорядкована Командувачу Одеського військового округу. На цей час організаційно бригада складалась з 2-х важких та 1-го легкого повітрянодесантних батальйонів, підрозділів забезпечення.

У 1996 р., директивою Начальника Генерального Штабу Збройних Сил України, бригада була переведена на новий штат: 324-й, 325-й, 326-й окремі аеромобільні батальйони та підрозділи забезпечення. Невдовзі 326-й батальйон був розформований, а у 1997 р. бригаді підпорядкували 28-й окремий навчальний аеромобільний батальйон.

У 1999 р. згідно з директивою Генерального Штабу Збройних Сил України від 13.01.1999 р. 40-ва окрема аеромобільна бригада закінчила своє існування та була перейменована у 79-й окремий аеромобільний полк.

79-й окремий аеромобільний полк входить до складу ОСШР. Полк у складі підрозділів у миротворчих операціях участі не брав, але з 1993 р. військовослужбовці полку беруть участь в реалізації програми «Партнерство заради миру»: вперше частина особового складу була відряджена для виконання миротворчої місії ООН в Югославії.

У 2000 р. на базі 28-го навчального аеромобільного батальйону було здійснено підготовку військовослужбовців, які входили до складу миротворчого контингенту місії ООН у Сьєра-Леоне.

У 2003-2005 рр. військовослужбовці полку брали участь у складі багатонаціонального миротворчого контингенту в Іраку.

У 1997 р. 40-ва оаебр брала участь у спільних українсько-польсько-британських навчаннях “Козацький степ-97“, що проводилися у межах програми “Партнерство заради миру”. Під час навчань вперше у Збройних Силах України було проведено масове десантування особового складу та техніки.

У червні 1998 р. бригада брала участь в українсько-молдавських навчаннях, а також у багатонаціональних навчаннях “СІ БРІЗ-98“, “Скіфія-2002“ спільно з італійськими військовослужбовцями, “Форпост-2003“, “Козацький степ-2003“, “Козацький степ-2004“ – з військовослужбовцями Польщі та Великої Британії, 2005 – з польськими військовослужбовцями. Також брали участь у навчаннях “Тайфун-2005“ з представниками силових структур України. У 2005 році брали участь у навчаннях “Реакція-2005“, у 2006 р. “Чисте небо“.

Із 2004 р. військовослужбовці 79-го оаебр бере участь у складі 56 вертолітного загону Збройних сил України у забезпеченні повітряного супроводу переміщення військ миротворчого контингенту ООН, перевезенні вантажів, медичному та гуманітарному забезпеченні. Зараз 79-й оаебр розгорнутий у 79-ту окрему аеромобільну бригаду з підпорядкуванням ній 11-го полку армійської авіації (транспортні вертольоти Ми-8 та бойові Ми-24). Подібна реорганізація, апробована в арміях провідних країн світу (США, Франція), покликана посилити бойовий та підвищити мобільність аеромобільних військ, спростити координацію дій між повітряним та наземним компонентами.

80-й окремий аеромобільний полк був сформований в 1979 р. як 39-та окрема десантно-штурмова бригада з місцем дислокації м. Хирів Львівської області. В 1990 р. бригаду переформували в 224-й навчальний центр, а в 1993р., вже в складі Збройних сил України – в 39-ту окрему аеромобільну бригаду (з 1997р. – 6-та оаембр). Згодом, в процесі скорочення Збройних сил, бригаду реорганізували у 80-й окремий аеромобільний полк двобатальйонного складу та передислокували до Львова [155].

Розбудова Сил швидкого реагування України відбувалася на базі сучасних українських аеромобільних військ. Сили швидкого реагування формувалися як поєднання повітрянодесантних військ, повітряно-штурмових з'єднань, аеромобільних з'єднань. До складу СШР від аеромобільних військ входять аеромобільні та повітрянодесантні з'єднання та частини: один окремий аеромобільний полк, дві окремі аеромобільні бригади, одна окрема повітрянодесантна бригада, а в їх складі: 3 повітрянодесантних та 8 аеромобільних батальйонів. Вони розподіляються за функціональним призначенням на десантно-штурмовий та повітрянодесантний компоненти. Десантно-штурмовий компонент – засіб оперативного командування – забезпечує 80-й окремий аеромобільний полк, 95-та та 79-та окремі аеромобільні бригади. Цей компонент призначений до застосування у формі десантно-штурмових дій для виконання оперативно-тактичних і тактичних завдань. Повітрянодесантний компонент – засіб Верховного головнокомандувача – забезпечує 25-та окрема повітрянодесантна бригада, призначенням якої є виконання оперативних і оперативно-тактичних завдань. Застосування десантно-штурмових і повітрянодесантних компонентів включає:

- завдання вогневих ударів по угрупованнях військ, засобах ППО та інших об'єктах противника у смузі прольоту авіації, в районі десантування та прилеглих до нього районах;

- одночасне або послідовне десантування;

- бойові дії десанту в тилу противника;
- бойові дії авіації, ракетних військ для підтримки десанту;
- бойові дії ППО для прикриття військово-транспортної авіації, авіації армії та десантів;
- перекидання військ та бойової техніки з метою посилення десантів та надання їм матеріальних засобів [156].

До основних завдань аеромобільних військ в ОСШР належать:

1. У мирний час:

1.1. Участь у боротьбі з тероризмом та забезпечення захисту від терористичних посягань військових об'єктів, участь у проведенні антитерористичних операцій на військових об'єктах та в разі виникнення терористичних загроз із-за меж України.

1.2. Проведення спеціальних операцій з евакуації громадян України із зон збройних конфліктів.

1.3. Участь у здійсненні заходів правового режиму надзвичайного стану.

1.4. Виконання бойових та миротворчих завдань в інших державах.

1.5. Участь у міжнародних миротворчих операціях.

2. Для ліквідації (локалізації, нейтралізації) збройного конфлікту:

2.1. Участь у виконанні завдань територіальної оборони України (посилення охорони державного кордону; повітряне патрулювання визначених рубежів державного кордону; виявлення та знищення диверсійно-розвідувальних груп у прикордонних районах; проведення демонстративних дій у прикордонних районах; забезпечення оперативного розгортання ОСШР, боротьба з диверсійно-розвідувальними та озброєними групами, засланими іншою державою; надання допомоги місцевим органам виконавчої влади в організації та здійсненні евакуаційних заходів, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах).

2.2. Участь у недопущенні діяльності підрозділів Збройних Сил інших держав на території України, яка не передбачена міжнародними договорами

(посилення охорони державного кордону; повітряне патрулювання визначених рубежів державного кордону; проведення демонстративних дій у прикордонних районах; забезпечення оперативного розгортання ОСШР; боротьба з диверсійно-розвідувальними та озброєними групами, засланими іншою державою; надання допомоги місцевим органам виконавчої влади в організації та здійсненні евакуаційних заходів, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах).

2.3. Недопущення ведення воєнних (бойових) дій об'єднаннями, з'єднаннями і військовими частинами ЗС іншої держави на території України (посилення охорони державного кордону; повітряне патрулювання визначених рубежів державного кордону; виявлення та знищення диверсійно-розвідувальних груп у прикордонних районах; проведення демонстративних дій у прикордонних районах; забезпечення оперативного розгортання ОСШР; боротьба з диверсійно-розвідувальними та озброєними групами, засланими іншою державою; надання допомоги місцевим органам виконавчої влади в організації та здійсненні евакуаційних заходів, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах).

2.4. Участь у виконанні заходів правового режиму воєнного стану, боротьбі з тероризмом (несення служби на блок-постах, ведення повітряного патрулювання місцевості; пошук, виявлення, блокування і знищення незаконних збройних формувань та терористичних груп; посилення охорони державного кордону; повітряне патрулювання визначених рубежів державного кордону; проведення демонстративних дій у прикордонних районах; забезпечення оперативного розгортання ОСШР; боротьба з диверсійно-розвідувальними та озброєними групами, засланими іншою державою; допомога місцевим органам виконавчої влади в організації та здійсненні евакуаційних заходів, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах).

3. Під час збройної агресії проти України для її відсічі:

3.1. Прикриття державного кордону (повітряне патрулювання визначених рубежів державного кордону; створення тимчасових районів оборони на можливих напрямках наступу противника; створення резервних складів НЗ).

3.2. Прикриття оперативного розгортання основних сил оборони (ведення бойових дій у смузі забезпечення та важкодоступних районах місцевості; прикриття флангів угруповань, що розгортаються; захоплення та знищення мостів, переправ на водних перешкодах, проведення диверсій на шляхах висунання противника в інтересах оперативного угруповання, що розгортається).

3.3. Участь у відсічі вторгнення або нападу ЗС іншої держави або групи держав з повітря, суші і моря, розгром угруповань та військ(сил) та звільнення території держави (ведення бойових дій у смузі забезпечення та важкодоступних районах місцевості; прикриття операційних напрямків, які не обороняються військами, швидке посилення угруповань військ, що діють окремо; стримування просування угруповань військ противника, що прорвалися; закриття проломів в оперативному шикуванні наших військ; захоплення та знищення мостів, переправ на водних перешкодах, проведення диверсій на шляхах висунення противника; порушення управління військами та роботи тилу; швидке використання результатів вогневого ураження та завершення знищення важливих об'єктів тилу; тимчасова ізоляція району бойових дій від підходу резервів противника; прикриття флангу контрударного угруповання; зрив підготовки до застосування повітряних десантів противника; блокування та знищення (участь у знищенні) повітряних десантів та диверсійно-розвідувальних груп противника; участь у деблокуванні оточеного угруповання своїх військ у тилу противника) [158].

Завдання аеромобільних частин, з'єднань у контрнаступальній операції:

– зрив планомірного постачання та заборона своєчасного маневру резервів противника у смузі наступу наших військ;

- заборона організованого відходу військ противника з фронту, їх оточення і знищення;

- захоплення та знищення важливих воєнних об'єктів в тилу противника;

- захоплення та утримання до підходу своїх військ важливих районів та рубежів, переправ, мостів, плацдармів на водних перешкодах, придатних для форсування, гірських проходів, перевалів, вузлів комунікацій;

- порушення стійкості управління військами і зброєю та роботи оперативного тилу.

Завдання аеромобільних частин, з'єднань у оборонній операції:

- ведення бойових дій у смузі забезпечення та важкодоступних районах місцевості;

- прикриття операційних напрямків, які не обороняються військами, або швидке посилення угруповань військ, що діють окремо;

- стримування просувань угруповань військ противника, що прорвалися; закриття проломів в оперативному шикунанні наших військ;

- захоплення та знищення мостів, переправ на водних перешкодах, проведення диверсій на шляхах висунання противника;

- порушення управління військами та роботи тилу;

- швидке використання результатів вогневого ураження та завершення знищення важливих об'єктів тилу;

- тимчасова ізоляція району бойових дій від підходу резервів противника;

- прикриття флангу контрударного угруповання;

- зрив підготовки до десантування повітряних десантів противника;

- блокування та знищення (участь у знищенні) повітряних десантів та диверсійно-розвідувальних груп противника [157].

3.2. Стратегія і тактика повітрянодесантних (аеромобільних) військ України

Характер стратегії і тактики збройних сил в будь-яку епоху завжди залежить від засобів ведення війни, що є в даний період часу. Особливо важливими засобами є озброєння, транспортні засоби і спорядження. Оскільки ці засоби удосконалюються і змінюються, виникає необхідність в зміні стратегії і тактики. Тому при ретельному і всесторонньому вивченні тенденцій в розвитку засобів ведення війни можна визначити, якими будуть ці нові методи. Розмах і темпи сучасної війни залежать від розвитку озброєння, транспортних засобів і спорядження.

Досвід Другої світової війни та вирішення локальних військових конфліктів дозволяє пов'язувати майбутнє збройних сил з авіацією. Особовий склад і все необхідне для ведення бою мають бути пристосовані для перекидання повітрям. Тільки за допомогою авіації стане можливим вести війну відповідно до принципів раптовості, масування та економії засобів. Тільки максимальне використання величезних можливостей авіації дозволить повністю поєднувати принцип розсосередження військ в обороні з принципом швидкого масажування їх для нанесення контрударів по супротивнику. Це якраз ті якості, якими повинні володіти сучасна армія та армія майбутнього. Ці положення залишаться правильними навіть в тому випадку, якщо атомна енергія не буде використана у війні.

Тактична обстановка, що створюється при проведенні повітряно-десантних і протидесантних операцій, настільки багатоманітна, що практично неможливо створити якусь особливу організацію з урахуванням усіх випадків бою. Переважно питання розв'язується шляхом безпосереднього застосування сучасної зброї, якою в даний час забезпечені війська. У зв'язку з розширенням масштабів бойових дій збільшуються розміри з'єднань і частин, від структури яких залежить також їх здатність успішно вирішувати тактичні завдання.

Накопичений досвід бойового використання дозволяє виділити такі основні принципи застосування повітрянодесантних (аеромобільних) військ:

- масоване, послідовне, раптове їх застосування за єдиним замислом та планом на напрямку головного удару (зосередження основних зусиль) з рішучими цілями і для виконання важливих завдань, які неможливо виконати іншими силами і засобами;

- надійне вогневе ураження засобів ППО і тактичної авіації противника на смугах та на флангах прольоту Військово-транспортної авіації та авіації армії і його військ в районах десантування та прилеглих до них;

- здійснення десантування (одним вильотом) у стислі терміни;

- постійна авіаційна (вогнева) підтримка та надійне прикриття десантів від ударів авіації противника;

- забезпечення тісної взаємодії десантів між собою та військами, що наступають з фронту, передовими, обхідними, рейдовими загонами;

- всебічне забезпечення десантів та гнучке управління ними під час ведення дій в тилу противника.

Якісні зміни озброєння та бойової техніки аеромобільних військ докорінно змінили сутність та умови ведення бою в тилу противника. Повітрянодесантні (аеромобільні) війська застосовуються: для дій в тилу противника; для ведення дій під час спеціальних, антитерористичних, миротворчих операцій; для виконання завдань, які неможливо вирішити іншими силами та засобами. Вони призначені для охоплення противника з повітря, швидкого використання результатів вогневого ураження.

Для ведення наземних бойових дій завжди будуть необхідні сухопутні війська. Всупереч думці тих, хто стверджує, що перемога може бути досягнута тільки однією авіацією, будь-яке повітряне бомбардування або обстріл керованими снарядами вимагає використання живої сили для закріплення успіху.

Невідомо, наскільки запеклими і тривалими будуть наступні за цим бомбардуванням наземні бої, але необхідність в таких боях завжди залишиться. Вона залишиться не тому, що знайдуть ефективні засоби активної оборони, а тому, що приймуть цілий ряд заходів пасивної оборони. Той, що перш за все обороняється, удається до роззосередження. Багато споруд будуть укриті під землею; під землею знаходитимуться також і війська, готові до проведення раптових атак і контратак.

Особливо вигідними об'єктами для повітряно-десантних військ будуть: стартові майданчики керованих снарядів, запаси стратегічної сировини, що використовується для виробництва атомних бомб і бойових головок керованих снарядів, військові заводи, що виробляють атомні бомби і керовані снаряди, політично чутливі райони, аеродроми, райони зосередження повітряно-десантних військ і тактично важлива місцевість, що сприяє створенню повітряно-десантного плацдарму.

Можна припустити, що, принаймі на початку військових дій, всі ці об'єкти можуть бути атаковані повітряно-десантними військами супротивника. Це значить, що при висадженні повітряного десанту супротивника з метою захоплення об'єктів на нашій території перед нами встануть дві тактичні можливості: або знищити створений супротивником плацдарм за допомогою керованих снарядів, або спробувати захопити його за допомогою наших повітряно-десантних військ. Проте, якщо наші війська будуть сильно розкидані на великій території, як це і повинно бути, то швидко зосередити їх в потрібному місці можна тільки за допомогою авіації.

Основними формами дій повітрянодесантних (аеромобільних) військ є:

1. Повітряні десанти: тактичний повітряний десант (до 30 км, до батальйону, до 1-ї доби); оперативно-тактичний повітряний десант (до 70 км, до бригади, до 3-х діб); оперативний повітряний десант (до 150 км, до 2-х бригад (бригада-полк), до 5-ти діб); оперативно-стратегічний повітряний десант (до 150 км і більше, 3-4 бригади (полки), до 7-ми діб).

2. Десантно-штурмові дії: десантно-ударні дії (координатний об'єкт); десантно-рейдові дії (визначається смуга); диверсійно-пошукові дії (визначається район пошуку).

3. Аеромобільні-штурмові дії: аеромобільно-ударні дії (координатний об'єкт); аеромобільно-патрульні дії (визначається смуга); аеромобільно-пошукові дії (визначається район пошуку).

Успішне проведення великомасштабних повітряно-десантних операцій або ведення боротьби з повітряними десантами вимагає ретельного вивчення всіх чинників, що впливають на проведення і планування таких операцій. У бою супротивників, що володіють рівними засобами, перемогу отримає той, хто розробить кращий план операції. І хоча той, що обороняється, майже не в змозі перешкодити викиданню десанту, він може знищити десант, якщо правильно розташує і використає свої засоби оборони.

Повітряно-десантні операції плануються з урахуванням низки принципів.

Раптовість нападу. Вірогідні райони бойових дій ПДВ зазвичай охоплюють тисячі квадратних кілометрів. Райони викидання повітряних десантів та аеродроми відправлення можуть знаходитися на сотні кілометрів один від одного, та все ж удар може бути завданий через декілька годин і навіть через декілька хвилин. Оскільки раптовість нападу є основою успіху повітряно-десантної і протидесантної операцій, то обидві сторони докладатимуть усі зусилля для досягнення раптовості;

Введення супротивника в оману. Штаб, що планує наступальну операцію, однаково ретельно розробляє як план введення супротивника в оману, так і план нанесення удару по супротивнику і відповідно до цього розміщує авіатранспортні засоби і повітряно-десантні війська. Щоб ввести в оману супротивника, що обороняється, потрібно проводити помилкові дії. Війська, що обороняються, теж мають нагоду приховувати свої істинні наміри. На напрямі наступу вони споруджують протидесантні перешкоди.

Щоб відвести десант від важливих районів, там встановлюють нешкідливі, але грізного вигляду макети. У районах, загалом придатних для висадки десанту, розміщують пасивні засоби оборони, водночас як в інших, в рівній або навіть більшою мірою придатних, при удаваній незахищеності ретельно готуються пастки, для того, щоб заманити повітряно-десантні війська і знищити їх добре замаскованими бойовими засобами. Такі способи боротьби з десантом може застосувати будь-яка сторона, що обороняється.

При плануванні десантування та бойових дій, крім рішення командира, розробляються такі документи: бойовий наказ; план вогневого ураження противника; планова таблиця взаємодії з графіком бойового управління (схема взаємодії); план протиповітряної оборони; бойові розпорядження і плани за видами бойового забезпечення (розвідка, охорона, захист від зброї масового ураження та ВТЗ, РЕБ, тактичне маскування, інженерне, хімічне, топографічне, метеорологічне забезпечення); розпорядження і план зв'язку; розпорядження з прихованого управління військами; розпорядження і план з технічного забезпечення; розпорядження по тилу і план тилового забезпечення; розпорядження і план морально-психологічного забезпечення. Штаб спільно з представниками військово-транспортної авіації та авіації армії розробляє таблицю десантування, старші аеродромних груп розробляють план завантаження озброєння і техніки та посадки особового складу у вертольоти. При підготовці до повторного десантування, крім того, розробляється план відновлення боєздатності.

До основних принципів проведення повітряно-десантних операцій належать:

Роззосередженість. Арміям ніколи більше не доведеться битися при такій концентрації сил і засобів, яка була характерна для другої світової війни. Війська будуть ще більш роззосереджені, що компенсується використанням авіації для стратегічного і тактичного перекидання військ. Повітряно-десантні операції стануть звичним явищем.

Масштабність. У майбутніх війнах повітряно-десантні операції за своїми масштабами перевершать всі ті, що проводилися дотепер. Цілі армії зможуть підійматися в повітря і висаджуватися в глибокому тилу супротивника. Стануть можливими раптові атаки і несподівані відступи. Джерела стратегічної сировини, військові заводи і важливі політичні райони можуть у будь-який час піддатися нападу повітряно-десантної армії.

Координація. Успіх повітряно-десантної операції завжди значною мірою залежить від злагодженості роботи командирів авіатранспортних підрозділів і пілотів, з одного боку, і командирів повітряно-десантних підрозділів і старших парашутних команд, з іншого. Вони повинні працювати якомога тісніше і узгоджено. У кожній операції, що проводиться ПДВ спільно з транспортною авіацією, завжди виникають питання, з яких обидві сторони не можуть дійти простого та оптимального для всіх рішення. Повітряно-десантні війська завжди зацікавлені в збереженні своєї організаційної цілісності, і для них бажано, щоб взводи, роти, батальйони і полки розташовувалися перед відправкою в одному місці, щоб вантаження в літаки і викидання в районі десантування здійснювалося цілими підрозділами.

Мобільність. Повітряно-десантні війська майбутнього повинні бути в змозі проводити будь-яку наземну операцію. За умови повного і правильного використання військ можна буде забезпечити стратегічне і тактичне їх розсосередження і раптовість атаки. Повітряно-десантні війська проводитимуть диверсійні дії, а також розвідку боєм. Вони перекидатимуться на літаках, пристосованих до посадки на дорогах і в полі, а якщо план повітряного десанту передбачає відхід військ після виконання завдання на землі, то його можна знову забрати на літаки в напередодні підготовлених для цього районах і перекинути назад на свої бази. Якщо з'явиться необхідність у створенні більш менш постійного плацдарму, великі підкріплення можуть перекидатися слідом за передовими частинами.

Відповідність завдання і можливостей десанту. Дуже важливо, щоб завдання, поставлені повітряно-десантним частинам, відповідали їх можливостям. На це завжди слід звертати особливу увагу, оскільки будь-яка повітряно-десантна частина упродовж деякого часу після початку операції не одержуватиме підкріплення. Необхідно враховувати, щоб кожна частина була організована та оснащена відповідно до особливостей виконуваного завдання.

Досвід засвідчує, що деякі чинники мають виключно велике значення при проведенні повітряно-десантних операцій. Ці чинники наступні: достатній парк літаків, повна забезпеченість аеродромами відправки, дальності польоту літаків і розміри повітряного простору, де повинна панувати наша авіація.

Основна проблема успішного використання повітряно-десантних частин полягає в тому, щоб на швидкісних літаках перекинути в потрібний район особовий склад і достатню кількість вогняних засобів. За наявності ефективної авіаційної підтримки ПДВ повинні бути в змозі знищити будь-які сухопутні сили супротивника. Для цього вони можуть використовувати три відомі в даний час засоби доставки живої сили і бойової техніки: парашути, планери і транспортні літаки. Потенційні можливості подальшого їх розвитку засвідчать майбутні можливості повітряно-десантних військ.

Під час ведення операцій для повітряно-десантних військ характерні такі риси:

- здатність вступити в бій негайно після викидання (висадження);
- утримання ініціативи з моменту викидання (висадження) і до захоплення об'єкту або виконання поставленого завдання;
- постійна готовність до оборони або до наступу в будь-якому напрямі і повсякчас.

Під час наступу будь-яка повітряно-десантна частина (з'єднання) повинна зробити такі тактичні дії:

- висадитися на території супротивника і міцно закріпитися на ній;

– доукомплектувати свої підрозділи і поповнити запаси предметів постачання;

– вийти в заданий район бойових дій з метою виконання поставленого перед частиною завдання.

Повітряно-десантна частина створює плацдарм приблизно так само, як і війська морського десанту створюють береговий плацдарм. Різниця полягає лише у тому, що повітряно-десантний плацдарм створюється колом в 360° , а береговий плацдарм – зазвичай в 180° . Повітряно-десантний плацдарм – це два берегові плацдарми, сполучені тильними сторонами один з одним. Поповнення і предмети постачання доставляються туди повітряним, а не морським шляхом. Можливості постачання: повітрям доставити декілька сотень тонн предметів постачання за одну годину легше, ніж таку ж кількість вантажів морським шляхом за день.

До всіх родів військ, у тому числі і до ПДВ, можна застосувати стару приказку: ланцюг не сильніший за слабку свою ланку. Дотепер йшлося про весь ланцюг – про цільний повітряно-десантний плацдарм. Якщо окремі підрозділи, що входять до складу повітряно-десантної частини, не мають всіх засобів, повних можливостей і достатнього досвіду для успішного ведення бойових дій, то повітряно-десантний плацдарм довго не проіснує.

Тактика невеликих підрозділів ПДВ мало чим відрізняється від тактики таких самих підрозділів наземних військ. Різниця полягає лише в способі приведення військ в порядок і в способі ведення бою. Усі повітряно-десантні частини діють на підставі своїх власних правил. Вони засновані на принципі, що для збору підрозділів після висадження повинні бути використані всі засоби, застосуванню яких не може перешкодити супротивник: помітні орієнтири, ракети, інфрачервоні сигнали, дим, звукові сигнали, радіозв'язок.

Повітряно-десантний бій значно відрізняється від інших видів бою і має дві особливості:

– для відбиття повітряно-десантного нападу сторона, що обороняється, може провести як активні, так і пасивні заходи;

– повітряно-десантне вторгнення, що вже почалося, неможливо припинити, направити в інше місце або остаточно відмінити.

Запобігти висадженню повітряного десанту, особливо великого, – абсолютно безнадійна справа. Аналіз і ретельна оцінка всіх відомих фактів десантування підтверджують це твердження. Не можна перешкодити супротивнику висадити десант в будь-якому пункті, що знаходиться в межах досяжності його авіації, якщо тільки йому вдалося безперешкодно піднятися в повітря. Щоб запобігти повітряно-десантному вторгненню супротивника, потрібно його розбити ще до того, як він підніметься з аеродромів. Десант, що знаходиться в повітрі, володіє такими перевагами, як ініціатива, широкий вибір території, на якій можна завдати удару, і швидкість нанесення удару. Тому запобігти його вторгненню вже неможливо.

Якщо супротивника не можна розбити до того, як він підніметься в повітря, то його можна ввести в оману і примусити десантуватися в такому районі, де підготовлені могутні оборонні споруди і є наготові війська, здатні розбити його штурмовий ешелон і, врешті решт, відбити атаку.

При проведенні операцій ПДВ, що підіймаються в повітря з розсосереджених аеродромів, повинні зосереджуватися на шляху до своїх районів десантування. Перед їхнім вилітом проводитиметься бомбардування керованими снарядами авіабаз, районів зосередження військ і пунктів запуску керованих снарядів супротивника. Війська потрібно перекидати на максимальній висоті, щоб уникнути ураження керованими снарядами. Управління на землі слід здійснювати за допомогою вдосконалених засобів зв'язку. Коли чисельність повітряно-десантних військ, що знаходяться на плацдармі висадження, досягне потрібних розмірів, вони можуть перейти в енергійний наступ для розширення плацдарму і остаточного закріплення успіху.

Мірилом ефективності дій повітряно-десантної частини є її здатність утримувати захоплену територію. Повітряно-десантна частина може подолати повітрям величезні відстані, але після висадження їй вже немає необхідності далеко пересуватися (виняток становлять лише підрозділи розвідки і бойової охорони частини). В умовах наземного бою успіх оборони району десантування залежить від здатності повітряно-десантних військ, що знаходяться в ньому, боротися з танками супротивника.

3.3. Розвиток і модернізація озброєння та військової техніки для аеромобільних військ

Збройні сили, на які за Конституцією України покладено завдання оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості кордонів, повинні володіти сучасними засобами протидії агресії – комплексною розвідкою, потужною електронно-променевою зброєю та високоточною зброєю на ракетних носіях. Саме ця тріада засобів може забезпечити обороноздатність держави [38, 7].

Із середини 1990-х років і в перспективі існуючі з'єднання і частини аеромобільних військ України у повному складі входять до складу Об'єднаних сил швидкого реагування, озброєння та військова техніка яких повинна відповідати сучасним вимогам.

Аналіз стану створення і модернізації озброєння та військової техніки останнього десятиліття і відповідно прогнозування на майбутні роки перебувало в руслі аналітично-інформаційної діяльності Національної академії оборони України. Відповідно до розпорядження по Національній академії оборони України від 02.03.04 № 10 було розроблено пропозиції щодо аналітичного матеріалу “ЗС України моделі 2015-2020. Можливі напрямки створення і модернізації озброєння”. Відзначалося, що у вказаних аналітичних матеріалах взагалі не розглядалося питання щодо розвитку і модернізації озброєння та військової техніки для аеромобільних військ як загальновійськового призначення (бойова машина десанту (БМД),

багатоцільовий автомобіль (джип), системи озброєння на їх базі, транспортери для перевезення особового складу, техніка для підрозділів технічного, тилового забезпечення тощо) так і спеціальної техніки – повітрянодесантної (парашутні платформи для десантування озброєння та військової техніки, вантажів, людських десантних парашутів).

На початку 2000-х років існувала лише підпрограма розвитку повітрянодесантної техніки для аеромобільних військ (тобто спеціальної техніки). Окремої програми (підпрограми) розвитку озброєння та військової техніки загальновійськового призначення для аеромобільних військ на той час не існувало.

Аеромобільні війська у своєму складі мають усі зразки видів, груп озброєння та військової техніки, які існують в родах військ Сухопутних військ Збройних Сил України, починаючи з ракетно-артилерійського озброєння та техніки, закінчуючи засобами зв'язку та АСУВ.

Специфікою для аеромобільних військ є те, що зразки озброєння та військової техніки повинні мати можливість транспортуватись як літаками ВТА, так і вертольотами авіації армії, десантуватись парашутним способом з літаків ВТА і транспортуватись на зовнішній підвісці вертольотів авіації армії.

На початку 2000-х років реально назріла необхідність відкриття (впровадження) Програми розвитку озброєння та військової техніки загальновійськового призначення для аеромобільних військ, як окремої програми для роду військ. У межах цієї Програми, на думку військових аналітиків, відповідно до покладених на аеромобільні війська завдань щодо ведення десантно-штурмових дій, дій в тилу противника (тактичний, оперативно-тактичний, оперативний десант) необхідно:

– ввести до складу аеромобільних військ частини і підрозділи армійської авіації, що значно скоротить термін приведення в готовність до бойового застосування частин і підрозділів десантно-штурмового компоненту і також значно підвищить якість спільної підготовки підрозділів

аеромобільних (десантно-штурмових) підрозділів аеромобільних військ та армійської авіації;

– мати на озброєнні аеромобільних військ такі основні зразки озброєння та військової техніки, як ударно-десантний вертоліт (вертольотна бойова машина десанту) – типу Мі-40 та Ка-62 (розробник Російська Федерація), бойову машину десанту типу “Візель” (розробник ФРН) та багатоцільовий автомобіль типу УАЗ-3151 та ЛуАЗ;

– передбачити можливість використовувати бойову машину десанту та автомобіль під монтаж (модульний принцип) різноманітного озброєння: станковий протитанковий гранатомет, реактивна система залпового вогню, безвідкатна гармата, протитанковий ракетний комплекс, міномети, а також можливість використовувати зазначену техніку як транспортери для перевезення особового складу і як санітарні машини. Забезпечити зазначені машини пристроями для їх транспортування як літаками ВТА, так і вертольотами авіації армії, а для вертольотів – і транспортування на їхній зовнішній підвісці, а також можливості десантування з літаків ВТА парашутним способом;

– озброєння транспортно-бойового вертольота додатково ракетами класу "повітря-повітря", що надасть можливість успішно боротися не лише з наземними цілями, але й з повітряними;

– технічні параметри (розміри, вагу) під час розроблення зразків озброєння та техніки погодити з управліннями аеромобільних військ, армійської авіації Головного командування Сухопутних військ Збройних Сил України, Головним управлінням Військово-повітряних Сил Збройних Сил України та управліннями Озброєння (логістики) Міністерства оборони України.

В останні десятиліття оборонно-промисловий комплекс України перебуває у стані реформування, і до 2010 р. планується реорганізувати 21 підприємство, приватизувати 6 підприємств і ліквідувати 1 підприємство. У

сфері управління Міністерства оборони України передбачається залишити 21 підприємство, з яких 15 державних і 6 відкритих акціонерних підприємств. Для збільшення експорту послуг з ремонту озброєння та військової техніки підприємства застосовують заходи щодо розширення номенклатури послуг, підвищення їх якості, продовження ресурсу і терміну служби озброєння та військової техніки виробництва колишнього СРСР, модернізації військової техніки відповідно до сучасних вимог. Значна частина таких підприємств провела сертифікацію виробництва відповідно до стандартів якості серії ISO-9000 та отримала державні сертифікати на виконання ремонту і модернізації озброєння та військової техніки, а також сертифікати Міждержавного авіаційного комітету, що впливає на просування послуг вітчизняних підприємств державного сектору економіки у сфері ремонту військової техніки [40, 31-32].

У процесі підготовки озброєння та військової техніки до застосування в миротворчих операціях частина підприємств Міністерства оборони України набула досвіду в дообладнанні озброєння та військової техніки, яка на даний час забезпечує виконання зобов'язань України перед ООН. Зокрема, для аеромобільних військ проводить капітальний ремонт і модернізацію вертольтів Мі-8 та Мі-24 державні підприємства “Севастопольське авіаційне підприємство” та “Конотопський авіаційний ремонтний завод “Авіакон”, капітальний ремонт і модернізацію літаків Іл-76 на державному підприємстві “Миколаївський авіаційний ремонтний завод “НАРП”. Визнаним надавачем послуг з військово-транспортних перевезень, зокрема військових підрозділів НАТО, є державне підприємство “Українська авіаційна транспортна компанія”. Успішна експлуатація цією компанією повітряних суден стала важливим кроком на шляху імплементації стандартів НАТО в оборонну сферу України.

Оборонна промисловість України має певні здобутки щодо розроблення та виробництва парашутної техніки. Так, фірмою “Передові технології

парашутобудування” (м. Феодосія) розроблено тренувальну парашутну систему “Скаут” (“Скаут-Л”) для заміни морально і фізично застарілих тренувальних парашутних систем типу Д-1-5 різних серій (виробництво Російської Федерації), парашутну систему спеціального призначення “Статус-СН” для заміни морально і фізично застарілих спортивних парашутних систем типу ПО-9, ПО-16, “Лесник-2” (виробництво Російської Федерації). До цього часу в Україні аналогічні системи ще не вироблялися. На озброєнні аеромобільних військ Збройних Сил України ще стоять обидві вказані старі парашутні системи, а також інші моделі повітрянодесантної техніки іноземного виробництва: самонавідна парашутна система, безплатформова парашутна система БПС-916 “Шельф”, багатокупольна парашутна система МКС-350-9.

3.4. Освітня та наукова діяльність у сфері аеромобільних військ

Система підготовки військових фахівців аеромобільних військ готує військових спеціалістів двох рівнів: оперативно-тактичного і тактичного.

Очолує систему вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів Національна академія оборони України, до штату якої Наказом Начальника НАОУ № 246 від 11.06.2003 року було введено кафедру аеромобільних військ. Кафедра готує фахівців оперативно-тактичного рівня.

З 1 вересня 2004 р. було сплановано підготовку слухачів за спеціалізацією “Бойове застосування та управління діями аеромобільних підрозділів (частин, з’єднань)” спеціальності 8.140101 “Бойове застосування та управління діями підрозділів (частин, з’єднань) Сухопутних військ”, за напрямом підготовки - 1401 “Військові науки”. Освітній рівень – повна вища освіта, вища військова оперативно-тактична освіта. Кваліфікація – магістр військового управління, офіцер бойового управління оперативно-тактичного рівня. Узагальнений об’єкт діяльності – підрозділи, частини, з’єднання аеромобільних військ Сухопутних військ та процеси керівництва ними.

Перед кафедрою аеромобільних військ було поставлено завдання стати однією із провідних випускових кафедр академії для забезпечення високого рівня підготовки слухачів та прищеплення їм практичних навичок у виконанні посадових обов'язків у військах та органах військового управління. Розпочалася підготовка слухачів Національної академії оборони України за цією спеціалізацією для військової служби на первинних посадах (командир підрозділу аеромобільних військ; заступник начальника штабу частини; начальник оперативного відділення з'єднання; заступник командира, заступник командира з повітрянодесантної підготовки, начальник штабу - заступник командира частини і з'єднання; офіцер, старший офіцер оперативного відділу та управлінь оперативних і стратегічних об'єднань з питань застосування аеромобільних військ; офіцер, старший офіцер відділу та управління бойової підготовки оперативних і стратегічних об'єднань з питань бойової підготовки аеромобільних військ; первинні посади наукових і науково-педагогічних (педагогічних) працівників наукових та навчальних закладів і установ тактичного, оперативного і стратегічного рівнів) та наступних посадах без додаткової підготовки (командир частини та з'єднання аеромобільних військ; офіцер, старший офіцер, заступник головного інженера та головний інженер відділу повітрянодесантної служби, заступник начальника відділу, начальник відділення (групи), відділів управлінь, служб Головних управлінь видів Збройних Сил, Генерального штабу з питань застосування та бойової підготовки аеромобільних військ; наступні посади наукових і науково-педагогічних (педагогічних) працівників наукових та навчальних закладів і установ тактичного, оперативного і стратегічного рівнів). Кафедра повинна забезпечити опанування випускниками системою вмінь вирішувати відповідні типові завдання діяльності під час здійснення конкретних службово-бойових функцій:

– бойове управління (підготовка бою підрозділу, частини, з'єднання аеромобільних військ; ведення бою підрозділом, частиною, з'єднанням

аеромобільних військ; підготовка підрозділу, частини, з'єднання аеромобільних військ до десантування та ведення бойових, десантно-штурмових та рейдових дій в тилу противника; ведення бою, бойових, десантно-штурмових та рейдових дій підрозділом, частиною, з'єднанням аеромобільних військ в тилу противника; підготовка підрозділу, частини, з'єднання аеромобільних військ до переміщення; переміщення підрозділу, частини, з'єднання аеромобільних військ; підготовка до антитерористичних дій підрозділу, частини, з'єднання аеромобільних військ; ведення антитерористичних дій підрозділом, частиною, з'єднанням аеромобільних військ);

– миротворча діяльність (підготовка до миротворчих дій підрозділу, частини, з'єднання аеромобільних військ; ведення миротворчих дій підрозділом, частиною, з'єднанням аеромобільних військ);

– управління повсякденною діяльністю в мирний та воєнний час (підтримання постійної бойової і мобілізаційної готовності; оперативна, бойова і мобілізаційна підготовка; повітрянодесантна підготовка; експлуатація повітрянодесантної техніки та парашутно-десантного майна);

– адміністративна діяльність (військово-адміністративна діяльність).

До травня 2005 р. в Одеському інституті Сухопутних військ працював факультет аеромобільних військ, який готував фахівців тактичного рівня.

Постановою Кабінету міністрів від 26 травня 2005 р. Військовий інститут при Національному університеті “Львівська політехніка” було реорганізовано у Львівський інститут Сухопутних військ. З 1 вересня 2006 р. реорганізований військовий навчальний заклад розпочав підготовку військових фахівців за всіма спеціальностями Сухопутних військ Збройних Сил України [7].

Відповідно до вимог наказу Міністра оборони України від 21 квітня 2005 р. № 233 відкрито кафедру бойового застосування і управління діями аеромобільних підрозділів із спеціалізацією “Бойове застосування і управління діями аеромобільних підрозділів”. Фахівці призначаються в

аеромобільні підрозділи, частини та управлінські структури Сухопутних військ Збройних Сил України [86].

У навчальному процесі кафедри використовуються такі форми, як навчальні заняття, індивідуальні заняття, практична підготовка, контрольні заходи, самостійна робота. До переліку навчальних дисциплін, які розпочала вести кафедра, входили: тактика, бойове застосування аеромобільних підрозділів, бойове забезпечення аеромобільних підрозділів, повітрянодесантна підготовка, бойове застосування повітрянодесантної техніки, застосування ПЕОМ для вирішення воєнних завдань.

Провідною спеціальною дисципліною в підготовці десантників є повітрянодесантна підготовка, яка визначається як тактико-спеціальна дисципліна, предметом якої є вивчення змісту підготовки до виконання стрибків з парашутом та їх виконання з різних типів літаків і вертольотів; підготовка до десантування бойової техніки і вантажів та їх десантування; вивчення будови та експлуатації основних зразків повітрянодесантної техніки; організація повітрянодесантної підготовки в аеромобільних військах. Наукову основу дисципліни складають теоретичні основи бойового застосування аеромобільних підрозділів, а також передовий досвід практичної діяльності військ в організації повітрянодесантної підготовки. Метою дисципліни є навчити курсантів умілому проведенню стрибків з парашутом та їх виконання з різних типів літаків та вертольотів з повною бойовою викладкою вдень і вночі, у будь-яку пору року і на різноманітну місцевість; формувати у курсантів навички у підготовці особового складу, озброєння і вантажів до десантування та їх десантування; розвивати у курсантів сміливість, рішучість, здібність самостійно приймати рішення у складних умовах, організовувати повітрянодесантну підготовку в підрозділі.

Практичні заняття з тактики і бойового застосування аеромобільних підрозділів (організація та проведення стрибків з парашутом) проводяться на міжнародному центрі миротворчості і безпеки в 60 км від м. Львова на базі 80

окремого аеромобільного полку і на повітрянодесантному комплексі в центрі забезпечення навчального процесу. Стрибки здійснюються з вертольота Мі-8 (витрати авіаційного палива ТС-1 становлять 8000 л на 158 стрибків), з літака Іл-76 (витрати авіаційного палива ТС-1, авіаційного бензину, дизельного палива становлять 50000 л на 154 стрибки). Навчальна програма передбачає здійснення стрибків з парашутом з вертольота Мі-8 без зброї, із зброєю та спорядженням в денний і нічний час; із літака Іл-76 – із зброєю та спорядженням вдень; із літака Іл-76 і вертольота Мі-8 – на тактичних навчаннях, на обмежений майданчик приземлення; з вертольота Мі-8 – на воду.

На практичних заняттях вивчається нова парашутнодесантна техніка, зокрема виготовлення якої було розпочато в Україні: тренувальну парашутну систему “Скаут” (“Скаут-Л”), парашутну систему спеціального призначення “Статус-СН” тощо.

До складу матеріально-технічної бази кафедри входять навчальні аудиторії, класи в навчальному комплексі озброєння і техніки:

- клас підготовки вантажів до десантування в малогабаритній тарі;
- клас рятувальних засобів і спорядження парашутиста-десантника;
- клас тактики аеромобільних підрозділів (призначений для проведення занять з тактики, бойового застосування і бойового забезпечення аеромобільних підрозділів);
- клас людських десантних парашутів;
- комп’ютерний клас;
- навчальна лабораторія;
- методичний кабінет.

У 2006 р. в інституті було створено лабораторію підготовки бойової техніки і вантажів до десантування парашутним способом, відділення забезпечення десантування, до складу якого увійшла ремонтна майстерня парашутнодесантного майна і майстерня приладів.

Провідною науково-дослідною установою у галузі дослідження проблем будівництва та розвитку Збройних Сил, форм і способів їх застосування та всебічного забезпечення є Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України (ЦНДІ Збройних Сил України), утворений відповідно до наказу Міністра оборони України № 15 від 14 лютого 1992 р. Базою для його формування став єдиний на той час в Україні 39-й науково-дослідний інститут бойового застосування військ Протиповітряної оборони Сухопутних військ Міністерства оборони СРСР, який мав 20-річний досвід проведення наукових досліджень, розвинену методологічну базу та широке коло наукових зв'язків. Матеріали наукових досліджень вчених інституту реалізовані в законах України, що стосуються оборонної сфери, у Военній доктрині України, Указах Президента, в Державних програмах будівництва Збройних Сил України на 2000-2005 і 2005-2011 рр., У Білій книзі 2005, в концепціях розвитку видів Збройних Сил і родів військ, а також у статутних і нормативних документах для військ та оперативно-тактичних завданнях на зразки озброєння та військової техніки. Підтвердженням ефективності наукових напрацювань інституту є результативне їх використання під час дослідницьких командно-штабних навчань, інших заходів оперативної підготовки. Серед теоретичних розробок, здійснюваних відповідно до наукових напрямів ЦНДІ Збройних Сил України та за результатами досліджень на навчаннях складено “Рекомендації щодо підготовки і застосування Об'єднаних сил швидкого реагування Збройних Сил України відповідно до визначених бойових можливостей”, “Концепцію застосування сил спеціальних операцій Збройних Сил України в широкомасштабних антитерористичних операціях” [142, 24].

Спеціалізованим галузевим центром у сфері аеромобільних військ є кафедра аеромобільних військ Національної академії оборони України. Наукова і науково-технічна діяльність кафедри аеромобільних військ здійснюється у відповідності до вимог Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України, затвердженого

наказом Міністра оборони України від 30 грудня 2004 року № 671, Інструкції про організацію підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України і Міністра освіти і науки України від 30 червня 2000 року № 194/265 та Організаційних вказівок начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України щодо планування наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України на 2006 рік від 19 вересня 2005 року № 301/1/1820.

Наукова і науково-технічна діяльність науково-педагогічних і наукових працівників кафедри аеромобільних військ спрямована на вирішення завдань Державної програми розвитку Збройних Сил України на період 2006-2011 роки та Державної програми розвитку озброєння і військової техніки Збройних Сил на період до 2009 року.

Загальні засади наукової і науково-технічної діяльності кафедри аеромобільних військ визначають такі нормативні документи, як Воєнна доктрина України; Державна програма розвитку Збройних Сил України на період 2006-2011 роки; Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року; Державна програма розвитку озброєння і військової техніки Збройних Сил на період до 2009 року; Концепція наукової роботи у Збройних Силах України; Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України; Наказ Міністра оборони України від 10 січня 2005 року № 01; Інструкція про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах ЗС України та військових навчальних підрозділах вищих військових навчальних закладів України; Організаційні вказівки начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України щодо планування наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України на 2006 рік від 19 вересня 2005 року № 301/1/1820; рішення Воєнно-наукової ради Міністерства оборони України від 22 листопада 2005 року; замовлення структурних підрозділів Міністерства

оборони України та Генерального штабу ЗС України, видів ЗС України; річні плани наукової і науково-технічної діяльності Національної академії оборони України; річні плани підготовки Збройних Силах України.

За рахунок директивно-ініціативного підходу, який використовується при плануванні наукової і науково-технічної діяльності, забезпечується поєднання вимог практики воєнної справи (завдання вищого командування щодо наукової і науково-технічної діяльності) з логікою внутрішнього розвитку воєнної науки.

Наукова і науково-технічна діяльності кафедри аеромобільних військ входить до заходів наукового супроводження Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України і забезпечує спрямованість змісту наукової та науково-технічної діяльності за усіма її видами і формами на досягнення загальних цілей діяльності Національної академії оборони України.

Відповідності до вимог Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України головними цілями наукової і науково-технічної діяльності кафедри аеромобільних військ, є:

- участь у розробленні та удосконаленні законодавчої і нормативно-правової бази з питань оборони та військового будівництва;
- дослідження щодо створення мобільних і боездатних Збройних Сил, спроможних виконати покладені на них завдання в мирний і воєнний час;
- участь у розробленні сучасних форм та способів застосування Збройних Сил та їх видів, родів військ, спеціальних військ, з урахуванням загрози, яка може виникнути для України на окремих напрямках чи в деяких регіонах;
- розроблення пропозицій по удосконаленню системи державного керівництва воєнною сферою, Збройними Силами України та управління військами (силами).

Наукова і науково-технічна діяльність побудована за такими науковими напрямками:

1. Воєнна безпека України.

- участь у розробленні та удосконаленні законодавчої та нормативно-правової бази з питань забезпечення воєнної безпеки та оборони України;
- формування стратегії національної безпеки України, визначення тенденцій розвитку воєнно-політичної обстановки в світі та довкола України, джерел та рівня загроз національній безпеці України у воєнній сфері;
- дослідження характеру збройної боротьби майбутнього, шляхів і способів запобігання війнам (збройним конфліктам), визначення тенденцій і змін в організації та підготовці збройних сил;
- дослідження шляхів удосконалення системи державного управління у сфері оборони і національної безпеки України;
- дослідження проблем економічного забезпечення воєнної безпеки;
- дослідження проблем миротворчої діяльності та міжнародного співробітництва.

2. Будівництво Збройних Сил України.

- участь у розробленні та удосконаленні законодавчої та нормативно-правової бази з питань будівництва ЗС України;
- обґрунтування організаційної структури та чисельності ЗС України, їх видів та функціональних структур;
- визначення основних напрямів розвитку озброєння і військової техніки, обґрунтування оперативно-тактичних вимог до них;
- розроблення пропозицій щодо удосконалення системи комплектування та накопичення мобілізаційних ресурсів;
- розроблення пропозицій щодо удосконалення системи підготовки та освіти, гуманітарного та соціального розвитку;
- дослідження питань воєнної історії.

3. Способи і форми підготовки та застосування Збройних Сил України.

- дослідження проблем стратегічного розгортання Збройних Сил України для відбиття воєнної агресії;
- розвиток теорії воєнного мистецтва, дослідження форм і способів підготовки та застосування ЗС України, видів та функціональних структур ЗС України, їх всебічного забезпечення;
- розвиток теорії управління Збройними Силами України, дослідження шляхів розвитку системи управління військами (силами);
- дослідження проблем захисту військ, оперативного (бойового), матеріально-технічного, медичного, правового, морально-психологічного та інших видів забезпечення ЗС України;
- дослідження проблем військової дисципліни, розвиток теорії військового навчання та виховання;
- обґрунтування шляхів розвитку воєнної інфраструктури України.

Кількісна характеристика розподілу тематики наукової і науково-технічної діяльності за науковими напрямками відображає певну спрямованість наукових досліджень за пріоритетним для кафедри аеромобільних військ 3-м напрямком в галузі замовлених науково-дослідних робіт. Реалізація планів наукової і науково-технічної діяльності дозволяє зробити якісний крок в проведенні досліджень з воєнно-теоретичних проблем на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях.

З метою відображення систематизованих наукових знань науково-педагогічних і наукових працівників, ад'юнктів, кафедри аеромобільних військ з окремих наукових проблем, тем та питань у галузі воєнної науки в останні роки розроблялися: Бойовий статут аеромобільних військ, навчальні посібники, кандидатські дисертації.

3.5. Професіоналізація аеромобільних військ

Перетворення в арміях, зумовлені науково-технічним прогресом, стикаються з тими уявленнями, які відвіку створювалися під впливом інших умов. Все більше сучасної техніки впроваджується в армію нашого часу.

Результат, який 100 років тому досягався завдяки сукупним зусиллям маси солдатів, тепер швидко досягається роботою вдосконалених механізмів. Воєнні доктрини з'являються і розвиваються синхронно науково-технічному прогресу, просочуються новітніми технічними винаходами. З погляду воєнного мистецтва, професіоналізація аеромобільних військ – це перспективний шлях розвитку [1; 5; 6].

СРСР, проводячи експансіоністську політику, не міг відмовитися від рекрутського набору, що забезпечувало створення чисельної і дешевої армії десантників. Історичний досвід більшості інших народів, що пережили лихоліття війни, навчав, що всі здорові громадяни повинні служити в мирний час і боротися під час війни. Цей підхід добре узгоджувався з орієнтацією старого світу на загальну рівність, загальну пристрасть до нівелювання. Принцип кількості армії ослаблював країну упродовж війни, але був виправданий кінцевою перемогою, а тому повновладно панував у момент реформування колишніх повітряно-десантних формувань.

Зважаючи на перейняті у СРСР стандарти, Збройні Сили України формуються шляхом комбінування колосальних технічних можливостей і мобілізованих мас. Проблема підготовки військового резерву людських ресурсів Збройних Сил України – актуальна [67; 84]. Військова повинність сприймається в мирний час важче, оскільки відсутнє відчуття невідвортної небезпеки для країни. Утвердилася негативна реакція до недавнього ще зловживання зброєю (все, що має відношення до війни, відштовхує від себе молодь), висока інтенсифікація життя породжує відчуття, що перебуванням в казармах здається, для більшості принаймі, непродуктивно втраченим часом.

З огляду на ці аргументи окреслилися два підходи до формування аеромобільних підрозділів:

– заперечується цінність суто професійних аеромобільних формувань, оскільки в сучасних умовах до воєнних дій причетна вся нація загалом, а тому

створювати війська професійного типу, відривати громадян від звичного життя, марно і навіть небезпечно;

– знижується тривалість дійсної військової служби в аеромобільних військах; за два п'ятиліття вона зменшилася з двох років до одного, обговорюється термін служби у 8 місяців; за цей термін новобранці зуміють навчитися поводитися із зброєю, але не стануть військовими фахівцями. Якщо взяти до уваги час, потрібний на зарахування новобранця в частину, на його подальше звільнення, свята, відпустку, хвороби, санітарні заходи, обслуговування продовольчого постачання, роботи у нарядах і для підтримання зовнішнього порядку, то військове навчання кожного солдата скорочується до 24 тижнів [90].

При такому терміні строкової служби неможливо реалізувати завдання підготувати висококваліфікованих, універсально навчених, взаємозамінних десантних фахівців, здатних проводити спільні та узгоджені дії, тобто створити професійну команду із спеціально підібраних індивідуумів [129, 8].

Виняткову ефективність аеромобільних частин, якої можна було б досягти завдяки високо вдосконаленій військовій техніці, шляхом комбінування роботи добре злагоджених і керованих бойових одиниць, також стримують такі чинники: слабке оновлення офіцерських кадрів; молоді офіцери-десантники можуть надбати необхідні професійні якості лише після тривалого терміну служби у військових частинах; формування на базі аеромобільних підрозділів тимчасових військових угруповань, призначених для виконання невластивих аеромобілістам функцій; відсутність нових зразків спеціалізованої техніки, зброї, спорядження, незадовільне забезпечення десантними парашутними системами.

Такий стан неодмінно призводить до колосальної втрати людей і зброї в бойовій обстановці. Світовий досвід свідчить, що до миротворчих операцій застосовуються лише професійні підрозділи, сформовані, як правило, з аеромобілістів [134, 1].

На думку військових фахівців, прихильників старої системи масових наборів, формування короткострокового характеру пристосовані до оборони, мають мотивацію сприяти миру, тоді як професійні аеромобільні війська, що спеціально удосконалювалася для бойових дій у тилу ворога, стимулюють агресивність урядів. Держава, маючи професійних десантників, завжди володітиме більшою ініціативою, ніж її сусід, у якого немає нічого, окрім ополчення. Створювати повністю професійну армію для України надто дорого, але професіоналізувавши аеромобільні війська наша держава зможе повністю убезпечити від раптового нападу ворога. Можливість отримати превентивний удар по власній території ще до початку бойових дій змусить замислитися будь-яке керівництво вороже налаштованої до України держви.

Необхідно врахувати досвід країн колишнього Варшавського блоку в реформуванні своїх збройних сил і подальшого їхнього вступу до НАТО. Саме завдяки своїм аеромобільним підрозділам, які брали участь у миротворчих місіях Польща, Чехія та Угорщина змогли досягнути рівня стандартів Північноатлантичного альянсу [44, 9].

Професіоналізація Збройних Сил України і, зокрема, аеромобільних військ вимагатиме створення нової структури військового резерву людських ресурсів [143]. Професійні аеромобільні війська складаються виключно з осіб, що залишилися на надстроковій службі. Для проходження всього циклу військово-технічного навчання і морального виховання 20-річним добровольцям досить буде 5 років, після чого вони складуть активні кадри для навчання резервів і новобранців аеромобільних військ.

Необхідно змінити навчально-педагогічну методика військової підготовки особового складу.

Навчання особового складу за старим зразком (життя в казармах, маневрування на одному і тому ж плацу, безладне переміщення особового складу, надлишковість незручних машин і приладів, обмежені терміни служби чи навчальних зборів, походи вздовж одних і тих самих доріг, перебування в таборах, що ніколи не змінюють свого розташування) не забезпечить підготування професійних воїнів, що служать за покликанням.

Військовий вишкіл добірних аеромобільних частин оптимально проводити у постійно змінюваному середовищі. Перебуваючи в стані постійної зміни умов ведення бойових дій (з рівнин – в гори, з лісів – до моря), десантування парашутним способом за будь-яких умов на різну місцевість, професійні воїни навчаються пристосовуватися до безперервно змінних, незвичних ситуацій [131, 18].

У сучасних аеромобільних військах, які пізнали на досвіді останніх локальних війн цінність здібностей командного складу або їх відсутності, створено систему професійної освіти для офіцерів усіх ступенів: курси, стажування, наукові центри, комісії. У сучасних умовах повномасштабна війна набула такого характеру, що держави рідко вдаються до неї. Кожен конфлікт різко відрізняється від попереднього, що свідчить про нестачу досвіду і критеріїв оцінки роботи начальників між кожними двома випробуваннями. Тому командний склад аеромобільних військ змушений засвоїти головні завдання професійної військової освіти: використовувати загальні еволюційні закономірності, адже військові доктрини повинні оновлюватися із зміною реальних умов, із врахуванням схильності ідей слідувати за еволюцією науково-технічних засобів; засвоювати новітні воєнні теорії аеромобільних військ розвинутих країн; вивчати практичний досвід ведення сучасної війни іншими країнами; навчити кожного десантника виконувати належну йому роль, призначену в загальній централізованій системі; створити організаційну військову систему аеромобільних військ, в якій всі дотримуються цих правил.

У справі підготування командного складу аеромобільних військ неминуча зміна системи навчання, в основу якої необхідно покласти як закон розвиток особи. Професійні знання командира повинні бути доповненими глибиною мислення, легкістю синтезу, впевненістю у власній позиції. Справжньою школою командування є загальна культура. Завдяки загальній культурі, командир здатний в строгому порядку розрізняти в речах істотне від побічного, зайвого [129, 18].

На стамбульському саміті НАТО (2004 р.) в рамках засідання Комісії Україна – НАТО розглядалися питання співпраці. Відзначалося, що офіс зв'язку НАТО допомагає Україні в реалізації реформ, спрямованих на зміцнення демократичного і цивільного контролю над збройними силами, поліпшення сумісності із збройними силами країн НАТО і перетворення чисельного українського війська, що базується на системі призову, на професійну, меншу за розміром і мобільнішу армію [124, 131-132].

Аеромобільні війська за своєю природою загалом важко піддаються змінам. Серед десантників, з усієї решти військових професій, люди думки, науки і дії складають найбільший контингент, але широта розуму окремих осіб не виключає колективної недовіри. Вирощувані на стійкості і традиціях аеромобільні війська інстинктивно перевіряють на практиці усе, що виявляє тенденцію до змін в їх структурі. Будь-який новий проект поступово профільтровується строгою ієрархією військової системи, що протидіє порушенню рівноваги. Властиві мирному часу помилки створюють суперництво між продукуючими рішення інституціями. Ця розсудливість в достатній мірі виправдовується вимогою забезпечення стабільності і прогнозованості державної політики щодо ведення війни. Оскільки нововведення в аеромобільних військах, пропоновані під прикриттям галасливої риторики, зазвичай призводять до зменшення сили, то легко пояснити недовіру тих людей, яким довелося б оперувати цією силою.

У сучасних умовах незаперечним є положення, що як на суші, так і на морі, в повітрі добірний особовий склад аеромобільних військ, володіючи могутнім і різноманітним озброєнням, здатний досягнути максимуму ефективності і має перевагу над безладними масами ворожих військ. Світові тенденції розвитку збройних сил в останні десятиліття свідчать про необхідність зростання аеромобільних підрозділів, що складаються з окремих добірних груп, які миттєво з'являються в абсолютно несподіваному районі і виконують в непередбачений час бойові завдання [79, 5].

Ознакою зростання важливості аеромобільних військ може слугувати той факт, що лише у 1990-1991рр. кількість десантників у СРСР зросла на 25 відсотків і становила 77036 військовослужбовців [138, 31].

На жаль, на даний час до складу аеромобільних військ України належить лише один професійний підрозділ – 13-й окремий аеромобільний батальйон 95-ї окремої аеромобільної бригади. Підрозділ має статус резерву миротворчих сил швидкого реагування ООН і з 1994 р. бере активну участь у міжнародних навчаннях країн НАТО [131, 17].

Добірні, швидкі, могутні і добре оснащені професійні аеромобільні війська принципово змінюють стратегічні і тактичні характеристики ведення бойових дій. Самостійні заходи, використання раптовості парашутного способу десантування є особливо відповідними для підрозділів нового типу.

Професіоналізовані аеромобільні підрозділи спроможні розпочати виконання визначеної для них ролі перш за все протягом тієї фази конфлікту, коли супротивники об'єднують засоби для своїх активних виступів і формують сили для перших зіткнень. Та початкова перевага, якою вони володітимуть, завдяки специфіці своєї організації, дозволить їм перехопити ініціативу як заставу перемоги в перші ж дні конфлікту.

Наприклад, війна в зоні Перської затоки довела, що технологічна якісна перевага америанської сторони здатна звести нанівець кількісну перевагу іракської сторони в загальновійськових з'єднаннях та звичайних озброєннях.

Важливим складником бойового потенціалу є рівень професіоналізації особового складу армій, принципи їх комплектування. Війна в зоні Перської затоки була першою в історії, в якій протистояли з одного боку – армія, укомплектована професіоналами-контрактниками, з іншого – армія, укомплектована на основі закону загального військового обов'язку. Досвід війни в зоні Перської затоки свідчить, що при аналізі бойового потенціалу воюючих сторін треба враховувати не стільки кількісні показники, скільки якісні характеристики оснащення армій найновішою зброєю та рівень професіоналізації їх особового складу [110, 33].

Попереджувальна превентивна інтервенція може зробити надзвичайно важливий вплив на результат подальших операцій. Елітні аеромобільні війська, готові до негайного удару у контакті з повітряною армією, здатні вести самостійні операції в тилу ворога, використовуватимуть ініціативу і захоплення як головний метод в майбутніх війнах для одержання військової, психологічної переваги над супротивником. Саме десантники першими ввійшли до Афганістану, захопивши найбільші міста та стратегічні об'єкти в країні [94, 15].

Пристосованість до самостійних дій, до раптовості, до закріплення досягнутого успіху щонайкраще поєднується з істотними властивостями військово-транспортної авіації. Повітряні ескадри, що мають можливість діяти на дальніх відстанях, наділені вражаючою швидкістю, маневреністю в трьох вимірах, з десантниками на борту, завдаючи найважчі вертикальні удари, відіграватимуть головну роль у війні майбутнього.

Аеромобільні війська здатні проводити “комбіновані операції” з віддаленими рейдами, поєднанням дій на суші і в повітрі. Останні локальні війни засвідчили досягнення неймовірної потужності, але могутність ця була грубою і одноманітною. Прогрес, надаючи швидкісність аеромобільним військами, відновлює різноманітність комбінацій. Так, 76-та повітряно-

десантна дивізія Збройних Сил Росії, переведена на контрактну основу у 2002 році, є найбільш боєздатною в російській армії [145, 242].

Централізація, режим командування і адміністративного управління в контексті діяльності аеромобільних частин не заохочує до самостійних дій. Незліченна кількість правил, що безперервно змінюються і переробляються, утримує всі ступені військової ієрархії. Професійні аеромобільні війська, призначені для швидких дій, вимагають інших військових доктрин. У аеромобільних частинах необхідно надати командному складу право приймати самостійні рішення. Вище командування повинне твердо встановити бойове завдання, на виконання якого повинна направити свої зусилля та чи інша військова одиниця, зуміти дозволити ініціативу і оцінювати результати. Професіоналізація аеромобільних підрозділів передбачає децентралізацію у виборі шляхів виконання бойових завдань.

Зміни у порядку управління аеромобільними військами зумовлюють наслідки не тільки інтелектуального характеру, але й морально-психологічного. В аеромобільних підрозділах, де самостійні дії стануть законом, кожен командир повинен буде ухвалювати багато рішень, не обмежуючись лише буквальним виконанням наказу. Ініціатива знову стане невіддільним складником воєнного мистецтва десантників.

Застосування професійних аеромобільних військ вимагає від командування передбачливості і мудрості, у виконавців – наявність схильності до ризику і рішучості. Десантники повинні мати повну переконаність щодо свого військового майбутнього. Добірне військо, складене з кращих представників військової професії, швидко прийде в стан занепаду, якщо не житиме бажанням діяти. Які б не були зовнішні цілі України, вона поступить у край неpolitично, якщо не підтримуватиме в аеромобільних військах думки про важливість поставлених перед нею завдань щодо провідної ролі в забезпеченні цілісності і незалежності своєї Батьківщини.

Професійним аеромобільним військам властиве відродження взаємного знання один одного між командирами та бійцями. Молоді бійці, що поповнювали аеромобільні війська на основі загального військового

обов'язку, не могли проникнутися особливою повагою до офіцерів. Середовище нав'язаної дисципліни гарантувало слухняність.

Думка, поведінка і авторитет офіцера-десантника залежать, головним чином, від інтелектуальних та етичних якостей, придбаних ним за військову кар'єру. Головним чеснотами офіцера залишаться особисте зусилля і вольове прагнення до командування. Якщо здобутої освіти достатньо для більшої частини військовослужбовців, то характери виняткової потужності в офіцерів аеромобільних військ формуються саме в процесі постійної бойової підготовки. Створені для того, щоб справляти свій вольовий вплив на бійців-десантників, вони в своєму військовому житті споруджують величну будівлю своїх відчуттів, концепцій і волі. У час небезпеки для держави та її інтересів, вони одні виявляються готовими до дії, а тому і є такими необхідними для України. Немає для держави нічого важливішого, як зуміти зберегти у рядах Збройних Сил України десантників-професіоналів, які в критичний момент будуть єдиною її опорою і захистом.

При умілому керівництві витривалі, добре навчені повітряно-десантні війська повинні бути особливо ретельно відібрані і належним чином підготовлені, оскільки вони деколи вступають в бій, щоб перемогти або загинути. Вже доведено, що в повітряно-десантних військах кожен десантник може у будь-який момент стати керівником групи. Проте, хоча кожен парашутист і носить маршальський жезл в своєму ранці, проте йому потрібен особистий приклад його безпосередніх начальників.

Розвиток стратегічної і тактичної транспортної авіації, удосконалення озброєння і щораз більше роззосередження частин актуалізують суб'єктивні, особистісні чинники: успіх використання повітряно-десантних військ залежатиме тільки від ініціативи і хоробрості їхніх командирів.

Професійні аеромобільні війська, реалізуючи сучасні вимоги до ведення бойових дій, не позбавлені недоліків психологічного, особистого характеру. Для десантників-професіоналів нового зразка властиве строге

підпорядкування, постійне життя в колективі, відсутність власних інтересів та власних уподобань. За своїм бойовим призначенням десантники повинні нести смерть усьому живому на території ворога, терпіти втому, важку працю, злигодні, негоду, а найголовніше – готовність загинути першими, захищаючи Батьківщину. Саме тому професійні аеромобільні війська в змозі забезпечити формування у бійців високих фізичних і вольових якостей, універсальний характер десантної кваліфікації. Професійналізм перетворює військовий дух як сукупність намірів і відчуттів воїнів, згрупованих під її егідою, в максимальну практичну військову потужність та ефективність. Культ зброї наполегливо вимагає корпоративного духу у кожного десантника.

Естетичний аспект професії десантника знаходиться в органічній єдності з характером військової служби. Естетична сторона військових умов, що найбільш глибоко зачіпає чутливість, найбезпосереднішим чином відчувається бійцем саме в аеромобільному полку. Історичний досвід, традиція настійно потрібні в професійних аеромобільних військах. Наявність сповнених життя аеромобільних полків з кожним днем стає необхідним інструментом з погляду військової доблесті, оскільки зростає значення моральної згуртованості, військової солідарності, вшанування ветеранів бойових дій, пам'яті про загиблих [94, с.15].

Для того, щоб займати належне соціальне становище, озброєна сила повинна мати впевненість в собі. У сучасних умовах професіоналізація аеромобільних військ знайде всі умови для свого успіху. Все те, що військова організація втратила в сенсі привабливості для суспільства і офіційного становища, вона починає повертати собі в десятиразовому розмірі шляхом створення справді елітних аеромобільних підрозділів. Військова професія десантника втратила в усякому разі той анахронічний стан, який раніше ізолював і заморожував її серед сучасників. Відтепер можна привертати до десантних лав юнацтво, яке саме виявляє готовність до цього. Професійні аеромобільні війська, оснащені сучасним озброєнням, керовані військовими

професіоналами, викликатимуть інтерес серед молоді, піднімуть престиж армії загалом [144, с.158].

Світові тенденції, умови міжнародної організації миру і зобов'язання захистити національні інтереси і національний суверенітет – все це зумовлює необхідність створення професійних аеромобільних військ [79, с.2].

Вагомим компонентом національної ідеї є формування сучасної професійної української армії не тільки тому, що сила необхідна націям, охочим існувати, але й тому, що армія України є якнайповнішим виразом духу всього суспільства загалом.

Підводячи підсумки, відзначимо, що теорія і практика воєнного мистецтва на початку XXI сторіччя вступила в нову фазу, що характеризується мобільними діями. В наш час під час ведення війни, як правило, успіху досягне та сторона, яка спроможна швидко та якісно реагувати на зміни в обстановці, причому багато залежатиме від рішучих і мобільних дій. Аеромобільні війська спроможні діяти в різноманітних природно-кліматичних умовах та упереджувати дії противника.

Еволюція розбудови аеромобільних військ України дає підстави стверджувати, що подальший розвиток цих військ йтиме за такими напрямками:

- створення та удосконалення аеромобільних формувань з урахуванням досвіду війн XX століття та початку XXI, оснащення їх новими зразками техніки та зброї;

- створення з'єднань трійної структури (один полк танковий, один на БМП, один на вертольотах, тобто аеромобільний) [83].

Держава або група держав, що панують в повітрі, стануть вирішальною силою в забезпеченні загального миру. Це означає, що вони зможуть перекинути в будь-яку точку земної кулі свої добре навчені і споряджені

повітрянодесантні війська і продиктувати свою волю будь-якій державі-агресору.

Повітряна потужність є зараз вирішальним елементом сучасної війни. Під поняттям повітряна потужність розуміють усі засоби ведення війни, створені людиною і пристосовані для перекидання повітрям. Люди, зброя, боєприпаси, продовольство, тобто, все, що знадобиться в майбутній війні, повинне перевозитися повітрям. Тому з метою розвитку повітряної потужності і повітряно-десантного потенціалу необхідно модернізувати озброєння як сухопутних, так і військово-повітряних сил.

Воєнні конфлікти останніх десятиліть визначили особливості у формах і способах ведення збройної боротьби, окреслили тенденції їх розвитку: підвищення здатності до швидкого переміщення на значні відстані великих угруповань військ та їх розгортання в найстисліші терміни (стратегічна мобільність); зростання кількості коаліційних воєнних дій держав і створення з цією метою міжнаціональних військових формувань; поява у складі збройних сил держав таких функціональних елементів, як сили швидкого реагування; набуття операціями об'ємного (повітряно-наземного) та високоманевреного характеру з одночасним проведенням взаємопов'язаних дій різних видів збройних сил, родів військ на суші; розгляд як першочергових об'єктів одночасного ураження масовими ракетно-авіаційними ударами не тільки розгорнутих угруповань військ противника, але й найважливіших центрів державного і воєнного управління, ключових елементів економічної та воєнної інфраструктури, стратегічним резервам. Використання повітряно-десантних та аеромобільних військ виступають вагомим компонентом концепцій сучасної бойової операції: повітряно-наземної операції, поступового нарощування зусиль, об'єднаної повітряно-наземної операції. Саме ПДВ забезпечують високі темпи наступу в умовах переходу від руйнівних масованих авіаційних ударів до вибіркових ударів, що мінімізує збитки від воєнних дій.

Необхідність професіоналізації аеромобільних військ України ґрунтується на сучасних досягненнях військової техніки і науки, особливостях ведення сучасних війн. Реформування аеромобільних військ в контексті їх професіоналізації відбувається в усіх основних напрямках військового будівництва: щодо складу, організації, бойового використання.

ВИСНОВКИ

Прогрес техніки, а саме – розвиток транспортної авіації та парашутної техніки – створив в 20-х рр. ХХ ст. передумови для появи нового роду військ – повітрянодесантних. Одне з чільних місць як в розробці теоретичних засад використання ПДВ, так і їх практичної організації, належало СРСР. Особлива роль тут належала М. Тухачевському, який глибоко дослідив роль і місце повітряних десантів у майбутній війні, обґрунтував перспективність повітрянодесантних військ і почав активно пропагувати ідею створення спеціальних підрозділів, призначених для швидкого перекидання повітрям. Ці ідеї знайшли підтримку у вищому військово-політичному керівництві СРСР, оскільки чудово "вписувались" в радянську наступальну військову доктрину, що вимагала воювати "малою кров'ю, на чужій землі".

Практична реалізація концепції створення ПДВ пройшла кілька етапів. На першому етапі, на початку 30-х рр., в СРСР було організовано кілька дослідних десантних загонів, які служили для відпрацювання організаційно-штатних структур і тактики використання повітрянодесантних частин. В середині 30-х рр. здійснювалось формування повітрянодесантних бригад, які в 1941 р. були об'єднані в повітрянодесантні корпуси.

Бойове застосування радянських ПДВ в перші роки їх існування було досить різностороннім. Ще напередодні початку радянсько-німецької війни, під час приєднання до СРСР Прибалтики та Бессарабії, були відпрацьовані на практиці прийоми посадочних та парашутних десантів. В роки радянсько-німецької війни радянські ПДВ здійснювали висадки численних тактичних

десантів та провели дві крупні повітрянодесантні операції (В'яземська у 1942 р. та Дніпровська у 1943 р.). Але досвід їх проведення не дістав однозначно позитивної оцінки, і у військово-політичному керівництві устійнилась думка про недоцільність проведення подібного роду операцій. Тож у подальшому до кінця війни повітрянодесантні частини і з'єднання використовувались тільки як піхота.

У повоєнний період радянські ПДВ набули подальшого розвитку. Поступово була усталена їх організаційна структура, а прийняття на озброєння військово-транспортної авіації літаків великої вантажопідйомності дозволило запровадити на озброєння ПДВ бронетехніку. Основним способом бойового застосування ПДВ продовжували вважатись парашутні десанти, проведення яких відпрацьовувалось під час навчань (десантувалися частини і з'єднання силою до дивізії включно з усією належною бойовою технікою). Однак реальне бойове застосування ПДВ суттєво відрізнялось від того, що відпрацьовувалось під час навчань. У бойовій обстановці парашутні десанти жодного разу не висаджувались. Здійснювались лише посадочні десанти, які виступали в якості авангарду при введенні радянських військ до Угорщини (1956 р.), Чехословаччини (1968 р.), Афганістану (1979 р.). В Афганістані частини ПДВ використовувались також в ролі мотопіхоти. В останні роки існування СРСР частини ПДВ залучались до придушення антиурядових виступів та міжнаціональних конфліктів в різних частинах Радянського Союзу, виступаючи в загалом невластивій армії "поліцейській" ролі.

Досвід, накопичений радянськими повітрянодесантними військами, знайшов застосування при створенні аеромобільних військ в Україні. Після розпаду СРСР й відновлення незалежності України на її території лишилися частини 98-ї повітрянодесантної дивізії, на базі яких сформували 1-шу аеромобільну дивізію. Також було сформовано кілька аеромобільних полків і бригад, створені навчальні центри з підготовки десантників (до розпаду СРСР на території України підготовка десантників не здійснювалась). Внаслідок

реорганізації й скорочення до початку 2008 р. в складі аеромобільних військ України лишилось три бригади – одна повітрянодесантна й дві аеромобільних – та один аеромобільний полк. Кожна з цих частин включає два-чотири бойових батальйони й частини підтримки і забезпечення. Така організація, загалом, відповідає сучасним вимогам й стандартам НАТО. Оперативну мобільність аеромобільних і повітрянодесантних частин забезпечують частини армійської авіації Сухопутних військ з гелікоптерами Мі-8, Мі-24, Мі-26 та військово-транспортної авіації Повітряних сил з літаками Іл-76.

Як показує аналіз основних нормативних документів, до завдань, що можуть вирішуватись аеромобільними військами в мирний час відноситься участь у боротьбі з тероризмом та антитерористичних операціях, що є особливо актуальним в сучасних умовах. Також аеромобільні війська можуть залучатись до евакуації громадян України із зон воєнних конфліктів, брати участь у миротворчих операціях та здійсненні заходів правового режиму надзвичайного стану. Особливе значення, на наш погляд, має залучення аеромобільних військ до вирішення різнопланових завдань в разі виникнення загрози збройного конфлікту. Висока мобільність дозволить використовувати їх для посилення охорони державного кордону, виявлення та знищення розвідувально-диверсійних груп, недопущення несанкціонованого використання території України збройними силами інших країн. Під час збройної агресії проти України аеромобільні війська можуть застосовуватись для прикриття державного кордону та районів оперативного розгортання основних сил оборони, ведення бойових дій у смугі забезпечення та важкодоступних районах. Фактор мобільності, зумовлений широким використанням гелікоптерів, робить можливим використання аеромобільних частин для прикриття операційних напрямів, що не обороняються військами, швидкого посилення угруповань військ на критичних ділянках, закриття проломів в оперативному шикунанні власних військ. Суто специфічною областю бойового застосування повітрянодесантних та аеромобільних частин

можуть стати операції в тилу ворога – розвідувально-диверсійні рейди, порушення управління військами та роботи органів постачання, тимчасова ізоляція району бойових дій від підходу резервів противника тощо.

Аеромобільні частини як найбільш підготовлені входять до складу Об'єднаних сил швидкого реагування та залучаються до участі в різноманітних навчаннях і миротворчих операціях. Поряд із тим, для успішного виконання аеромобільними військами своїх завдань і посилення їх бойового потенціалу слід, на нашу думку, вирішити низку проблем, а саме:

- завершити перехід аеромобільних військ на професійну основу;
- прийняти на озброєння військово-транспортної авіації новий транспортний літак Ан-70, спроможний ефективно замінити застарілі Іл-76;
- вжити заходів до модернізації парку гелікоптерів армійської авіації (Мі-8, Мі-24, Мі-26);
- вирішити питання заміни або модернізації бойових машин десанту БМД і машин, створених на їх базі, що знаходяться на озброєнні повітрянодесантної бригади;
- підвищити тактичну мобільність аеромобільних частин за рахунок прийняття на озброєння сучасних легких автомобілів та бронемашин.

Також суттєвому підвищенню ефективності аеромобільних військ сприятиме безпосереднє включення до їх складу гелікоптерних частин (подібний досвід відпрацьовується на базі 79-ї окремої аеромобільної бригади). Така структурна реорганізація сприятиме оптимізації управління військами, спрощенню взаємодії між наземним і повітряним компонентами.

З врахуванням зарубіжного досвіду можна визнати доцільним деяке скорочення аеромобільних військ України для досягнення ними більш високого рівня боєздатності за умов обмеженості ресурсів. Наприклад, Польща на даний час має дві аеромобільні/повітрянодесантні бригади (6-та повітрянодесантна і 25-та бригада повітряної кавалерії), Франція – також дві

(4-та аеромобільна та 12-та повітрянодесантна). Україна, яка має порівняні з цими країнами територію та людські ресурси і значно менший розмір військового бюджету, не може утримувати і забезпечувати належну підготовку чотирьох аеромобільних/повітрянодесантних частин ланки "бригада-полк". Скорочення їх кількості до двох-трьох при збереженні (а в ідеалі – суттєвому збільшенні) фінансування сприятиме підвищенню рівня бойової виучки та зростанню ефективності аеромобільних військ. Цьому ж сприятиме і професіоналізація аеромобільних військ шляхом поступового зниження відсотка призовників у аеромобільних частинах і заміщення їх військовослужбовцями-контрактниками.

Список використаної літератури

Опубліковані документи та матеріали

1. Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і охорони. – К.: Парлам. вид-во, 2005. – С.167-191.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. “Про створення єдиної системи військової освіти”.
3. Указ Президента України “Про Концепцію переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями контрактної служби на період до 2015 р.” / № 239/2001 від 07.04.2001.
4. Біла книга 2005: Оборонна політика України / М-во оборони України. – К.: МОУ, 2006. – 133 с.
5. Біла книга 2008: Оборонна політика України / М-во оборони України. – К.: МОУ, 2009. – 100 с.

6. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки (Основні положення) / М-во оборони України. – К.: Преса України, 2006. – 40 с.

7. Наказ Міністра оборони України та Міністра освіти і науки України від 12.07.2002 р. “Про затвердження переліку напрямів спеціальностей та спеціалізації підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями”.

8. Наказ Міністра освіти і науки України від 31.07.1998 р. “Про порядок розробки складових нормативного і навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою”.

9. Наказ Міністра оборони України та Міністра освіти і науки України від 13.04.2005 р. № 221/217 “Про затвердження інструкції про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України”.

10. Боевой устав воздушно-десантных войск. Ч.3 (взвод, отделение) / М-во обороны СССР. – М.: Воениздат, 1984. – 215 с.

11. Боевой устав воздушно-десантных войск. Ч. I (дивизия, бригада, полк) / М-во обороны СССР. – М.: Воениздат, 1989. – 235 с.

12. Действия 4-го воздушно-десантного корпуса в оперативном тылу противника / Народный комиссариат обороны СССР // Сборник материалов по изучению опыта войны. Вып.5. – М.: Воениздат, 1943. – С. 11-15.

13. Инструкция по боевому применению воздушно-десантных войск Красной Армии / Народный комиссариат обороны СССР // Сборник материалов по изучению опыта войны. Вып. 5. – М.: Воен.изд-во НКО, М., 1943. – С. 5-10.

14. Керівництво з повітряно-десантної служби (КПДС-2003) / М-во оборони України. – К.: Азимут-Україна, 2003. – 288 с.

15. Программа боевой подготовки подразделений десантно-штурмовых войск / М-во обороны СССР. – М.: Воениздат, 1986. – 435 с.

16. Программа командирской подготовки офицерского состава десантно-штурмовых частей и подразделений / М-во обороны СССР. – М.: Воениздат, 1989. – 123 с.

17. Руководство по воздушно-десантной технике (РВДТ-80) / М-во обороны СССР. – М.: Воениздат, 1977. – 143 с.

18. Сборник военно-исторических материалов Великой Отечественной войны. Вып. 12. – М.: Воениздат, 1953. – 54 с.

19. Сборник материалов по изучению опыта войны. Вып.5 (март 1943 г.). – М.: Воениздат, 1943. – 22 с.

20. Сборник нормативов по боевой подготовке Сухопутных войск. Кн. 1. Для мотострелковых, танковых, парашютно-десантных, десантно-штурмовых и разведывательных подразделений / М-во обороны СССР. – М.: Воениздат, 1984. – 175 с.

Мемуарна література

21. Белов П.А. За нами Москва / П.А. Белов. – М.: Воениздат, 1963. – 63 с.

22. Голль Ш. Профессиональная армия / Ш.Голль. – М.: Воениздат, 1935. – 95 с.

23. Лисов И.И. Десантники (Воздушные десанты) / И.И.Лисов. – М.: Воениздат, 1968. – 280 с.

24. Малахов М.М. Удар конногвардейцев: Очерк о боевых действиях 1-го гвардейского кавалерийского корпуса (ноябрь 1941-июнь 1942 года) / М.М.Малахов. – М.: Воениздат, 1961. – 98 с.

24. Маргелов В.Ф. Воздушно-десантные войска / В.Ф.Маргелов. – М.: Знание, 1977. – 280 с.

25. Солдатов Н., Корольченко А. Знаменский десант / Н.Солдатов, А.Корольченко // Военно-исторический журнал. – 1972. – № 12. – С. 24-31.
26. Старчак И.Г. С неба – в бой / И.Г.Старчак. – М.: Воениздат, 1965. – 234 с.
27. Тухачевский М.М. Избранные произведения: в 2 т. / М.М.Тухачевский. – М.: Воениздат, 1964 –
Т.1. (1919-1927 гг.) – 1964. – 240 с.
28. Форсирование Днепра 52-й армией в районе Черкас (ноябрь-декабрь 1943 г.) // Сборник военно-исторических материалов Великой Отечественной войны. Вып. 12. – М.: Воениздат, 1953. – С. 25-32.
29. Шапошников Б.М. Разгром немецких войск под Москвой (Московская операция Западного фронта 16 ноября 1941 г. – 31 января 1942 г.) / Б.М.Шапошников. – М.: Воениздат, 1943. – 234 с.

Монографії, статті, навчальні посібники

30. Аеромобільні та повітряно-десантні війська. Досвід дій та перспективи розвитку: Навч. пос. для слухачів НАОУ / Національна академія оборони. Кафедра аеромобільних військ. – К., 2005. – 231 с.
31. Амстронг Дж. Партизанская война: Стратегия и тактика. 1941-1943 / Дж.Амстронг. – М.: Центрполиграф, 2007. – 429 с.
32. Анисенко В.Г., Заярин В.М. «Восьмерка». Первый «летающий кит» Антонова / В.Г.Анисенко, В.М.Заярин // Авиация и время. – 1996. - № 4. – С. 32-35.
33. Ардашев А.Н. Огнеметно-зажигательное оружие: иллюстрированный справочник / А.Н. Ардашев. – М.: ООО „Издательство Астрель”: „Издательство АСТ”, 2001. – 288 с. – (Военная техника).
34. Артамонов С. Военно-морские силы в локальных войнах / С.Артамонов // Военная мысль. – 1981. – №17. – С.36-41.
35. Бабич В. Авиация в военных конфликтах / В.Бабич. – М., 1988. – 179 с.

36. Бадах Ю.Г. Флоти у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини 40-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктор. істор. наук: спец. 07.00.02 “Всесвітня історія” / Ю.Г. Бадах. – К., 2006. – 35 с.

37. Белов М.И, Авилин В.Ф. Аэромобильные операции армий США / М.И.Белов, В.Ф.Авилин. – М.: Воениздат, 1977. – 142 с.

38. Белов О.Ф., Нечхаєв С.В. До питання розроблення Стратегії воєнної безпеки / О.Ф.Белов, С.В.Нечхаєв // Наука і оборона. – 2007. – № 2. – С.3-7.

39. Блінов О.А. Формування емоційної стійкості військовослужбовців аеромобільних військ під час повітряно-десантної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 20.02.02 “Військова педагогіка та психологія” / О.А.Блінов. – К., 1999. – 19 с.

40. Бойко В.О. Оборонно-промисловий комплекс України: стан, проблеми та тенденції розвитку / В.О.Бойко // Наука і оборона. – 2007. – № 2. – С. 26-32.

41. Боевая летопись Военно-морского флота, 1941-1942 / Под. ред Г.А.Аммона. – М., Воениздат, 1992. – 409 с.

42. Боровский В., Мощанский И. Бои в районе реки Халхин-Гол 11 мая – 16 сентября 1939 г. / В.Боровский, И.Мощанский. – М.: Военная летопись, 2001. – 96 с.

43. Буцкий Е., Мороз С. Транспортный самолет Ан-12 / Е.Буцкий, С.Мороз. – Казань: Вертикаль, 2004. – 88 с.

44. Васьковский А. Некоторые аспекты интеграции Польши, Венгрии и Чехии в НАТО / А.Васьковский // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – №4. – С.7-13.

45. Ведення десантно-штурмових дій з єднаннями та частинами аеромобільних військ / М-во оборони України, Нац. академія оборони України. – К.: НАОУ, 2002. – 205 с.

46. Великая Отечественная. День за днем // Морской сборник. – 1991. – № 9. – С. 21.
47. Вертикальный охват: [сборник / сост. Ю.Сорокин]. – М.: Мол. гвардия, 1981. – 240 с., ил.
48. Військово-політичний, стратегічний, оперативний і тактичний зміст локальних війн і збройних конфліктів / М-во оборони України, Нац. академія оборони України. – К.: НАОУ, 2001. – 145 с.
49. Вилко В.М. Інформаційно-психологічне забезпечення збройних сил США в локальних війнах і збройних конфліктах 1950-2000 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / В.М.Вилко– К., 2005. – 19 с.
50. Военное мистецтво в локальних війнах після другої світової війни / М-во оборони України, Нац. академія оборони України. – К.: НАОУ, 2000. – 204 с.
51. Военный энциклопедический словарь / Под ред А.П.Горкина. – М.: Воениздат, 1983. – 1024 с.
52. Воздушно-десантная подготовка / Под общ. Ред. И.И.Лисова. – М.: Воениздат, 1977. –223 с.
53. Воздушные десанты во фронтовых операциях. – М.: Воениздат, 1985. – 264 с.
54. Войска специального назначения / [Авт.-сост. Д.Н.Дудинский].– Минск: Современ. литератор, 1998.– 512 с.– (Энциклопедия военного искусства).
55. Волин В. Рязанское воздушнодесантное // Вертикальный охват: [сборник / сост. Ю.Сорокин] / В.Волин. – М.: Мол. Гвардия, 1981. -.С.214-223.
56. Гальдер Ф. Военный дневник: в 3 т. / Ф.Гальдер; пер. с нем. И.Глаголева, Л.Киселева. – М.: Воениздат, 1968-1971. Т.2. – 1969. – 328 с.

57. Герасименко И.А. Воздушно-десантная подготовка. Ч.1. Парашютно-десантные средства, их подготовка и десантирование личного состава (грузов) / И.А.Герасименко. – М.: Воениздат, 1986. – 407 с.

58. Глазунов Н.К., Масленников П.Е. Сухопутные войска капиталистических государств (участников Североатлантического союза) / Н.К.Глазунов, П.Е.Масленников: под. ред. С.Н.Ивлева. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Воениздат, 1980. – 416 с., ил.

59. Гове А. Внимание, парашютисты! / А.Гове. – М.: ДОСААФ, 1957. - 96 с.

60. Гримак Л.П. Психологическая подготовка парашютистов / Л.П.Гримак. – М.: ДОСААФ, 1971. – 62 с.

61. Десанты Великой Отечественной войны / [Ред.-сост. В.Гончаров]. – М.: Яуза, Эксмо, 2008. – 512 с. – (Военно-исторический сборник)].

62. Дівень В. Боротьба з повітряними (аеромобільними) десантами за досвідом локальних війн другої половини ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / В.Дівень. – К., 2001. – 19 с.

63. Дмитриев Г.Н. Начинающему парашютисту / Г.Н.Дмитриев. – М.: ДОСААФ, 1971. –67 с.

64. Енциклопедія українознавства: у 10 т. / [Гол. ред. В. Кубійович; Наук. т-во ім. Шевченка]. – Львів: Молоде життя, 1993 – 2000.

Т.1. Авіація. – 1993. – 397 с.

65. Ефремов Н. Десантный автоматический / Н.Ефремов // Авиация и космонавтика. – 1981. - № 10. - С. 12-15.

66. Жорник Д.Т. Теория и практика парашютистов / Д.Т.Жорник. – М.: ДОСААФ, 1969. – 71 с.

67. Затинайко О.І. Комплектування Збройних Сил України за контрактом – важливий чинник їх професійного зростання / О.І.Затинайко // Наука і оборона. – 2003. – № 2. – С. 3-7.

68. Заярин В.М., Краснощеков А.Н. Античный герой XX века / В.М.Заярин, А.Н.Краснощеков // Авиация и время. – 1997. - № 5. – С. 4-20.

69. Злобов В. Военная история: уроки локальных войн / В.Злобов. – К., 1990. – 169 с.

70. Історія війн і воєнного мистецтва: / В.Б.Толубко, М.І.Рибак, Р.М.Факадей, В.А.Колесник, С.В.Сидоров. – К.: НАОУ, 2003. – 309 с.

71. Иванов В.М. Маршал М.Н.Тухачевский / В.М.Иванов. – М.: Воениздат, 1990. – 320 с. – (Советские полководцы и военачальники).

72. История военного искусства: Учебник для военных академий Советских Вооруженных Сил / [Б.В. Панов, В.Н. Киселев, И.И. Картавец и др.] – М.: Воениздат, 1984. – 535 с., 40 л. офс. карт.

73. История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941-1945: в 6 т. / ред. комиссия: П.Н.Поспелов (председатель) [и др.] . – М.: Воениздат, 1961 –

Т.3. – 1961. – 655 с.

74. История второй мировой войны.1939-1945: в 12 т. / под ред. А.А.Гречко – М.: Воениздат, 1973-1982.

Т. 6. – 1976. – 520 с.

75. Казаков В. Повесть-хроника / В.Казаков. – М.: Молодая гвардия, 1988. – 114 с.

76. Карель П. Восточный фронт. Кн.2. Выжженная земля. 1943-1944. / П.Карель. – М.: Эксмо, 2003. – 784 с.

78. Козлов С. Командование специальных операций ВВС США / С.Козлов // Братишка.– 2006. – №5. – С. 58-61.

79. Колмаков А. Российско-узбекский и российско-индийский дебюты / А.Колмаков // Техника и вооружение. – 2006. – № 1. – С.2-5.

80. Асташенков П.Т., Денисов Н.Н. Командарм крылатых / П.Т.Асташенков, Н.Н.Денисов. – Рига: Лиесма, 1973. – 374 с.

81. Комарова И.И. Илья Старинов. Солдат столетия / И.И.Комарова. – М., 2002.– 172 с.
82. Корж Г.П. Афганское досье: Война СССР в Афганистане / Г.П. Корж. – Х.: Фолио, 2002. – 559 с.
83. Кормильцев Н.В. Сухопутные войска: перспективы строительства и развития / Н.В. Кормильцев // Военная мысль. – 2003. – №5. – С. 12-17.
84. Лішавський В.Г., Роговенко С.Б. Проблема підготовки військового резерву людських ресурсів Збройних Сил України / В.Г.Лішавський, С.Б.Роговенко // Наука і оборона. – 2007. – № 1. – С. 50-52.
85. Лисов И. Испытание огнем / И.Лисов // Вертикальный охват: [сборник / сост. Ю.Сорокин] /. – М.: Мол. гвардия, 1981. – С.39-53.
86. Львівський орден Червоної Зірки Інститут Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Національного університету «Львівська політехніка / за заг. ред.П.П.Ткачука; відпов. за вип. Ю.Гузар. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2008. – 26 с.
87. Луник О.О. Формування системи залучення збройних сил України до врегулювання воєнних конфліктів 1992-2002 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / О.О.Луник. – К., 2003. – 19 с.
88. Макнаб К. Парашютисты III Рейха / К. Макнаб; пер. А.Колина. – М.: Эксмо, 2005. – 175 с.
89. Малоপুরин И.И. Психологические основы обучения воинов Сухопутных войск / И.И. Малоপুরин; под. ред. Н.Ф.Феденко. – М.:Воениздат, 1983. – 271 с.
90. Маначинский А. Армия меньше – расходы больше / А. Маначинский // Независимое военное обозрение. – 2004. – № 10. – С.3-5.
91. Марковский В. Жаркое небо Афганистана / В.Марковский. – М.: Техника – молодежи, 2000. – 264 с.

92. Маршал Тухачевский / под ред. В.Г.Черновола. – М.: Воениздат, 1965. – 248 с.
93. Миллер Д. Командос: Формирование, подготовка, выдающиеся операции спецподразделений / Д.Миллер. – Минск: Харвест, М.: ООО „Издательство АСТ”, 2001.–512 с. – (Командос).
94. Мосейченко І., Криворучко М. Львів-Афган-Львів (1979-1989)/ І.Мосейченко, М.Криворучко. – Львів: Добра книжка, 2005. – 384 с.
95. Мощанский И. Оборона Прибалтики 22 июня – 9 июля 1941 г. / И.Мощанский. – М.: Военная летопись, 2001. – 64 с.
96. Нагнойний Я. Київська стратегічна оборонна операція (1941 р.) поклатала край “Бліцкригу” / Я.Нагнойний // Військо України. – 2001. – № 5-6. – С.31-32.
97. Ненахов Ю. Войска спецназначения во второй мировой войне / Ю.Ненахов; под общ. ред. А.Е.Тараса. – Минск: Харвест, М.: ООО „Издательство АСТ”, 2000.– 736 с. – (Командос).
98. Нечхаєв С.В. Система спільного стратегічного планування ресурсного забезпечення національної безпеки у війсьній сфері / С.В.Нечхаєв // Наука і оборона. – 2005. – № 3. – С.9-15.
99. Никитин Н.С. Подразделения в бою / Н.С. Никитин: Под. ред. Н.С.Ивлева. – М.: Воениздат, 1985. – 206 с. – (Иностранные армии).
100. Новиков В.П. Легко ли прыгать с парашютом?: уч.-метод. пос. / В.П.Новиков. – Львов: Первая Укр. спорт.-парашют. школа, 1996. – 95 с.
101. Овсянников К.А. Прыжки с парашютом из военно-транспортных самолетов / К.А.Овсянников. – М.: Воениздат, 1964. – 54 с.
102. Организация, вооружение и тактика пехоты армии США (отделение, взвод, рота, батальйон) / М-во обороны СССР. – М.: Воениздат, 1976. – 327 с.
103. Пакилев Г. Труженики неба / Г.Пакилев. - М.: Воениздат, 1978. – 158 с.

104. Пальчук М.М. Сили швидкого реагування. Якими їм бути? / М.М.Пальчук // Наука і оборона. – 2000. – № 1. – С. 4-7.

105. Парткевич Ч. Опыт подготовки и ведения десантных действий капиталистическими государствами в локальных войнах в период 1945-1975 гг.: Дисс. канд. истор. наук / Ч.Парткевич.– Л., 1976. – 196 с.

106. Пересветов В. Техника вертикальной войны / В.Пересветов // Вертикальный охват: [сборник / сост. Ю.Сорокин]. – М.: Мол. гвардия, 1981. - С.61-87.

107. Попов А.С. Труд, талант, доблесть / А.С.Попов.– М.: Воениздат, 1978. –145 с.

108. Поповкин В. Военное искусство в локальных войнах современности / В.Поповкин. – К., 1985. – 174 с.

109. Рейнгардт К. Поворот под Москвой. / К.Рейнгардт; пер. с нем. –М.: Воениздат, 1980. – 142 с.

110. Рибак М., Иванов Б. Війна в зоні Перської затоки / М.Рибак, Б.Іванов // Військо України. – 1999. – № 1-2. – С.32-34.

111. Рязанов О. «Малая война»: принцип классицизма / О.Рязанов // Братишка. – 2005. – №9. – С. 42-47.

112. Рунов В.А. Афганская война. Боевые операции / В.А. Рунов. – М.: Яуза, Эксмо, 2008. – 432 с. – (Неизвестные войны XX века)].

113. Самойленко Я. Из опыта управления воздушными десантами в годы войны / Я. Самойленко // Военно-исторический журнал. – 1979. – № 12. – С. 6-13.

114. Сало А.Я. Застосування військ (сил) в операції на оточення (за досвідом Корсунь-Шевченківській операції 1944 р.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / А.Я.Сало.–К., 2005. – 20 с.

115. Случайний М.Ю., Мукосій С.В. Основні тенденції та проблеми розвитку оперативних можливостей Збройних Сил України для участі в

багатонаціональних операціях / М.Ю.Случайний, С.В.Мукосій // Наука і оборона. – 2007. – № 4. – С. 16-21.

116. Слюсаренко А.В. Розвиток форм і способів збройної боротьби у війнах у зоні Перської затоки у 90-х роках ХХ ст.-початку ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / А.В.Слюсаренко. –К., 2005. – 19 с.

117. Смитт К. Парашютисты США. 1941-1945: Пер. с англ. / К. Смитт. – М.: ООО „Издательство АСТ”; ООО „Издательство Астрель”, 2001. – 64с., ил. – (Элитные войска).

118. Советские воздушно-десантные: Военно-исторический очерк / под ред. В.Ф.Маргелова. – М.: Воениздат, 1980. – 79 с.

119. Совенко А.Ю., Заярин В.М. Ан-12: портрет в зрелом возрасте / А.Ю.Совенко, В.М.Заярин // Авиация и время. – 1995. - № 1. – С. 2-16.

120. Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. – М.: Воениздат, 1986. – 256 с.

121. Советская военная энциклопедия: в 8 т. / под ред. А.А.Гречко. – М.:Воениздат, 1976.

Т.2. – 1976. – 654 с.

122. Соколов Б.Н. 100 великих войн / Б.Н.Соколов. – М.: Вече, 2001. – 544 с.

123. Софронов Г.П. Воздушные десанты во Второй мировой войне / Г.П.Софронов. – М.: Воениздат, 1962. – 235 с.

124. Стамбульський саміт: Довідник читача. – 2004. – 140 с.

125. Стасюк В.В. Формування емоційної стійкості у воїнів-десантників в умовах сучасного бою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 20.02.02 “Військова педагогіка і психологія” / В.В.Стасюк. – К., 1999. – 15 с.

126. Статюк И. Оборона Западной Украины 1941: Стратегическая оборонительная операция на Западной Украине (22 июня – 6 июля 1941 г.) / И.Статюк. – М.: Экспринт, 2004. – 40 с.

127. Стеценко О. Військово-технічна політика України / О.Стеценко // Військо України. – 2001. – № 5-6. – С.3-5.

128. Стрельников В.І. Тенденції розвитку Військово-Повітряних Сил України з урахуванням досвіду воєнних конфліктів кінця ХХ сторіччя / В.І.Стрельников // Наука і оборона. – 2000. – № 2. – С. 5-8.

129. Стрижевський В.В., Овчинников В.В., Брагінський М.М. Підготовка та дії підрозділів (частин) під час миротворчих операцій / В.В.Стрижевський, В.В.Овчинников, М.М.Брагінський. – К.: НАОУ, 2001. – 60 с.

130. Ступак І. На світанку в атаку / І.Ступак // Військо України. – 2001. – № 5-6. – С.14-15.

131. Ступак І. Профі зі знаком мінус / І.Ступак // Військо України. – 2004. – № 3-4. – С.16-18.

132. Татарченко Е. Технические, организационные, оперативные вопросы воздушных десантов / Е. Татарченко // Война и революция. Кн. 5, 6. - М.: Воениздат, 1932. – С. 215-230.

133. Трояновський В.Є. Бойове застосування та розвиток засобів збройної боротьби у війнах в зоні Перської затоки і на Балканах (1990-1999).: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / В.Є.Трояновський. – К., 2003. – 19 с.

134. Удманцев В. Балканский опыт / В.Удманцев // Независимое военное обозрение. – 2002. – № 30. –С.1-3.

135. Усов В. Шелковое оружие / В.Усов // Вертикальный охват: [сборник / сост. Ю.Сорокин]. – М.: Мол. Гвардия, 1981. - С.28

136. Федоров А.Г. Авиация в битве под Москвой / А.Г.Федоров. – М.: Наука, 1971.– 124 с.

138. Феськов В.И., Калашников К.А., Голиков В.И. Советская армия в годы холодной войны (1946-1991) / В.И.Феськов, К.А.Калашников, В.И.Голиков. – Томск: ФГУП “Издательство ТГУ”, 2004. – 246 с.

139. Харук А.І. Внесок конструкторського бюро О.К. Антонова у створення військово-транспортної авіації / А.І.Харук // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” № 572 “Держава та армія”. – Львів: Вид-во НУ “Львівська політехніка”. – 2006. – С. 133-139.

142. Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України: 15 років воєнно-наукових досліджень // Наука і оборона. – 2007. – №2. – С.23-27.

143. Шелест Є.Ф., Горда М.Я., Лішавський В.Г. Основи створення нової структури військового резерву людських ресурсів / Є.Ф.Шелест, М.Я.Горда, В.Г.Лішавський // Наука і оборона. – 2004. – № 1. – С. 20-24.

144. Шкідченко В. Основні засади воєнної політики. Напрями та шляхи реформування і розвитку Збройних Сил України / В.Шкідченко // Стратегічна панорама. – 2003. – № 1. – С. 153-161.

145. Шпак А.Г. Воздушно-десантные войска / А.Г.Шпак. – М.:Голос-Прес, 2003. – 512 с.

146. Шпак А.Г. Мобильный резерв главнокомандования / А.Г. Шпак // Независимое военное обозрение. – 1997. – № 04 (71). – 01 февраля.

147. Шумка А.В. Досвід локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ ст. у формуванні концепцій інформаційної війни: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / А.В.Шумка. – К., 2006. – 19 с.

148. Gavin J.M. Airborne Warfare. – Washington, 1947. – 157 с.

149. Army Times. – 1970. – December, 30 (США).

150. Military Review. – 1970. – № 6 (США).

151. Братство десантників [Електронний ресурс] / Кіровоград. обл. громад. орг. “Братство десантників”; В.Степаненко. – Режим доступу до журн.:

<http://desant-spn.narod.ru/index.html>

152. Аеромобільні війська України [Електронний ресурс]: матеріали з вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу:

<http://uk.wikipedia.org/wiki/25>

153. Аеромобільні війська України [Електронний ресурс]: матеріали з вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу:

<http://uk.wikipedia.org/wiki/>

154. Аеромобільні війська України [Електронний ресурс]: матеріали з вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу:

<http://uk.wikipedia.org/wiki/79>

155. Братство десантників [Електронний ресурс] / Кіровоград. обл. громад. орг. “Братство десантників”; В.Степаненко. – Режим доступу до журн.:

<http://desant-spn.narod.ru/index.html>

156. Обмеженість ресурсного забезпечення навчила нас виваджено ставитися до визначення пріоритетів: інтерв'ю з командувачем Сухопутних військ ЗСУ І. Свидою [Електронний ресурс] / І.Ступак. – Режим доступу:

<http://www.vu.mil.gov.ua/index.php?part=article&id=757>

157. Висновки з Балканської війни [Електронний ресурс] / Нац. ін-т стратег. досліджень; В.Шарий. – Режим доступу:

<http://www.niss.gov.ua/Tasko/018.htm>

158. Воєнна безпека України на межі тисячоліть [Електронний ресурс] / Нац. ін-т стратег. досліджень; під ред.Г.М. Перепелиці. – Режим доступу:
<http://www.niss.gov.ua/book/bezpeka/05.htm>

Додаток А

Склад ПДВ за станом на червень 1941 р.

Повітряно-десантні корпуси

Назви частин, з'єднань	Склад частин, з'єднань	номер в/ч
------------------------	------------------------	-----------

1-й повітряно-десантний корпус Київського особливого військового округу, м. Житомир (генерал-майор М.А.Усенко)	Управління корпусу	в/ч номер 3231
	3-е відділення штабу корпусу	3879
	2-й отб	3276
	Взвод радіозв'язку	3861
2-й повітряно-десантний корпус Харківського військового округу (генерал-майор Ф.М.Харитонов)	Управління корпусу	3767
	3-е відділення штабу корпусу	3270
	5-й отб	3826
	Взвод радіозв'язку	3043
3-й повітряно-десантний корпус Одеського військового округу, м. Первомайськ (генерал-майор В. А. Глазунов)	Управління корпусу	3304
	3-е відділення штабу корпусу	3068
	4-й отб	3523
	Взвод радіозв'язку	Немає даних
4-й повітряно-десантний корпус Білоруського військового округу, м. Пуховічи (генерал-майор А.З.Жадов)	Управління корпусом	Немає даних
	3-е відділення штабу корпусу	3069
	1-й отб	3529
	взвод радіозв'язку	Немає даних
5-й повітряно-десантний корпус Прибалтійського окремого військового округу, м. Даугавпілс (генерал-майор І.З.Безуглий)	Управління корпусу	3042
	3-е відділення штабу корпусу	3073
	3-й отб	3067
	Взвод радіозв'язку 3050	3050

Повітряно-десантні бригади

Назви частин, з'єднань	Склад частин, з'єднань	номер в/ч
1-а повітряно-десантна бригада, сформована з особового складу 224-ої стрілецької дивізії (командир бригади Р.П.Барладян)	Управління бригади	3190
	3-е відділення штабу бригади	4081
	1-й пдб	3901
	2-й пдб	3921
	3-й пдб	3940
	4-й пдб	3960
	Оадн	3979
	ШМКС	3999
	Орср	4019
	Озпр	4041
Орс	Немає даних	
2-а повітряно-десантна бригада,	Управління бригади	3866

сформована з особового складу 225-ої стрілецької дивізії, м. Ніжин (командир бригади Г.Ф.Штейн, на початку війни - Г.І.Ломако)	3-е відділення штабу бригади	3659
	1-й пдб	3939
	2-й пдб	4099
	3-й пдб	3759
	4-й пдб	3799
	Оадн	3900
	ШМКС	3943
	орср	4040
	озпр	3910
	орс	3808
3-а повітряно-десантна бригада , сформована з особового складу 226-ої стрілецької дивізії, м. Чернігів (командир бригади Р.А.Ковальов)	Управління бригади	4012
	3-е відділення штабу бригади	Немає даних
	1-й пдб	3719
	2-й пдб	3788
	3-й пдб	3843
	4-й пдб	3859
	Оадн	3904
	ШМКС	3919
	Орср	3959
	Озпр	4008
Орс	4031	
4-а повітряно-десантна бригада , сформована з особового складу 230-ої стрілецької дивізії, м. Конотоп (командир бригади Ф.А.Смеянович)	Управління бригади	3588
	3-е відділення штабу бригади	4080
	1-й пдб	3619
	2-й пдб	3745
	3-й пдб	3695
	4-й пдб	3830
	Оадн	Немає даних
	ШМКС	3926
	Орср	4064
	Озпр	3933
Орс	3753	
5-а повітряно-десантна бригада , сформована з особового складу 211-ої стрілецької дивізії (командир бригади А.І.Родимцев)	Управління бригади	3607
	3-е відділення штабу бригади	3439
	1-й пдб	3271
	2-й пдб	3284
	3-й пдб	3301
4-й пдб	3323	

	Оадн	3341
	ШМКС	3359
	Орср	3385
	Озпр	3401
	Орс	3419
6-а повітряно-десантна бригада, сформована з особового складу 234-ої стрілецької дивізії (командир бригади В.Р.Желудєв)	Управління бригади	4000
	3-є відділення штабу бригади	3639
	1-й пдб	3458 або 3459
	2-й пдб	3479
	3-й пдб	3499
	4-й пдб	3519
	Оадн	Немає даних
	ШМКС	3559
	Орср	3579
	Озпр	3599
	орс	3620
7-а повітряно-десантна бригада, сформована з особового складу 201-ої стрілецької дивізії (командир бригади М.Ф.Тіхонов)	Управління бригади	3587
	3-є відділення штабу бригади	3460
	1-й пдб	3285
	2-й пдб	3305
	3-й пдб	3324
	4-й пдб	3342
	Оадн	3360
	ШМКС	3386
	Орср	3402
	Озпр	3420
	орс	3440
8-а повітряно-десантна бригада, сформована з особового складу 231-ої стрілецької дивізії (командир бригади А.А.Онуфрієв)	Управління бригади	3647
	3-є відділення штабу бригади	3661
	1-й пдб	3480
	2-й пдб	3500
	3-й пдб	3520
	4-й пдб	3540
	Оадн	3560
	ШМКС	3580
	орср	3600
	озпр	3621
	Орс	3640
9-а повітряно-десантна бригада,	Управління бригади	3269

сформована з особового складу 203-ої стрілецької дивізії (командир бригади І.І.Куришев)	3-е відділення штабу бригади	3778
	1-й пдб	3051
	2-й пдб	3074
	3-й пдб	3290
	4-й пдб	3314
	оадн	3327
	ШМКС	3345
	Орспр	4001
	Озпр	3762
	орс	3923
10-а повітряно-десантна бригада , сформована з особового складу 223-ої стрілецької дивізії (командир бригади Я.Ф.Чабаєв)	Управління бригади	3322
	3-е відділення штабу бригади	3864
	1-й пдб	3603
	2-й пдб	3863
	3-й пдб	4044
	4-й пдб	3329
	Оадн	3052
	ШМКС	Немає даних
	Орспр	3784
	Озпр	4049
Орс	3505	
201-а повітряно-десантна бригада , імені С.М.Кірова (командир бригади П.Г.Гадалін)	Управління бригади	3394
	3-е відділення штабу бригади	2908
	1-й пдб	3312
	2-й пдб	3054
	3-й пдб	Немає даних
	4-й пдб	3643
	Оадн	3867
	ШМКС	4009
	Орспр	3880
	Озпр	3723
орс	4013	
202-а окрема повітряно-десантна бригада Далеко-східного фронту , м. Хабаровськ (командир бригади М.І.Денисенко, на початку війни Г.І.Каріжський)	Управління бригади	3049
	3-е відділення штабу бригади	3641
	1-й пдб	3072
	2-й пдб	3289
	3-й пдб	3311
4-й пдб	3326	

	Оадн	3344	
	ШМКС	3422	
	Орср	3502	
	Озпр	3522	
	Орс	3585	
204-а повітряно-десантна бригада (командир бригади І.І.Губаревич)	Управління бригади	3149	
	3-е відділення штабу бригади	3601	
	1-й пдб	3421	
	1-й пдб	3421	
	2-й пдб	3442	
	3-й пдб	Немає даних	
	4-й пдб	Немає даних	
	Оадн	3501	
	ШМКС	3521	
	Орср	3541	
	Озпр	3561	
	Орс	3581	
	211-а повітряно-десантна бригада (командир бригади Р.А.Бондарєв)	Управление бригади	3104
3-е відділення штабу бригади		3403	
1-й пдб		3046	
2-й пдб		3070	
3-й пдб		3273	
4-й пдб		3286	
Оадн		Немає даних	
ШМКС		3325	
Орср		3343	
Озпр		3361	
Орс		3387	
212-а повітряно-десантна бригада (командир бригади І.І.Затевахин)		Управління бригади	3407
		3-е відділення штабу бригади	3839
	1-й пдб	3660	
	2-й пдб	3679	
	3-й пдб	3699	
	4-й пдб	3720	
	Оадн	3741	
	ШМКС	3760	
	Орср	3781	
	Озпр	3801	
	Орс	3827	

214-а повітряно-десантна бригада (командир бригади А.Ф.Льовашев)	Управління бригади	Немає даних
	3-є відділення штабу бригади	3860
	1-й пдб	3680
	2-й пдб	3700
	3-й пдб	Немає даних
	4-й пдб	3742
	Оадн	3761
	ШМКС	Немає даних
	Орср	3802
	Озпр	Немає даних
	Орс	3841

Додаток Б

Організаційно-штатна структура ПДВ у 1950-х рр.

Номери і назви корпусів, окремих дивізій	Склад корпусів
8-й гвардійський повітряно-десантний корпус	103 гвардійська повітряно-десантна дивізія
	114 гвардійська повітряно-десантна дивізія
15-й гвардійський повітряно-десантний корпус	76 гвардійська повітряно-десантна дивізія
	104 гвардійська повітряно-десантна дивізія
37-й гвардійський повітряно-десантний корпус	98 гвардійська повітряно-десантна дивізія
	99-а гвардійська повітряно-десантна дивізія
38-й гвардійський повітряно-десантний корпус	105 гвардійська повітряно-десантна дивізія
	106 гвардійська повітряно-десантна дивізія
39-й гвардійський повітряно-десантний корпус	100 гвардійська повітряно-десантна дивізія
	107 гвардійська повітряно-десантна дивізія
1, 3, 6, 12, 281 авіатранспортні дивізії	
7, 11, 13, 21, 31 повітряно-десантні дивізії	

Додаток В**Транспортно-бомбардувальна авіація ВПС
за станом на червень 1941 р.**

Назва частини	Місце дислокації	Кількість літаків
1-й десантний бомбардувальний авіаційний полк 42-ї АДД	Шайковка	41 літак ТБ-3 – забезпечення 4-го ПДК
3-й десантний бомбардувальний авіаційний полк 52-ї АДД	Боровичі	52 літаки ТБ-3
7-й десантний бомбардувальний авіаційний полк 40-ї АДД	Сольци	68 літаків ТБ-3
14-й десантний бомбардувальний авіаційний полк 18-ї АДД	Бориспіль	38 літаків ТБ-3 – забезпечення 1-го ПДК
100-й десантний бомбардувальний авіаційний полк 48-ї АДД	Орел, Курськ	9 літаків ТБ-3
250-й десантний бомбардувальний авіаційний полк	ЗАБВО Уккурей, Сохондо	49 літаків ТБ-3
251-й десантний бомбардувальний авіаційний полк	ДСФ Куйбишевка, Хабаровськ	близько 50 літаків ТБ-3

Додаток Г**План забезпечення десантними планерами на 1941 і 1942 рр**

Назва планера	1941 р., в шт.	1942 р., в шт.
П'ятимісний сухопутний планер	500	1000
Одинадцятимісний сухопутний планер	1000	3000
Одинадцятимісний гідропланер	200	500

Двадцятимісний сухопутний планер	300	1000
----------------------------------	-----	------

Додаток Д

**Центри науково-технічного та матеріального переозброєння ПДВ
у 70-ті рр.**

Назва установи	Напрямок діяльності
НДІ парашутобудування	розроблення майже всіх багатокупольних систем, бесплатформених комплексів десантування
Івановський швейний завод № 3	Виробництво людських парашутів для ПДВ і спецназу
Солнечногорський механічний завод	Виготовлення багатокупольних систем вантажопід'ємністю 20 т
Щелковська шовкоткацька фабрика	Виготовлення матеріалів і тканин для парашутів підвищеної легкості і міцності
Другий Московський приладобудівний завод	прилади автоматичного розкриття для безпечного зниження на парашутах людей і техніки
завод "Універсал" і КБ	розроблення і виробництво механізованих засобів і платформ для десантування вантажів